

દણી; નાંજુળ પુતળી કમર હથેલી દસ અંગુળીઆં મુગફ
ળી, અંદ્ર બદન મૂંગ લેંચન જોશી અજબ બનીરંભાપુ
તળી; એસી અદામે સખ જગ મોહ્યા સુન સુંદર પર બલી
હારી, પુરખ પુન્ય ક્રીએ જન કોટીક જોપાવે એસી નારી.

પુરન પુન્ય. ૧

મુખ બન્યો મેતાબ સરીખો દાંત જડે સખ સોનેરી, પુરન
પાનસે પેટ કહી જે છાની બન કાચા કેરી; કુંક કોટીલા
કોપલ જેસા મદન કેપને લુજ ધરી, આજ અલે ગજરા
જ સરીખો જાં કાઈ આશક કરતે ફેરી; છુટે પસીના ભમ
ર ખાસલે લંબે ખાલ નાગન કાલી.

પુરન પુન્ય. ૨

મીઠી જુબાસે જગભરમાયા નેનનમે, મોહીની માર, લ
ટક બગાડે લુટ લીએ જ્યું ચમક રહે ગગનમે તારે; જી-
સી આશક પર નજર દોડાએ તે ઘડી પલકમે ઘર મારે, ઉ
સ માયાસે કાઈ બચા નહીહે લપટ રહ્યા જગ સંસારે; હ
સ મોરકીર કપોત કહીએ જ્યું કોપલસે કીલકારી. પુ. પુન્ય. ૩
શોળ સીનગાર ખતીસ અળકાર ચોરાશી આસન જાણે, ખ
લીસ કળા લક્ષણમે પુરી ચીત પદમનીકી નાસબને; કવી જ
ન જોગ જુગતસે કીનો સમજોગો કાઈ ધનસાને, રામ કી
રખા હરી ધણા હરી ખીન મીલે ન એસી દીલજાને;
શામ પ્રેમગીર કહે સભામે સુન સુંદર પર બલીહારી. પુ. ૪
સખી.

એસી મતુરસ નાર ખડી સુંદર અલખેલી,

૧૪૭

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

સિદ્ધાંત મુક્તાવળી ગ્રંથ

— વૈદ્ય રાજ —

આ ગ્રંથ.

શ્રી મદ વલ્લભાચાર્યજી “(માહા પ્રભુજી)”

પૃથ્વી માગ્યોય વૈશ્વવોને વાસ્તે

અમણે ૨૨થો

તેની ટીકા

શ્રી ગુરુભીષજીએ સંસ્કૃતમાં કરી છે

તે ટીકા ઉપર

માહા વિદ્વાન અપાળે લાલુ ભટ્ટજી તેમણે

ચોળના કરીછે

તે બંને ટીકાનો અર્થ લેખને ગુજરાતિમાં

ભાષાંતર કર્યું તે

છપાવી પ્રગટ કરનાર

હરજીવનદાસ રણે. ૩૬૬૨.

સંન ૧૮૭૫

સંવત ૧૯૩૧

કીમત ૧ રૂપૈયા.

સર્વે હક રાખ્યા છે.

૬૧૦

૮૧૧

આ આપડો અમદાવાદમાં ત્રણ દરવાજાના મેદાનમાં તથા
પંચભાઈની પાળ પાસે કોકા ભટ્ટની પાળમાં
ઉમેદરામ ઉરજોવનને ત્યાંહાં મળશે.

અમદાવાદ .

 ભાણેકચોક આગળ કાગદી ઓળમાં મોતી દહીયુંદના
મકાનમાં વાડીલાલ દહીયુંદના “મુન્નરાત યુનિયન” પ્રેમમાં

કુંવરજી હડીસંગે

છાપ્યો.

પ્રસ્તાવના

શ્રી માહાપ્રભુજીએ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના પુણી માર્ગીય ભક્તોને સ્વધમનું સારો રીતે જ્ઞાન થવા સારૂ કૃપા કરીને ધાણા-ગ્રંથો કરેલા છે. પણ તે ગ્રંથો પ્રસીધ નહીં થવાથી સરવે ભક્તોને તેનું વધારે જ્ઞાન નહીં થતાં ધાણા વૈષ્ણવો માં ફક્ત સંવારમાં રનાનાદીક ક્રીયા કરી. શ્રીકાકિરમંદીર માં દરશને જવાનો રીવાજ જોવામાં આવે છે. તે રીવાજ એટલે છે. પણ શ્રી માહાપ્રભુજીનું પુરૂ માહાત્મ ગ્રંથોથી પુરતી રીતે સમજન વગર જો આનંદ થવાનો તે ફક્ત એકલા દરશનથી થતો નથી. તેથી આ સીદ્ધાંત મુકતાવલી ગ્રંથ કે, જોની અંદર શ્રીમાહાપ્રભુજીની શેવા ભક્તિ વીજ રે સરવે પ્રકાર દરશાયેલો છે. ને શ્રીમાહાપ્રભુજીએ તમામ સ્વશાસ્ત્રનો સાર આ ગ્રંથમાં કહેલો છે. તેનું કારણ એ છે જ. વેદની શ્રૂતિઓમાં અરથ કરવા વિશે જ ઉકાણે સંદેહ રહે છે, ને તેના બે ત્રણ અરથ થાય છે. એવી સંદેહ સહીત શ્રુતિઓ છે તેનો અરથ શી રીતે છે, તે સંમજવા સારૂ વ્યાસજીએ સુત્ર કરેલાં છે. ને તેની ટીકા શ્રીમાહાપ્રભુજીએ કરેલી છે. જોને વ્યાસશ્રુતનું ભાષ તથા અણુભાષ કરીને કહે છે. તે ટીકા વિદ્વાનોને સમજાવી પણ કઠણ છે. એવું જ્ઞાણીને તેનો સાર નિર્ણય ગ્રંથ વિગરમ કહેલો છે. પણ તેમાં ગુઠાર્થ છે. તેની સમજણ ના પડે

તેથી આ સિદ્ધાંત મુકતાવલો ગ્રંથ કરીને પાતાના માગીય વિશ્વવોને વેદના જ્ઞાન કાંન્ડનો સાર જો હતો, તે પ્રસિદ્ધ કરેલો છે. તેમ કરવાનું કારણ એ છે જો. માયાવાદી, શાંખ્યવાદી, બીમાંક્ષક, ન્યાયશાસ્ત્રવાદી, દ્વૈતવાદી, કૃત્વણ દ્વૈતવાદી, ને વશીષ્ઠદ્વૈતવાદી, એ રીતે સાત પ્રકારના વાદો પુરણ પુરશોતમનું સ્વરૂપ; ને જગતનું સ્વરૂપ, તથા એ ક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ, માયાનું સ્વરૂપ, કમનું સ્વરૂપ, એ રૂપો વેદના જ્ઞાન કાંન્ડ વિશે વેદમાં જો રીતે વર્ણન કરેલાં છે. તેને મુકીને સ્વકલ્પનાથી વેદ વીરૂધ વર્ણન કરે છે તેથી પુષ્ટી માગીય. વિશ્વવોના મનમાં સંદેહ ઉપ્પન્ન થાય તે ટાળવા સારૂ આ ગ્રંથમાં વેદના જ્ઞાન કાંન્ડનો નિશ્ચય શ્રીમાહ પ્રભુજીએ કરી, પાતાના ભક્તોને જણાવેલો છે. આ ગ્રંથ શ્રીમાહ પ્રભુજીએ સરવૈ વૈશ્વવ ઉપર કૃપા કરીને રચેલો છે. માટે સરવૈ વિશ્વવોએ ચોતરાખીને વાંચવો. ને સારી રીતે સમજવો. કે જો સમજવાથી નીઃસંદેહ થઇ સ્વમાર્ગનું ખરૂં હારદ શું છે. તે જાણવામાં આવતાં શ્રીમાહ પ્રભુજીના ચરાણ કમળને વિશે ભક્તદના ચિત્તની વ્રતી મદા સ્થોર રહે. વેપવોના નીત્ય નીયમના પાલીસગ્રંથ પુષ્ટી માગીય ભક્તોતે વારને શ્રી મદવલભાચર્યજી (માહ પ્રભુજી) શ્રી ગુસાઇજી અને શ્રી રગુનાથજીએ રચેલા છે. પણ આ ગ્રંથોનું ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર પ્રસિદ્ધ નહીં. ને સંસ્કૃત ગ્રંથોનો અર્થ કરવાને માટે શ્રી માહ પ્રભુજી એ

ગર તેમના અનુગ્રહીક ભક્ત શિવાય ખીજની ખીજ અનુ-
 અસકય. તેથી સદરહુ ગ્રંથો ઉપર વૈશ્ણવોની યથારૂચી ન
 થતાં ફક્ત પાઠ કરતા હશે, હવે જો ગ્રંથનો હારદ ખરા
 ખર સમજવામાં ના આવ્યો. તો સંશયાકત બુદ્ધિને લીધે
 તેમાં રૂચી થઈ શકતી નથી ને તે પ્રમાણે રૂચી ના થઈ
 તો તેનો જ પ્રમ પૂર્વક પ્રિતીનો આજ્ઞાંદ તે શેનો આવે.
 માટે તેમાંના આ ગ્રંથના ગતીતાર્થનો બાહ્યો જોઈલાવ કરી
 સરવ વૈશ્ણવોને સમજવા પ્રસિધ્ધ કરું છું. ને તેમ થવામાં
 આ ગ્રંથને વિશે કાંઈ અશુદ્ધ માલમ પડે તો સરવ વૈશ્ણ
 વોએ આ મારો પ્રથમનો અભ્યારો જાણી ક્ષમા કરી મુ-
 ધારી લેશે એવી વિનંતી છે.

૯૦ ૨૦

સૂચના.

(શ્રીવલ્લભાર્યજીને શ્રીમાહાપ્રભુજી કરીને સરવ ગ્રંથો
 માં લખે છે પણ તેમનું નામ સ્પષ્ટ લખતા નથી. તેનું
 કારણ એ છે જે પોતાના ગુરુનું નામ, વરુનું નામ,
 માતા પુત્રાનું નામ, તથા ધાણીઆણીનું નામ, એટલાનું
 નામ મુખથી સ્પષ્ટ કહેવાને શાસ્ત્રમાં મના છે. એ એનું
 કારણ સમજવું માટે માહા પ્રભુજી એટલે. “ માહાટા
 સ્મર્થ ” એવું નામ લખેલ છે.)

સિદ્ધાંત મુક્તાવલી.

(આ શબ્દનો અર્થ)

આ ગ્રંથનું નામ શ્રી માહા પ્રભુજીએ શીષ્યાંત મુક્તાવળી રાખેલું છે, તેનું કારણ એ છે કે, શીષ્યાંત એટલે વેદને વિશે જે વારતા સિંધ એટલે નિશ્ચય કરેલી છે, તેનો પણ અંત કહેતાં છે. એટલે સંદેહ રહીત અર્થ તેનું નામ સીદ્ધાંત કહેવાય છે. એવા વેદ સીદ્ધાંતની જે મુક્તાવળી ક્રેતાં માત્રની માલાં તેનું નામ સિદ્ધાંત મુક્તાવળી કહેવાય છે.

આ ગ્રંથને માત્રની માળાનું દૃષ્ટાંત આપ્યું: તેનું કારણ એ છે કે, જેમ માત્ર સમુદ્રમાં પાકે છે, તેમ આ ગ્રંથનું શીષ્યાંત વેદ રૂપી સમુદ્રમાં પાકેલું છે, અને જેમ માત્રી ઉત્પન્ન છે, અને સ્વચ્છ છે, તેમ આ ગ્રંથનું શીષ્યાંત સુધ્ધ છે, અને નિર્મળ છે, અને જેમ માત્રી પેટરનારને સિતળતા કરે છે, તેમ આ ગ્રંથનું રહસ્ય ધારણ કરનારને નન્મ મરણના દુ:ખ રૂપી તાપને મટાડીને સાતળતા એટલે સુખને કરે છે, જેમ માત્રીની માળા ભાગ્યવાન પુરૂષ પેટરી શકે છે, તેમ આ ગ્રંથનું શીષ્યાંત ભાગ્યવાન પુરૂષ જે સુખ દેવો જીવે તેજ પેટરી શકે છે એટલે મનમાં ધારણ કરી શકે છે, ખીલન મનમાં આ વાત ધારણ થઈ શકવા

નીજ નહીં. ઐટલા સારૂ આ ગ્રંથને મોતીની માળાનું
 દર્શાવે આપેલું છે. એવી આ વેદ શી'ધાંતની મોતીની મા
 ળા તેનું નામ શી'ધાંત મુક્તાવળી કહેવાય છે. આગ્રંથમાં
 શ્રી માહા પ્રભુજીએ વેદના જ્ઞાન કાંડનો તથા ઉપાસના કાં
 ડનો શાર સંક્ષેપમાં કહેલો છે. આશીર્વાદનો વિસ્તાર, વ્યાસ
 સુત્રનાં ભાષ્યમાં તથા નિખંધમાં તથા સુખ્યાધનીજીમાં કહે
 લો છે પણ તે ગ્રંથો સંસ્કૃત ભાષા વગર ખીજન સાધારણ
 ભક્તોથી સમજી શકાતા નથી માટે તે શોધાંત ટુકામાં પા
 તાના ભક્તોને સમજવા સારૂ આ ગ્રંથમાં કહેલો છે.

સિદ્ધાંત મુક્તાવલી ગ્રંથ.

પ્રારભ.

શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ ॥ શ્રી ગોપીજનવલ્લભાય નમઃ ॥

॥ શ્રી મદ્ધાર્પય ચરાણ કમળેભ્યો નમઃ ॥

॥ શ્રી ગુસાર્ધજી પરમદયાળવે નમઃ ॥

દોહરા.

- શ્રી મહાપ્રભુને મળે નમુ, વંદુ વારંવાર;
દયા કરીને દીજીએ, પ્રેમ ભક્તિ અનુસાર. ૧
- પ્રભુપદ માહાત્મ અપારછે, અલૌકિક કૃણ દાતાર;
વાણી શુભ્ર શ્રી કૃષ્ણની, જે વર્ણી શ્રીવલ્લભાર. ૨
- અગમ પંથ છે પ્રભુ તણે, પાર ન પામે વેદ;
હું અદ્વયમતી શું આચરું, ન જાણું કાંઈ ભેદ. ૩
- પર્મે કૃપાળુ શ્રીમહા પ્રભુ આણે યથા મતિ બુધ;
દાસે જાણી કરે દયા, ગાળી કૃષ્ણગુણ શુધ. ૪
- નિરવિઘ્ન આ ગ્રંથને, પૂર્ણ કરે મહારાજ;
દાસ હરજીની વંદના, દીલમાં ધરજો આજ. ૫

શ્લોક.

॥ નત્વા હરિં પ્રવક્ષ્યામિ ॥

॥ સ્વસિદ્ધાંત વિનિશ્ચયં ॥

॥ કૃપ્ણ સેવા સદાકાર્યા ॥

॥ માનસીસા પરામતા ॥ ૩ ॥

અર્થ--શ્રી મ પ્રભુજી કહે છે કે, હું શ્રી હરીને દંડવતકરીને અમારો નિશ્ચય કરેલાં વેદ શિષ્યાંત તેનેસારી રીતે કરીને અમે કહીએ છીએ કે, શ્રી, ભગ્નનો સેવા સદા કરવી પણ તેમાં માનસી સેવા છે તે જ્યેષ્ઠ છે, એ મુલ શ્લોકનો અર્થ છે.

હવે એ શ્લોકનો ભાવાર્થ કહેએઆશ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણનું નામ હરી એવું કહેલું છે. તેનો અભિપ્રાયએ છે કે, ભકતના સર્વે દુઃખ હરણ કરે તે હરી કહેવાય છે. કદાશ પોતાનો ભકત અહંકાર તથા અપરાધ વડે નીચ જન્મમાં જન્મને પડ્યો હોય તોપણ તે ભકતને પોતે મુકી દેતા નથી. જોમ ગર્જન, હાથીની જેહ અપરાધ વડે પાંચેયો હતો, એ વીં પશુની જેહમાં ભગવાનનું જ્ઞાન છેજ નહીં; પણ પોતાનો પુર્વ જન્મનો ભકત જોઈને તે હાથીને પોતાનું જ્ઞાન રહસ્યમાં કરાવીને પોતાનાં દરશન તેને આપ્યાં એવા કે

પાળુ શ્રીકૃષ્ણ છે; માટે વેદમાં હરી નામ શ્રીકૃષ્ણનું કહે
 લું છે. વેદને વિશે પછેને હરી એ નામ ઉચાર કરીને
 પછી ઉંકારનો વિચાર કરીને તાર પછે વેદના ખીલ્લ મં
 ત્ર ભણે છે. અવી વેદ મંત્ર ઉચાર કરવાની વેદમાં રીત
 કહી છે. એટલા સાડ આ ગ્રંથમાં વેદના મંત્રના અર્થનો
 ઉચાર કરતાં પછેલાં હરી એ નામનો ઉચાર કરેલો છે.
 એ નામનો અભિપ્રાય શ્રી માહાપ્રભુજી કહે છે કે ભક્તના
 સર્વ દુઃખના હરતા ને હરી તેને હંડવત કહેધું. આ શ્લોક
 ક્રમાં હંડવતે કરીને એ જાણાવ્યું કે શ્રી કાકિરજીને પ્રસં
 ન કરવાને સાડ જીવની પાસે હંડવત શીવાય ખીજી કાં
 ઈજ નવી વસ્તુ નથી. ને થી એ જીવ હરીને રીજવી શક
 શે, કારણ કે ને ને વસ્તુ હરીએ ઉત્તમ કરી મુકેલી
 છે, તેજ વસ્તુ લઈને હરીને અર્પણ કરે છે, જીવની તર
 ફથી નવી વસ્તુ ખનાવેલી એકે નથી. માટે આ જીવે પો
 તાની ભક્તી કરવાનો અભીમાન મુકીને નીશાધન ભાવના
 વડે હરીને હંડવત કરવા એજ સાધન વડે હરી પ્રસંન થાય
 છે, એ હંડવતે કરીને જાણાવ્યું એ રીતે શ્રી માહા પ્રભુ
 જી હરીને હંડવત કરીને કહે છે કે વેદનો શીદ્ધાંત અમે
 ને નીચે કરેલો છે, તેને સારી રીતે કરીને હવે કહી
 એ છીએ—એ રીતે શ્રી મહા પ્રભુજીએ કહ્યું તેનું કાર
 ણ એ છે કે વેદના જાણનાર ખીલ્લ પ્રજ્ઞો ધણા મધ ગયા
 છે, તેણે પણ વેદના શીદ્ધાંતનો નીચે કરીને પોતાના શ્રે

થામાં કહેલો છે. પણ તે શીદાંત વેદના એક પક્ષમાંતો
 મળે છે, પણ વેદ શીદાંતના બીજા પક્ષ છે તેની સાથે
 મળતો નથી, અને અને જે શીદાંત આ ગ્રંથમાં કહેલો
 છે તે વેદના સરવે પક્ષો સાથે મળવીને કહેલો છે. માટે
 આ સ્લોકમાં કહ્યું જે વેદના શીદાંત વીશે અમારા નિષ્ણે
 પ કરેલો જે શીદાંત છે તેને સારી રીતે અમે કહીએ છી
 એ એ રીતે એનો અભિપ્રાય છે, તે શીદાંત શ્રી માહા
 પ્રભુજી કહે છે કે શ્રી કૃષ્ણની શેવા સંદા કરવી—એ વેદ
 નો મુખ્ય શીદાંત છે, શેવા કરવી એજ શેવકનો મુખ્ય ધર્મ
 છે. શેવક થઈને જો પોતાના ધાણીની શેવા ન કરે તો તે
 શેવક કૃતઘ્નો થાયછે, અને શેવક પાણાના ધર્મને ખુવેછે મા
 ટે આ સ્લોકમાં શ્રી કૃષ્ણની શેવા સંદા કરવી કહી છે,
 સંદા એટલે નીત્ય શેવા કરવી—એકદાહાડો કરવી એક દાહા
 ડો ન કરવું. એ સંદા શબ્દકસીને જાણાવ્યું છે પણ આ
 સ્લોકમાં શ્રી માહા પ્રભુજીએ માનસી શેવાને એટ કહી છે
 તેથી કાઈના મનમાં એવો સંદેહ આવશે કે દેહ તથા
 ધનની શેવાને એજતા નહીં હોય માટે માનસી શેવાનો
 અર્થ ટીકામાં શ્રી ગુણાધરજી તથા લાલુભટ્ટજીએ આ રી
 તે કરેલો છે કે, દેહ તથા ધન વડે જે જે શેવા કરવી
 તે મનની પ્રીત પૂર્વક કરવી. તેનું નામ માનસી શેવા છે.
 એવું શ્રી માહા પ્રભુજીએ કહ્યું છે, પણ દેહ તથા ધનની
 શેવા જો મનની પ્રીત પૂર્વક ન હોય તો તે શેવાને અજ્ઞતા

નથી. મનની પ્રીત સહિત જે શેવા હોય, તેને પ્રેષ્ટતા છે. એ
 વે માનસી શેવાનો અર્થ છે. પણ માનસી શેવાનો અ
 ર્થ અન્ય મારગી લોકો એમ કરે છે કે દેહ વડે તથા ધ
 ન વડે હરીની શેવા ન કરવી કેવળ મનમાં હરીનું ધ્યા
 ન કરીને હરીની શેવા કરવી. તે અર્થ આ રસોક્તમાં ન
 થો, કારણ કે માનસી શેવા ક્રોનાથી ખની શકે છે કે જે
 જીવ હરીના સાક્ષર સ્વરૂપની શેવા નીત્ય કરે છે અને દર
 શન દ્વારા હરીનું સ્વરૂપ જોના રદ્યમાં ભરાઈ રહ્યું છે,
 એવા જે પુરૂષ છે તે આત્મો મીચીને હરીના સ્વરૂપનું
 ધ્યાન કરીને શેવા કરવાની મનમાં ઈચ્છા કરે છે તો તે
 વા પુરૂષોના મનમાં હરીનું સ્વરૂપ દેખાય છે, તે પુરૂષ
 એવી માનસી શેવા કરી શકે છે, પણ જે પુરૂષ હરીની
 શેવા નીત્ય કરતાં નથી, તે પુરૂષ આત્મા મીચીને હરીનું
 ધ્યાન કરવા જશે તો તેની આત્મા આગળતો આંધારા શો
 વાય ખીજી કાંઈ દેખાઈ શકવાનું નથી માટે તેવા પૂરૂ
 ષોથી માનસી શેવા ખનવાનીજ નથી પણ આ સુરી શો
 ધાંતને માનનારા જે લોક છે, તેને સ્વરૂપ શેવા કરવા વિ
 શે અનાદર છે તે સ્વરૂપ શેવાને જ સ્વરૂપ શેવા માને છે,
 તેઓનો શિવાંત વેદ ખાહુર છે, એવા જીવોને શાસ્ત્રમાં
 કેવળ નરકના અધિકારી કહેલા છે તે વિષય પૂરાણમાં
 કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥અર્ચ્યૈવૈષ્ણોર્શિલાધીર્ગુરુસુનરમતિઃ॥

॥વૈષ્ણવેજાતિબુદ્ધિઃવૈષ્ણૌવૈવૈષ્ણવા॥

॥નાંકલિમલમથનેપાદતીર્થૈર્બુદ્ધિઃ ॥

॥કંતારીવૈષ્ણુમંત્રેશિલકલુષરેશ ॥

॥વ્દસામાન્યુબુદ્ધિઃવૈષ્ણૌસર્વેશ્વરેશૌ॥

॥તદિતરધીર્થસ્યચનારકીસાઃ ॥

અર્થ- જો પુરૂષને ભગવાનના સ્વરૂપ વિશે ધાતુ તથા પાશાણની બુદ્ધિ છે, તે પુરૂષ નરકનો અધિકારી છે. તથા ગુરૂને વિશે જોને મનુષ્ય બુદ્ધિ છે કે જોવા આપણે માણસ છોએ તેવાં એ પણ માણસ છે. તે પુરૂષને નરકનો અધીકારી જાણવો ભગવાનના ભક્તને વિશે જોને જ્ઞતિ બુદ્ધિ છે કે એ પુરૂષ નીચી જ્ઞતનો છે, આપણે ઉચી જ્ઞતના છોએ એવાને આપણે નમન કરવાથી શું થાએ એવી જોની બુદ્ધિ છે તે જીવ નરકનો અધિકારી છે. ભક્તોના કલો જુગના પાપને દુર કરનાર એવું જો હરીનું ચરાણા મૃત કેવલ તીર્થરૂપ ગંગાજલ સંમાન તેને વિશે જલ બુદ્ધિ જોની છે તે જીવ નરકનો અધિકારી છે. અને શ્રી કૃષ્ણનું નામ સં

વં પાપને દુર કરે એવા નામને વિશે જોને સાધારણ ના
 મની બુદ્ધિએ જોમ આપણુ નામએ તેમ એ પણ સાધા
 રણુ નામએ ભગવાનનું નામ લીધેથી શું થામ એવી જો
 ની બુદ્ધિએ તે પુરૂષ નરકનો અધીકારીએ. અને ભગવા
 ન સર્વ દેવતા એના ઇશ્વરએ. તેને વિશે ખીજન દેવતા ત
 થા મનુષ્ય ખરાખર સમાન બુદ્ધિએ, જોમ અન્યદેવતા
 ઉપા શક ખીજ દેવતા ખરાખર ભગવાનને ગણેએ. તથા
 જોમ મિથ્યા જ્ઞાની કૃષ્ણને જ્ઞાની પુરૂષમાં ગણેએ, ઇશ્વર
 કરીને ગણતા નથી એવા જીવ જો છે તે નરકના અધિકાર
 રી છે. એ રીતે વેદમાં તથા પૂરાણમાં કહ્યુંએ પણ આસુરી
 જીવ જો નરકના અધિકારીએ તેનો આ શ્લોકમાં કહેલ
 થી ઉલટુંજ માનેએ તે પ્રમાણે ભગવાનના ભક્તોને ન મા
 નવું હરીના સ્વરૂપને વિશે જોને પાશાણુ બુદ્ધી છે, તેનો
 હરીનું શેવન ઉગ્રવી નાખવા સાંડે કેવળ મનની શેવાને
 એટલે કહેએ. તે શેવા કરવાનું પણ ઉપલા મનથી કહેએ.
 તેએના અંતઃકરણમાં હરીનો શેવા કરવાનું છેજ નહીં
 કારણ કે તે જીવો પોતાને બ્રહ્મ રૂપ માનેએ. તેથી તે મ
 નમાં એમ સમજેએ કે હરીના શેવનથી શું થાય. હરી
 ને હું કાંઈ જુદા નથી. તે જીવો પોતાને બ્રહ્મ જ્ઞાન વડે
 બ્રહ્મ થાય એ એમ માને એ. માટે હરીનું શેવન જો કરે
 છે તેને હશેએ એવા વેદ વિરૂદ્ધ માનનાર જીવ આ અષ્ટી
 માં પ્રજ્ઞા છે. તે માનસી શેવાનો અર્થ જો કરેએ તે ન

આનયો. શ્રી માહા પ્રભુજીએ જો અર્થ માનસી શેવાનો કહેલો છે તેજ અર્થ ખરા છે.

શ્રી માહા પ્રભુજીના માર્ગમાં પણ કેવળ મન વડે માનસી શેવા કરવી કહી છે. પણ તે કેઇ વખત કરવી કહી છે કે સુતક આવી પડીજી હોય ને શાક્ષાત શેવા ન કરી શકતા હોઇએ તે વખત તે માનસી શેવા કરવી કહી છે. કારણ કે શેવા કર્યા વગર અન ન લેવું એવો શાસ્ત્રનો શિક્ષાંત છે. શેવા વગર અન લે તો તે જીવ નરકના દાંડ ચોગ્ય થાય છે એ રીતે વિઘ્ન ધરમોતર પૂરાણમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ પુજનંપ્રતિમાયાંતુઉત્તમંપારિકી ॥

॥ તિતંપ્રાતર્મધ્યંદિનેસાયંવિષ્ણુપૂ ॥

॥ જાસમાધરેન્ ॥ ૩ ॥

॥ સંપુજ્યભોજનંકુર્યાદન્યથાનરકં ॥

॥ વ્રજેત્ ॥

અર્થ—શ્રી માહા પ્રભુજીના સ્વરૂપનું પુજન છે તે ઉત્તમ કહ્યું છે, માટે સવારે તથા મધ્યાને તથા સાંજનું એ ત્રણ વખત હરીનું પૂજન કરવું. પુજન કર્યા વગર જો ભોજન કરે તો તે જીવ નરકમાં જાય છે. એ રીતે હરીના શેવન વન

ગર ભોજન કરવું કહ્યું નથી, પણ સુતકમાં તથા પરદેશ
 જત્ય ત્યાંહાં હરીનું શેવન ખની શકતું નથી. તથા જે જી-
 વના ઘરમાં રાત્ર શેવા ખીરાજતી નથી તેવા જીવોને મન
 વડેજ માનસી શેવા કરવી કહી છે. એ રીતે શ્રી માહા
 પ્રભુજીના મારગમાં પણ મન વડે માનસી શેવા કરવી ક-
 હી છે. પણ જેથી સાક્ષાત સ્વરૂપની શેવા ખનતી નથી
 તેને માનસી શેવા કરવી અષ્ટ છે. પણ વેદ તથા પુરાણોને
 વિશે કેવળ એવી માનસી શેવાને મુખ્યતા કહી નથી કાર-
 ણકે વેદના ઉપાસના કાંડમાં નવધા ભક્તી નિત્ય કરવી ક-
 રવી કહી છે. તે નવે ભક્તી હરીનો આપણી શેવા વ-
 ગર એકત્રા મનથી ખનતી નથી કારણ કે હરીનો સૂત્રોજી
 પાસે નથી તેા સ્મરણ ભક્તી જે ધ્યાન તે જાનું કરશે.
 કેમકે મુર્તી જોઆ વગર તેનું ધ્યાન કરી શકાતું નથી.
 માટે ધ્યાન ભક્તી પણ મુર્તિ વગર ખની શકતી નથી તે
 મ પાદ શેવન ભક્તી તે હરીના અણનો પરસ નિત્ય ક-
 રવો તે મુર્તિ પાસે નથી તેા પરસ કાને કરશે? તેમ અ-
 રચન એટલે પુજન તે ધુપ દીપ જળ નેવેલ, પુસ્પ મુગં
 ધ, ઇત્યાદિ પદાર્થ વડે નિત્ય પુજન કરવું કહ્યું છે. જે
 મુર્તિ નથી તેા ઇત્યાદી વસ્તુ વડે પુજન શી રીતે કરશે?
 કારણ કે મનમાંતો એ વસ્તુ પેશી શકતી નથી વંદન ભ-
 કતી એટલે દંડવત કરવા તે હરીનું સ્વરૂપ સંનીધાનમાં
 નથી તેા દંડવત કાને કરશે? દાન્ય ભક્તી એટલે હરીનું

દાસ પણ કરવું તે મુર્તિ નથી તેા દાસ પણ શી રીતે
 કરશે? શબ્દ એટલે મિત્રની પેઠે વાછલતા તથા દરશનની
 આતુરતા નિત્ય રાખવી કહી છે, તે પણ મુર્તિ વગર દ
 રશનની આતુરતા કાની રાખશે? તેમ આત્મનિ વેદન બ
 કતી એટલે આત્મા જે દેહ તથા દેહ સંબંધો ઇંદ્રીઓ
 તેનું નિવેદન એટલે અરપણ હરીના સ્વરૂપ શેવન વગર
 એ હસ્તાદિ ઇંદ્રીઓનું નિવેદન શી રીતે થશે? આટલે વળમન
 ની માનસી શેવાને મુખ્યતા વેદા દીક શાસ્ત્રને
 વિશે કહી નથી એ સાફ જણાય છે. જો કેવળ
 મનની શેવાનેજ મુખ્યતા હોયતો નવધા ભક્તીને ક
 રવાનું શાસ્ત્રમાં કહેજ નહીં. સ્વરૂપ શેવા વગર બધી
 ભક્તીઓને વ્યર્થતા થાય છે. એટલા સાફ અજ્ઞાની અને
 આસુરી જીવ એનો કહેલો અર્થ ખરો ન માનવો. વ્યા
 સજીએ જ રીતે એ ભક્તીનો ઉપયોગ કરવો કહ્યો છે તે
 મજ માનવું, અને તેમજ કરવું. સ્વરૂપનું શેવન શી
 રીતે કરવું તે વિશે નારદજીએ નારદ પંચરાત્રી નામે તં
 ત્ર ગ્રંથ કરેલો છે તથા વ્યાસજીએ ભગવત આદી પુરાણો
 માં શેવા કરવાની રીત કહેલી છે તેજ રીતે ભક્તી આ
 રગના જીવોને માલવાધી ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.
 અને અજ્ઞાનીઓના કહ્યા પ્રમાણે માલવાધી નરકની પ્રા
 પ્તિ થાય છે એટલા સાફ માનસી શેવાના અર્થનો વિસ્તા
 ર આમારે આટલો બધો લખવો પડ્યો છે. કારણ કે,

વિસ્તારથી લખ્યા વગર શાસ્ત્ર વિશે જે સમજતા નથી
 તેવા લોક આશુરી જીવો જેવો અર્થ શાસ્ત્રનો ખતીવે છે
 તેવા અર્થ ખરા સમજે છે અને હંમેશા રસ્તે ચાલે છે.
 એટલા સાફ માનસી શેવાના અર્થનો વિસ્તાર અમે કરે
 લો છે. માટે મન પૂર્વક શેવા કરવી એજ માનસી શેવા
 નો છે. જો એ અર્થ ન કરે તો એજ મંથના ખીજ
 સ્લોકમાં દેહ તથા ધન વડે શેવા કરવી કહી છે. તેથી
 બીજાથ આવે છે. માટે મન પૂર્વક હરીની શેવા કરવી એજ
 માનસી શેવાનો અર્થ છે. અને એજ અર્થ વેદ પૂરાણમાં
 મુખ્ય છે. હરીનું શેવન કરવું એ મુક્તીકરણ કરતાં મોટ
 છે. કારણ કે મુક્તી થએલા જીવ અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં જ
 રહે છે. અક્ષરતીત પુરુષોત્તમને પામતા નથી. અને ભ-
 કતી મારગી જીવ અક્ષરથી પરજ ગોલોક ધામ છે તેમાં
 જ પૂરણ પુરુષોત્તમ ખીરાજે છે તેને પામે છે. માટે અ-
 ક્ષરબ્રહ્મ ધામનાં સુખ કરતાં પુરણ પુરુષોત્તમની પાસે ર-
 હ્યાનું સુખ અનંત છે. એવું વેદ પુરાણમાં કહ્યું છે. પણ
 અન્ય મારગી લોકોને એનું જ્ઞાન છેજ નહીં તે સાફ સેવા
 કરનારની મશકરી કરે છે. અને ભગવાનની ભક્તીને ખુલ ખ-
 રાખર તુચ્છ કરીને ગણે છે. અને બ્રહ્મજ્ઞાનને હીરા ખરાખર
 કરીને ગણે છે. તે બ્રહ્મજ્ઞાની લોક એમ કહે છે કે જો
 ધુળ લેવા લોક ધુળ સુંથે છે. તેને ધુળમાંથી કાઢ વાર
 હીરા માતી હાથ લાગી જાય છે તેમાંથી ધ વાર તેનું

દરિદ્ર કપાળ જાય છે. તેમ ભગવાનની ભક્તિ રૂપી ધુળ સુધ તે સુધતે કાઢવાર ચાનરૂપી હીરો હાથ લાગી જાય છે. એટલે તે જીવ મોક્ષ પામે છે, મોક્ષ એટલે સંસારના જન્મ મરણથી ધુટી જાય છે. માટે ધુળને ઠોકાણે ભક્તિ જન્યવી. હીરાને ઠોકાણે મોક્ષ જન્યવો. એ રીતે વેદ વિરૂદ્ધ સિદ્ધાંત માનીને તેને પોતાના મનમાં અંધ કરીને માને છે. અને વેદના જન્યનાર જે વ્યાસજી છે તેના કહેલા સિદ્ધાંત ને માનતા નથી, માટે વ્યાસજી કરતાં પોતાને વિશે સમજી પાળીને અભિમાન વિશેષ રાખે છે. હવે જુઓ એની અજ્ઞાનતા, જેનો પાર નથી, એક શાસ્ત્ર પુરૂ જણેલા નથી, અને એક શાસ્ત્ર સમજતા નથી. અને સંપૂર્ણ વેદના ભાજ કરનાર એવા જે સમર્થ વ્યાસજી તે કરતાં પોતાને વિશે વેદને સમજવાનો અભિમાન વિશેષ રાખે છે. એ દેખીતું કેટલું બધું અજ્ઞાનપણું તેમને વિશે છે. માટે એવા લોકોના બાલવાને ભાગવત, ગીતા ખાંને શાસ્ત્ર સાચે તોલીને પછી તેના બાલવાને ભરોસો કરવો, એજ અમારી સુખ-વણી સર્વેને છે. જો એ વાત તમો ધ્યાનમાં નહી રાખો તો, અજ્ઞાની લોકો તમારી બુદ્ધિને ભગવાનથી અંધ કરાવશે માટે આજના પંડીતોની વાત નહી માનવી. ભાગવત, ગીતાજી, વ્યાસસુત્રમાંજે રીતે વેદનો અર્થ વ્યાસજીએ કરેલો છે તેજ પ્રમાણે માનવું-

મિથ્યા સ્થાની લોકો શેવા કરનારની મશકરી કરે છે.

પણ ભાગવત એકાદશ સ્કંધમાં પ્રહસાનને સંશુભ કહેલું છે. અને ભગવાનના શેવનને નિરશુભ કહેલું છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ સાત્ત્વિકાધ્વાત્મિકીશ્રદ્ધાકર્મ ॥

॥ શ્રદ્ધાતુતામસ્યાધર્મ્યાશ્રદ્ધામ ॥

॥ ત્સેવાયાંતુનિર્ગુણા ॥

અર્થ--ભગવાન ઉપવૃત્તિ પ્રતિ કહે છે કે, હું ઉપવૃત્તિ, પ્રહસાન વિશે ને અથા તે અથા સાત્ત્વિકો કહેવાય છે, અને કર્મ માર્ગ કરવા ઉપર ને અથા તે અથા રાજસી કહેવાય છે. અને અધર્મ કરવા ઉપર ને અથા તે અથા તામસી કહેવાય છે અને મારો શેવા કરવા ઉપર ને અથા તે અથા નીરગુણ કહેવાય છે. આશ્લોકમાં પ્રહસાનને સંશુભ કહ્યું છે, અને ભગવાનના શેવનને નિરગુણ કહ્યું છે. જ્યાં સુધી સંશુભ સાધન છે ત્યાં સુધી ભગવાનનો પ્રાપ્તિ થતી નથી એવું કામદામ વેદપૂરાણિમાં કહ્યું છે તેજ રીતે એકાદશ સ્કંધ ભાગવતમાં પણ ભગવાને કહ્યું છે—

॥ શ્લોક. ॥

॥ સત્વેપ્રલોનાસ્વર્યાંતિનરલોકંર ॥

॥ જોલયાઃતમોલયાસ્તુનિરયંયાં ॥

॥ તિમામેવનિર્ગુણાઃ ॥

અર્થ--શત્વ ગુણના સાધનને વિશે નેણિ પ્રીત કરી છે તે જીવ સ્વરગાદી લોકને પામે છે. રત્ને ગુણના સાધનને વિશે નેણિ પ્રીત કરી છે, તે પૃથ્વીમાંજ જન્મ મરણ પામે છે અને તામસી સાધનમાં નેણિ પ્રીત કરી છે, તે જીવ પાતાલા દીગાં જન્મ પામે છે, અને અધર્મ વડે નરકમાં પડે છે અને નેણિ નિર્ગુણ સાધન ને ભગવાનની શેવા તે વિશે નેણિ પ્રીત કરી છે, તે જીવતો મનેજ પામે છે એ રીતે આ શ્લોકમાં ભગવાને પાતાની પ્રાપ્તી નિર્ગુણ સાધન ને શેવા તે વડે કહી છે અક્ષ જ્ઞાન વડે કહી નથી. હવે જુઓ કે અક્ષ જ્ઞાનીનું સમજવું શાસ્ત્રથી કે રહું ઉલટુ છે. ભગવાનની ભક્તીને ધુળ ખરાખર ગણે છે. અને અક્ષજ્ઞાનને હીરા ગણે છે. પણ ભક્તિ વગર અક્ષ જ્ઞાનને નિષ્ફળ કહ્યું છે તે એકાદસ સ્કંદના શ્લોકથી ખત્તા થી આપ્યું છે. એજ રીતે દસમ સ્કંદમાં અક્ષાઈએ પણ કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ શ્રેયં શ્રુતિભક્તિમુદ્ધસ્ય તે વિભોઃ ॥

॥ ક્રિસ્યંતિયૈકેવલબોધલઘ્વયેતે ॥

॥ પામસૌકેશલ એવશિષ્યતે માન્ય ॥

॥ યથાસ્થૂલતુષાવધાતિનાં ॥

અર્થ— અદ્વાઈ કહે છે કે ભગવાન તમારો ભક્તિ આનાંદને આપનારો છે એવી ભક્તિ મુદ્ધને જે પુરૂષ અદ્વા જ્ઞાન પામવાને કલેશ કરે છે, તેનો અંતે કલેશજ રહે છે જેમ શાળમાંથી ચોખ્ખો તો કાઢાડો લીધો, પણ કુમકી ને ખાડે તેમાંથી ચોખ્ખો નિઃકળતા નથી પણ હાથને ઢાલા માત્ર પડે છે. તેમ ભક્તિ વગર અદ્વા જ્ઞાન નિષ્ફળ છે, એરોતે અદ્વાઈએ કહ્યું છે. અને જ્ઞાની લોક જે ભક્તિ ને નિશ્ચળ ગણે છે. તે કેવળ અસાની છે. પાતાની મનની કલ્પનાથી કહે છે એ સાફ જાણાય છે વળ ત્રીતીય સ્કંદ ભાગવતમાં કપીલ દેવજીએ કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ મત્સેવાયાં પ્રતીતં ચ સાલોક્યા ॥

॥ દિચતુષ્ટયં નચ્છંતિ સેવયા પૂર્ણાઃ ॥

॥ કુતોન્યત્કાલં વિદુતં ॥

અર્થ--મારી શેવાને વિશે જોને વિસ્વાસ છે તે ૫૩
૫ ચાર પ્રકારની મુક્તિ સેવાની ઇચ્છા રાખતા નથી, કાર
ણ કે તેઓના સર્વ મનોર્થ મારી શેવાથી જ પરી પુરણ થા
ય છે. એવા જો મારા ભક્ત છે તે કાળે કરીને અળાય
માન એવા જોના સર્વંત કૃણ તેની ઇચ્છા તો શું કામ
રાખશે એ રીતે મુક્તિના મુખ્ય કરતાં ભગવાનના શેવનમાં
અધિક મુખ્ય કહ્યું છે. વળી પ્વોત્તીઅ સ્કંદ ભાગવતમાં કહ્યું
છે કે, મારા સીધન કરનારને મુક્તિ તો ભગવાન આપે છે.
પણ ભક્તિ આપતા નથી તે વાત નવ મસ્કંદ ભાગવતમાં
કહી છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ રાજન્યતિગુરૂરલંભવતાંયદૂનાં ॥

॥ દૈવઃપ્રિયઃકુલપતિક્વજકિંકરો ॥

॥ વશસ્ત્વેવમંગાભજતાંભગવાન્મુ ॥

॥ કુંદોમુક્તિંદદાતિકર્હિંચિત્નસ ॥

॥ ભાકિયોગઃ ॥

અર્થ--રાજા પરિક્ષિત પ્રતિ સુખદેવજી કહે છે કે, હું રાજા તમારા પતિ અને ગુરુ અને પરમ દયાળુ અને વળી તમારા દાસ અને કુળના પતિ, અને વળી તમારા પરમ પ્રીય એવા ને મો કદમ્બ ભગવાન છે, તે ભગવાનનાં આને બાંધ કરીને મુક્તિ આપે છે, પણ ભક્તિ આપતા નથી. એ રીતે મુક્તિ કરતાં ભગતી મળવી ઘણી કઠણ કઠી છે. કારણ કે મુક્તિ વાળા જીવોને અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં ને ટું આનાંદ છે તે આપી પાતે ભગવાન વેગળા રહે છે પણ ભક્તિ કરનારા ને પુરૂષ છે તેનાં વશમાં ભગવાન ને રહેવું પડે છે. એટલા સાડ ભક્તિ આપતા નથી તે વાત નવમ સ્કંદ ભાગવતમાં ભગવાને બતાવી છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અહંભક્તપરાધિનોહ્યસ્વતંત્રઇ ॥

॥ વાદ્વિજંઃ ॥ સાધુભિર્નિસ્તહ્યદયો ॥

॥ ભક્ત્યૌર્ભક્તજનઃપ્રિયઃ ॥

અર્થ--ભગવાન કુરવા સાડપી પ્રત્યે કહે છે, હું મો હું ભક્તને પરાધીન છું હું મારા વશમાં નથી, કારણ કે ભક્તિ વડે માત્ર -હૃદય ભક્તોએ પાતાની તરફ ખેંચી શકે છે. માટે ભક્તિ વડે મને ભક્ત જન ધણી વાણી.

સાંગે છે. એ રીતે ભક્તિ વડે ભગવાનને ભક્તના વશમાં
 રહેવું પડે છે. તેવું મુક્તિના સાધન વાળાના વશમાં રહેવું
 પડતું નથી મુક્તીના જીવોના વશમાં છે, એવું ભા
 ગવાને વેદ પુરાણોમાં કાંઈ ઠોકણે કહ્યું પાછું નથી. એટલા
 સારૂ શ્રી મહાપ્રભુજીએ પાતાના વંશને તથા પાતાના સે
 વકોને ભગવાનની સેવા કરવાનોજ ઉપદેશ કરેલો છે. આ
 સુરી જીવો એમ કહે છે કે, શ્રી મહાપ્રભુજીએ પાતાનો માર
 ગ કાચા પાયા ઉપર મજાવ્યો છે. એ વાતનો વિચાર
 શાસ્ત્ર રીતથી કરીને જુઓ, કે શાસ્ત્રમાં જે સારપદાર્થ
 કહ્યું છે, અને સર્વ સાધન કરતાં અધોક ફળ આપનાર કહ્યું
 છે. તેજ વાત શ્રી મહાપ્રભુજીએ ગ્રહણ કરી છે, પણ કે-
 વતમાં કહ્યું છે કે (કુળના ભુત દોકલે રણઆત છે) એ
 વી કહેવત છે, તેમ મંદભાગી, અને હેઆકુટા જીવ છે,
 તે શાસ્ત્રનો વિચાર નહી કરતાં એમ કહે છે તે સુખથી
 કહ્યો, પણ તેના ખાલવાને પ્રમાણ નથી. જે ચારતા નાર
 દંત્ર, સનકાદિક, બ્રાહ્મણ એ કહી છે. તેજ ખરી છે, આ
 જના લોકોની ગતિ તેઓનો ખરાખર છેજ નહી. એટલા
 સારૂ શાસ્ત્રનો વિચાર કરીને વિશ્વાસ રાખીને હરિનું
 સેવન કરે. એજ શેવનવડે તમને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થશે.
 એ વાત વેદ પુરાણોમાં પુકારી પુકારીને કહી છે. એ રીતે
 શાસ્ત્ર રીતથી અમે ભક્તીને સર્વ સાધન કરતાં અષ્ટ ફળ-
 ની આપનારી ખતાવા આપી છે. હવે ભોલ વહેવારની

રીતથી ખતાવાઝ્યે છીએ કે, ભક્તિ વડે સર્વે કૃળ મને છે.
તેવું ખીલુ રિતે મળતુ નથી. તે વિશે દ્રશ્યંત કહી છીએ

ઐક શાહુકાર હતો, તેને છ દોકરા હતા, તેમાં ઐક
દોકરો આપની હાલત લેવા સારૂ કાયા કષ્ટ કરતો હતો,
બીજો દોકરો આપની હાલત લેવા સારૂ આપનું ધ્યાન ખરતો હતો;
ત્રીજો દોકરો આપની ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુ તેને વુછ કરીને
માનતો હતો; ચોથો દોકરો હુંજ આપકું ઐમ માનતો
હતો; પાંચમો દોકરો હાલત લેવા સારૂ આપના જસે વખા
ણ કરતો હતો; અને છઠા દોકરો પોતાનો ધર્મ આપની
શેવા કરવી ઐમ માનીને નીત્ય આપની શેવા કરતો હતો.
ઐ છ છોકરામાં આપની પ્રસન્નતા કાના ઉપર વધારે છે ?
તેનો વિચાર કરીને જુઝ્યા કે જ છોકરો આપની સેવા
કરવી ઐજ પોતાનો ધર્મ છે. ઐમ જગજીને જ આપના
શેવા કરતો હતો, તેના ઉપરજ આપની પ્રસન્નતા છે, બીજા
છોકરાઝ્યા ઉપર પ્રસન્નતા નથી. કારણ કે તે સર્વે આપની
હાલત લેવા સારૂજ ઇચ્છા કરે છે. આપની શેવા કરવા
ની ઇચ્છા રાખતા નથી. માટે આપના મનમાં
આપ તે છોકરાઝ્યાની મતલબ સારી પઠ સમજે છે
કે, ઐ સર્વે છોકરા સ્વારથના સંગા છે મારી શેવાનો કા
ઈને ઇચ્છા નથી-તેથી તે છોકરાઝ્યાને હાલત આપીને પો
તાનાથી જુદા રાખે છે. અને જ છોકરો શેવા કરે છે
દેતેને તો પ્રાણ થકી પ્રીય જાણીને તેને પાસે રાખે છે.

અને તેનાજ વશમાં થઇને એ રહે છે. તે રીતે ભગવાન પોતાની શેવા કરનારનાજ વશમાં રહે છે. અને તેના ઉપર પ્યાર કરે છે. તેવો પ્યાર ખીભાઓ ઉપર કરતા નથી. કારણકેતપશીએ તે રાજ પ્રાપ્તી સારૂ અથવા મોક્ષ ની ઈચ્છા રાખીને કાપા કટ કરે છે પણ ભગવાનનું શેવ ન કરવાની ઈચ્છા રાખીને શેવન કરતો નથી માટે તેને રાજ અથવા મોક્ષ આપીને પોતાની પાશેથી દુર રાખીએ તેમ યોગી ભગવાનનું ધ્યાન કરીને મોક્ષની ઈચ્છા રાખે છે. તેમ વૈરાગી ભગવાનની ઉત્તપન કરેલિ વસ્તુને તુછ ક રિને માને છે. અને મોક્ષની ઈચ્છા રાખે છે. તેમ જ્ઞાની હુ ભગવાન છું એમ જાણીને મોક્ષની ઈચ્છા રાખે છે. તેમ મર્યાદા માર્ગી ભક્ત ભગવાનની સ્તુતી કરે છે. ભગવાનના જશના વખાણો કરે છે. પણ ભગવાનની શેવા કરતો નથી, માટે તેને પણ ભગવાન હાડકાનો હરામ કરીને જાણે છે. અને કદાચ શેવન કરે છે તોપણ મોક્ષ મળવા સારૂ કરે છે. માટે એ ભક્ત પણ સ્વારથીઓ છે. એ રી તે તપસી યોગી વૈરાગી, જ્ઞાની, અને મર્યાદા ભક્ત એ પાંચ જાણ ભગવાનની ભક્તિ તો કરે છે, પણ મોક્ષના સ્વારથ સારૂ કરે છે. માટે એ પાંચની ભક્તિ સંક્રામ કહે વાય છે. તેથી એ પાંચે જાણને ભગવાનની પ્રાપ્તિ વેદ પુ રાણીમાં કહી નથી, કેવળ નીસંક્રામ ભક્તએ તેનેજ ભગવાનની પ્રાપ્તિ વેદ પુરાણીમાં કહી છે. જે પુરૂષ એમ સમજે છે કે, હું

ભગવાનનો અંશ હું માટે ભગવાનનો પુત્ર હું માટે મારા મુખ્ય ધર્મ એજ છેકે મારા પાપ જે ભગવાન તેનુજ શે વન આ લોકમાં મારે કરવું. અને પર લોકમાં પણ એજ આપનો હુ શેવા કરે માટે મોક્ષ જોઈતી નથી. એવું જાણીને જે શેવા કરે છે. તેજ નિશકામ ભક્ત છે. અને તે નીજ ભક્તીને શાસ્ત્રમાં નિસ્કામ કહી છે. જ્યાં સુધી મોક્ષની ઇચ્છા રાખીને ભક્તી કરે છે. તાંહાં સુધી તેની ભક્તી સકામ કહેવાય છે. તે સકામ ભક્તીનું નામ મર્યાદા ભક્તી છે. અને નિસ્કામ ભક્તીનું નામ પુષ્ટી ભક્તી છે. પુષ્ટી શબ્દનો અર્થ વ્યાકરણમાં આ રીતે કરેલો છે.

“ પોષણં પુષ્ટિઃ ” પુષ્ટી શબ્દનો અર્થ તો પાપશુ

છે. અને પોષણ શબ્દનો અર્થ ભાગવતમાં આ રીતે

કહ્યો છે. “ પોષણં તદનુગ્રહ : ॥ ”

તે ભગવાનનો અનુગ્રહ એનું નામ પોષણ કહીએ હવે શાસ્ત્ર રીત પ્રમાણિતે ભગવાનનો અનુગ્રહ તેના નિશકામ ભક્તો ઉપરજ થયો છે, બીજા ઉપર થયો નથી. માટે નિશકામ ભક્તોને આલવાનો જે નિશકામ ભક્તી માર્ગ તે મારગનું નામ પુષ્ટી મારગ કહેવાય છે. એ રીતે સકામ ભક્તીનો મારગ તેને મર્યાદા માર્ગ કહે છે. તેના ફળની અવધી છે. અવધીનું નામ મર્યાદા તે ફળનો ભોગ કરી રહ્યા પછી તે જીવનો જન્મ પાછો જગતમાં થાય છે. માટે તે મર્યાદા

દા માર્ગ કહેવાય છે. નિશકામ ભક્તી વાલાને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી એ જીવ પૃથ્વીમાં પાછો જન્મ પામતો નથી. એના ફળની અવધો નથી તેથી પુણી માર્ગ કહેવાય છે. એ રીતે પુષ્ટિ માર્ગદા માર્ગનો ભેદ છે તે ભેદને વગર સમજે જો લોક એમ કહે છે કે વેદ મર્યાદા પ્રમાણે આત્મે તેને મર્યાદા મારગી વલ્લભી માર્ગના લોક કહે છે અને વેદ મર્યાદા ઉલ્લંઘન કરીને આત્મે તે પુણી માર્ગી કહેવાય એજ રીતે ત્રીજા ભરમ (જો લોક વૈદિક ત્યાગ શરણ ગોપી શકો) એ નો અર્થ તે લોકોએ એવો કર્યો છે કે લોક લાજનો તથા વેદ માર્ગનો ત્યાગ કરીને ગુસાયજીને શરણ થવું એ રીતે જોધો અર્થ કરીને લોકોને પુષ્ટિ માર્ગમાં ભ્રમ કરાવ્યો છે. પણ નિબંધ ગ્રંથમાં શ્રી મહા પ્રભુજીએ કહ્યું છે. કે

॥ શ્લોક ॥

॥ અત્રાપિવેદનિંદાયામધર્મકરણે ॥

॥ તથાનરકેતમવેત્યાતઃકિંતુહી ॥

॥ નેષુજાયતે ॥

અર્થ--ભક્તિ માર્ગના જીવ જો વેદની નિંદા કરે અથવા અધર્મ કરે તો તેના દાશ વડે તે જીવ નરકમાં પડે.

ડહા લાયક થઈ ચુક્યો છે. પણ ભગવાનનો ભક્તિવડે તે
 જીવ નરકમાં તો પડતો નથી. પણ હીન ચોનીમાં જ-
 નમ પામે છે. એ રીતે વેદની નિંદા કરવાનો તથા વેદ
 આત્મા ઉલંઘન કરવાનો દોશ કહ્યો છે, અને તે લોક એ
 મ કહે છે કે વેદ મારગનો ત્યાગ કરવાનું એ મરમમાં
 કહ્યું છે. પણ એ મરમના કરતાં શ્રી દ્વારકેશજી માહારાજ
 જ મોટા વિદ્વાન પંડિત હતા, અને શ્રી માહાપ્રભુજીના
 સર્વ ગ્રંથો જ્ઞાતા હતા, તે શ્રી માહાપ્રભુજીના ગ્રંથથી
 વિરૂધ્ધ ખાલે તો સર્વ વિદ્વાનો તેની મશકરી કરે અને એ
 વિદ્વાનમાં ગણાય. શ્રી દ્વારકેશજી માહારાજે એમાં વેદ
 આત્મા ઉલંઘન કરવાનું કહ્યું નથી એ મરમમાં કહ્યું છે.
 ને (લોક વેદક ત્યાગ શરન ગોપી શકો) એનો અર્થ
 એ છે: લોક એટલે લોકોક્ષણ વેદક એટલે વેદમાં કહ્યું ન
 મોક્ષકર્ણ એ ખંને ક્ષણની ઇચ્છા મુકીને ગોપીશ ને ગો
 પીના ઇશ એવા ને શ્રી કૃષ્ણ તેનીજ એક શરાણ થવા
 ની ઇચ્છા રાખવી લૌકિક વેદક ક્ષણનો ઇચ્છા જરા રા-
 ખવી નહીં. એ રીતે નિસકામ ભક્તિનું સ્વરૂપ એ મરમ
 માં કહ્યું છે. તે નીસકામ ભક્તીની રીતમાં માલવાનો ને
 મારગ છે તે પુષ્ટી મારગ કહેવાય છે એ રીતે પુષ્ટિ માર-
 ગનો અર્થ છે, તે વગર સમજે આત્માની લોક માટે તેમ
 અક છે, તો તે બકા પણ એ બકવું કેવળ વેદ વિરૂધ્ધ છે.
 માટે પુષ્ટિ માર્ગી જીવોને પુષ્ટિ મર્યાદાનો ભેદ હવેથી સમજ

રાખવો. કે નથી કુદ લોકાનું બાલબુ તેના-હૃદયમાં ધર ન કરે ઝટલા સાડ અમે આ પ્રકારણ વિસ્તારથી લખ્યો છે. વળી અસુરલોકો વારેવારેલખે કેખરા ગુરૂનીજરૂર છે એરીતે કહે છે તે વાત અમે પણ કબુલ રાખીએ છિયે કે ખરાગરૂ નીજરૂર છે પણ ખરા અમે ખાટા એખ ને ગુરૂની પરીક્ષા શાસ્ત્ર ઉપરથીજ થઈ શકે છે. પણ જે લોક શાસ્ત્રના સિધાંતને જાણવા વિશે આંધળા છે. તે આંધળા ખરા ખાટા રૂપ- ઈઆની પરીક્ષા શી રીતે કરીશકશે. ભગવાનને પામવાનેસાડ નીશ કામ ભકતીના ઉપદેશક ગુરૂ જોઈએ. તે ગુરૂતો એક ઓ મહાપ્રભુજી છે. ખીજા તેવા નથી એ વાત શાસ્ત્ર રીતથી તપાસી જોતાં તથા તેના મારગની શેવા ભકતી રીત જોતાં તથા તેમના ગ્રંથ જોતાં માલમ પડી આવે છે. પણ જેને શાસ્ત્રના સિધાંતની ખબર નથી તેને એના ગ્રંથોની ખબર પણ નહી પડે. અને એના મારગની ચાલની પણ ખબર નહી પડે. કારણ કે તે લોકો નીશકામ ભકતીની રીતને સમજતા નથી. જે સમજતા હોય તો શ્રી મહાપ્રભુજીના મારગને ખાટો કહેજ નહી. તે નીશકામ ભકતીની રીત અમે શાસ્ત્ર પ્રમાણે ઉપર ખતાવી છે. તેજ છે. ખીજી રાત હોય તો અમને ખતાવે એ રીતે શ્રી મહાપ્રભુજીએ મનની પ્રીત પુવક શેવાં કરવાને માનસી સેવા કહી છે. અને શેવા એજ શેવકનો મુખ્ય ધરમ છે. એ પ્રથમ ૧લોકમાં કહ્યુ છે. હવે ગ્રંથનો ખીજો ૧લોક કહ્યા છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ચેતસ્તત્પ્રવળસંવોતાસ્તિદ્વૈતનુવિતજા॥

॥તતઃસંસારદુઃખસ્યનિવૃત્તિર્બ્રહ્મબોધનં॥

અર્થ—શ્રી કૃષ્ણ ની શેવામાં ચિત્ત પરોયુ રાખવું એનું નામ માનસી શેવા. તે માનસી શેવા તનુભન તથા વિતભન શેવા કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. તે માનસી શેવાથી અહંતા મમતા રૂપ જે સંસાર તેના કુખની નિવૃત્તિ થાય છે. અને બ્રહ્મના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે. એ મુળ શ્લોકનો અર્થ છે હવે એ શ્લોકનો ભાવાર્થ કહે છે. શ્રી મહાપ્રભુજીએ આ શ્લોકમાં શેવા બે પ્રકારની કહી. એક સાધન રૂપ અને બીજી માનસી એ બેમાં માનસી શેવા ફલ રૂપ કહી છે. અને દેહ તથા વિત્તની શેવાને સાધન રૂપ કહી છે. તેનું કારણ એ છે કે કેટલાએક પુરૂષ ભગવાનનું શેવન દેહ વડે કરે છે પણ મનમાં તેની પ્રીત શેવા ઉપર પુરી લાગતી નથી પોતાના પાપ દાદાની ચાલ પ્રમાણે શેવા તો કરે બનપ છે. તેથી કરીને તેવું મન સદા ભગવાનમાં રહેતું નથી તેથી મનની શુદ્ધતા થતી નથી. અને મનની અશુદ્ધતા વડે જીવની અશુદ્ધતા રહે છે. અને મનની અશુદ્ધતા થએલી જીવની શુદ્ધતા થાય છે. જીવ પોતે તો ભગવાનનો અંશ છે માટે શુદ્ધ છે. માટે જીવના સ્વરૂપમાં અશુદ્ધતા નથી.

નુ મન અશુદ્ધ છે માટે જીવ અશુદ્ધ કહેવાય છે. તે
 થી મનની શુદ્ધતા થાય ત્યારે જીવનો શુદ્ધતા થાયછે એ-
 ટલા સાડ મનની શુદ્ધતા પહેલે ધવી જોઈએ. તે સાડ મન
 સદા ભગવાનમાં પરોયુ રાખવુ તે મન ક્યારે પરોયુરે હે
 જ્યારે એ જીવ સદા ભગવાનનું શેવન દૃઢ વડે કરે, ધ
 ન વડે કરે ત્યારે તેના મનને નિત્ય અભીઆસ ભગવ-
 નમાં થાય એટલા સાડ દેહ તથા ધન વડે હરીનું શેવન
 નિત્ય કરવુ. જોથી કરીને આ જીવનુ મન સદા ભગવાનમાં
 રહુ આવે માટે મનનો અભીયાસ ભગવાનમાં થવા સાડ
 સાધન એજ છે કે દેહ તથા ધન વડે શેવા કરવી. જો
 દેહ વડે શેવા ન કરે અને એકલો ધન વડેજ શેવા કરે
 તે પણ માનસી શેવા સીધ ન થાય કારણ કે ખોજન પુરૂ
 નેધન આપીને તેની પાસેથી પોતાના કાનેકુર જીવો શેવા કરાવે
 તેમાં તેના પોતાના મનને અભ્યાસ થતો નથી, માટે દેહ
 તથા ધનની શેવાને સાધન રૂપ કહી, રૂપ રૂપ કહી નહી,
 એકલી માનસા શેવાનેજ રૂપ રૂપ કહી, કારણ કે દેહ તથા
 ધનની શેવા મનની પ્રીતિ પુરવડ કરે તારેજ મનને અ-
 ભ્યાસ થાય છે, અને મનનો અભ્યાસ ભગવાનમાં થવાથી
 મન ભગવાન રૂપ થાય છે. તારેજ મનની અવિદ્યા મન-
 માંથી ખસે છે. અને મનમાંથી જ્યારે અવિદ્યા ખસે છે
 ત્યારે સંસારમાં જો આ જીવે સર્વ પદાર્થ પોતાનું કરીને
 માનેલા છે, કે આ સર્વ વસ્તુ મારી છે. તે પાતનું એને

જ્ઞાન થાય છે. કે આ સર્વ વસ્તુ મારી નથી. ભગવાને સર્વ વસ્તુ ઉત્પન્ન કરેલી છે. માટે એ મારી સહિ વસ્તુ ભગવાનની છે. અને મને પણ ભગવાને ઉત્પન્ન કરેલો છે. તથા અગ્નિયાર ઇંદ્રીઓ પણ ભગવાને આપી છે. માટે મારી હૃદય તથા હું પણ ભગવાનના જ છે એ, એવું જ્ઞાન થાય છે. તારે પોતાને વિશે તથા આ જગતને વિશે ખૂબ રૂપ સુખી થાય છે. તેથી અહંતા તથા મમતા આ જીવની છુટી જાય છે. જ્યારે અહંતા મમતા છુટે છે ત્યારે અહંતા મમતાથી ઉત્પન્ન થયેલું જે દુઃખ તે પણ છુટી જાય છે. કારણ કે જોઈતું દુઃખ આ જીવને થાય છે તે અહંતા મમતાથી જ થાય છે માટે જ્યાં દુઃખનું મુળ અહંતા મમતા છે. કોઈએ એ જીવને કડવું વચન કહ્યું, તે ઉપરથી આ જીવને ક્રોધ યદે છે કે એણે મને કડવો બોલ કહ્યો એમાં કારણ હું પદવીનો અભિમાન છે. તે અભિમાનવડે આ જીવના શરીરમાં ક્રોધ આવે છે. તે ક્રોધ વડે તેની સાથે લડવા તૈયાર થાય છે. મારા મારી કરે છે તેમાંથી કોઈવાર એકબીજાનો ઘાત કરે છે, એટલે કરમ બંધનના કાંસામાં જાંધને પડે છે. એટલું બધું દુઃખ અહંતાવડે થાય છે. તેમજ મમતા એટલે આ હૃદય તથા સ્ત્રી પુત્રાદિક મારા છે, એવું જે જાણવું તેનું નામ અહંતા કહે છે. મમતાવડે પોતાની હૃદય તથા સ્ત્રી પુત્રાદિકનું પાળ પણ કરવા સારૂ પોતાની પુંજ ઉપરાંત જોઈશાર કરવા

જન્ય છે તેમાં પુંછ જાણ્યે છે અને કરજદાર થઈ
 જન્ય છે. પછી કરજ આપવાની એનામાં સામરથ રહેતી
 નથી તેથી તે કરજ આપવા સારૂ પાછો તે જીવને જન-
 મ લેવો પડે છે એ રીતે મમતાવડે કુડ કપટ
 છલ ઇત્યાદી કરે છે તેથી કરમ બંધનના કાંસામાં જઈને
 પડે છે. એ રીતે અહંતા મમતાવડે અનેક પ્રકારનાં દુઃખ
 આ જીવને ભોગવવાં પડે છે. એ અહંતા મમતાએ જી-
 વને ખૂબ રૂપ જ્ઞાન જગત વિશે તથા ષોતાને વિશે થયું
 નથી તેથી ઉઠે છે. જો એને ખૂબરૂપતાનું જ્ઞાન જગતને
 વિશે તથા ષોતાને વિશે થાય તો અહંતા મમતાથી જીવ
 છૂટે. પ્રાણી માત્રમાં ભગવાન ખીરાજો છે. એવું જો જ્ઞાન
 સરવ સાથે રાખે તો ટંટા કરવા નિંદા કરવામાં તેને કુડ
 વો શુકન કેહેવામાં તેના પૈસા ઘાલવામાં સરવ ટુકાણે ભ-
 ગવાનનો ભય તેના મનમાં રહે છે તેથી તે જીવ કરમ
 બંધનના કાંસામાં આવતો નથી. તેથી પણ કાઈને એ રી-
 તનું દુઃખ ભોગ કરવો પડતો નથી. એ કરમ બંધનના
 કાંસામાંથી છોડાવનાર એક મનની પ્રીત ભગવાનના શેવ-
 નમાં છે. તેજ છે શ્રી ભાગવંતના દ્વાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે

॥ શ્લોક. ॥

॥ પરીચર્યાભિગતઆત્મનોદુરિતક્ષયઃ ॥

અર્થ—ભગવાનની શેવા જે છે તે જીવના સરવ પા-

પનો નાશ કરે છે અને ગીતાગ્રંથ ત્રોગુણ વિભાગ અ-
ધ્યાયમાં પણ ભગવાને કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ માંચયોવ્યભિચારેણભક્તિયાગેનસે ॥

॥ વ્યતેસગુણાનસમતત્તિચત્રી બ્રહ્મ ॥

॥ ભૂયાયકલ્પતે ॥

અર્થ:--ભગવાન કહે છે હું અરજીન અને નો પુરો
અનન્ય ભક્તિવડે શેવે છે તે પુરુષ નિરગુણ થઈને બ્રહ્મ
ભાવને પામે છે. એ રીતે અનન્ય ભક્તિના શેવનવડેજ
બ્રહ્મભાવ જગતને વિશે ઉત્પન્ન થાય છે. બ્રહ્મભાવ એટ
લે ભગવાનના સ્વરૂપનો ભાવ પ્રાણી માત્રમાં ઉત્પન્ન
થાય છે. તેનું નામ બ્રહ્મભાવ કહે છે હવે ભક્તિ શબ્દ
નો અર્થ નારદ પંચરાત્રીમાં કહ્યો છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુસુદ્રઢઃસર્વતો ॥

॥ ધિકઃસ્નેહોભક્તિરિતિપ્રોક્તઃતથામુ ॥

॥ ક્તિર્નિવાન્યથા ॥

અર્થ—પ્રભુમાં માહાત્મજ્ઞાન સંહિત અને સર્વથા અ-
ધિક દ્રઢ એવો જે ભગવાનમાં રહેલો તેનું નામ શાસ્ત્રમાં
ભક્તી કહેવાય છે. એવી ભક્તીવડે જીવનું જન્મ મરણ
છુટે છે. ખીજો પ્રકારે મોક્ષ થતી નથી. એ રીતે મનની
દૃઢપ્રીત ભગવાનમાં હોય તેનું નામ ભક્તી છે.
માટે માહાત્મજ્ઞાન સંહિત પ્રીત જોઈએ. માહાત્મજ્ઞાનનો
અર્થ એ છે કે ભગવાન દેવતાઓના પણ દેવ છે.
માટે સર્વના રાજા છે. તે રાજાની આકર્ષી જેમ ભય સહી
ત તેના આકર કરે છે તેમ ભગવાનની શેવા ભગવાનને એવા
જાણીને ભયસહીત કરવી. ખીજું માહાત્મજ્ઞાન એજ ભગ
વાન પોતાની ઈચ્છા વડે સર્વ જગત રૂપ અંશે કરીને ધ
યા છે. માટે કોઈ જાણીને અપરાધ કરીશો તો તેમાંજ ભગ
વાન છે તે મારા ઉપર અપ્રસન્ન થશે અને દંડ કરશે. એ
જ રીતેનું માહાત્મજ્ઞાન ભગતને રાખવું ખીજું શેવા વિદ્યા
બી માહાત્મ જ્ઞાન ન રાખવું જેમ આસુરી જીવો કહે છે
કે વેદમાં કહ્યું છે કે ભગવાનને ભુખ તરસ નથી રીત
ઉચ્છ્રાંતા નથી. પણ અજ્ઞાની લોકો ભગવાનને ભોગ ધરે
છે. પાણીધરે છે શીઆળામાં દેવતાની ચઘડીતાપવાસો રૂમુકે
છે ઉનાળામાં પંખાકરે છે એ રીતે કરનારા જીવો ભગવાન
ના સ્વરૂપને માણસ પરાપ્પર ગણે છે માટે પાપી છે.
એ રીતે કહીને ભગવાનના શેવનથી તેને ભદ્ર કરાવે છે
પણ ભગવાનની શેવાની રીત જે વેદ પુરાણોમાં કહી છે તે

ભગવાનને માણસ જેવા જાણીને કહી નથી ભગવાનને ભુખ ત્રશા શીત ઉષ્ણતા જલધી લાગતી નથી તથાપી આપણે શમને અનુસાર સર્વ કરવું ઘટે છે. કારણ કે આપણી પાસે જ સત્તા છે તે ભગવાનની આપેલી છે આપણી મેળવેલી નથી તેથી જોની સત્તા છે તે તેને પાછી ન આપે તે તે પુરુષ કૃતન્ધી અને દેવગોચર કહેવાય છે માટે આપણે તે ભગવાનને રાજના રાજ અને દેવના દેવ જાણીને તેની રાજ શીત પ્રમાણે શેવા કરી જો રાજ શીત પ્રમાણે શેવા ન કરે ત્યારે દાસ શેનો કહેવાય ચાકરી કરે તેજ આ કર કહેવાય માટે દાસનો ધરમ એજ છે કે પોતાના ધણીને અરપણ કરીને પછી તે વસ્તુનો ઉપયોગ કરવો ધણીની વસ્તુનો ઉપયોગ પોતે એકલેજ નહી કરવો અને શીત ઉષ્ણતા ભગવાનને લાગતી નથી તથાપી વાછળતા ભાવના રાખતા શીત ઉષ્ણતા ન તપાસે તે વાછળતા ભાવનો નાશ થાય માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ યથા દેહે તથા દેવે ॥

અર્થ--માટે શાસ્ત્રમાં દેહવત ભગવાનને વિશે વાછળતા રાખી શેવા કરી કહી છે જો વાછળતા ન રાખે તે રહેલો

નાશ થાએ માટે આસુર શીઘ્રાંત વેદ વીરૂધ્ધ અને શેવા વીરૂધ્ધ છે માટે વાછળતા ભાવ વિશે માહાત્મ જ્ઞાન ન રે રાખવું એ વેદ શીઘ્રાંત છે. આસુરી લોક વેદના એપેક્ષા પક્ષને લેધને આજે છે પણ વેદના જીવન પક્ષને માનતા નથી.—પણ વેદનો અર્થ બધા પક્ષસાથે મેળવીને કરવો કહ્યો છે તે રીતે નારદજી વાશજી આદિ લેધને જીવન રીતીયો વેદના સરવ પક્ષને મેળવીને શેવા મારગ કહ્યો છે. તે જ મપ્રાણિ આલવુ એટલા સારૂ ભગવાનનું માહાત્મ જ્ઞાન જોડે ઠેકાણે રાખવું કહ્યું છે તેટલે જ ઠેકાણે રાખવું ઇશ્વરને સરવ શક્તીમાન સરવના કરતાં સરવ રૂપ સરવેના ધણી સરવ ઠેકાણે વ્યાપક જનણીને તેનો ભય રાખવો. એ વું માહાત્મ જ્ઞાન અવસ્થ રાખવું જોઈએ એ માહાત્મ જ્ઞાન ન રાખે તો કરમ બાંધનગી ફાંસી એના ગળામાં પડે તે થી જનમ જનમમાં એ જીવ દુઃખ પામે એટલા સારૂ શ્રી માહા પ્રભુજીએ ત્રીજા સ્લોકમાં પુરણ પુરસોતમનું સ્વરૂપ તથા જગતનું સ્વરૂપ શું છે. તેનું વરણન કરે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ પરંબ્રહ્મતુકૃષ્ણોહિસચિદાનંદકંબ્રહ્મત્ ॥

॥ દિરૂપંતદ્વિસર્વસ્યાદેકંતસ્માદ્વિલ્ ॥

॥ ક્ષણં ॥ ૩ ॥

અર્થ--પરબ્રહ્મ એટલે પુરણ પુરશોતમ તો એક
 શ્રી કૃષ્ણ છે; તે સમ્બીદાનંદ સ્વરૂપ છે તે શ્રી કૃષ્ણનું
 આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ છે. તે પણ સમ્બીદાનંદ
 સ્વરૂપ છે. તે અક્ષર બ્રહ્મના જ સ્વરૂપ છે તેમાં એક
 સ્વરૂપ જગત રૂપ થયું છે. અને બીજું સ્વરૂપ જગતથી
 જુદું છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ છે. હવે આ શ્લોકનો
 ભાવાર્થ કહીએ છે એ શ્લોકમા માહાપ્રભુજીએ
 કહ્યું કે પુરણ પુરશોતમ તો એક શ્રી કૃષ્ણ છે એ વાત
 નિશ્ચે કરીને વેદમાં કહી છે વેદના ગોપાળતાપની ઉપની
 શદમાં કૃષ્ણ નામનો અર્થ કરેલો છે કે કૃષ્ણ શબ્દનો
 અર્થ સત અને જ્ઞ શબ્દનો અર્થ આનંદ તે સત અને
 આનંદ એ જ પદ એકઠાં કરીએ ત્યારે સંદાનંદ એવું
 સિદ્ધ થાય તે સંદાનંદ સ્વરૂપ જ પુરણ પુરશોતમ છે તે
 જો વેદ કૃષ્ણ નામે કરીને કહે છે અને શ્રી કૃષ્ણ છે તે
 પૂરણ બ્રહ્મ છે એવું પંચુર વેદની શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે
 વેદનો અર્થ એટલે વેદમાં ફલરૂપ સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે. એવું
 કૃષ્ણ ઉપનીશદમાં કહ્યું છે એ વેદના વચન અને ગોપાની
 યામાં લખી શકતા નથી. એજ વેદનો અર્થ ભાગવતમાં
 તથા ગીતાજીમાં વ્યાસજીએ કહેલો છે જોટલા વારતા ભા
 ગવતમાં કહી છે તેટલા વારતા વેદમાં છે. એ વારતા જ
 ચીત કરીને જ્ઞાણની અને વેદને વિશે પુરાણોને વેદ રૂપ કે
 જેલા છે માટે પુરાણના વચન સરવે માનવાં કહ્યાં છે, જુ

ઉત્તમી તાંત્રના અઠારમા અરાણ્યમાં કૃષ્ણ શબ્દનો અર્થ
વેદ વચન પ્રમાણિ કરેલો છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ કૃષિશબ્દશ્ચસત્તાર્થોળશ્વાનંદસ્વ ॥

॥ રૂપકઃસુખોરૂપોભવેદાત્માભા ॥

॥ વાનંદમયત્વતઃ ॥

અર્થ. કૃષ શબ્દ છે તે સતનો વાચક છે. અને જ
શબ્દ છે તે આનંદનો વાચક એવા ને સદાઆનંદ સ્વરૂપ
તેને કૃષ્ણ કહે છે. મોટા ગાતમી તાંત્રમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ કૃષિશબ્દોહિસત્તાર્થોળશ્વાનંદવા ॥

॥ ચકસત્તાસ્વાનંદયોર્થોગાત્ચિત્પ ॥

॥ રબ્રહ્મચોચ્યતે ॥

અર્થ.—કૃષિ શબ્દ સતનો વાચક જ શબ્દ આનંદનો
વાચક એ અનેના યોગવડે મિત એટલે મિતન્યરૂપ એવા
ને પુરુષબ્રહ્મ તેને કૃષ્ણ નામે કરીને વેદમાં કહે છે. એ

રીતે વેદમાં જોને કૃણ્ણ કહ્યા છે. તે પુરણ પુરશોત્તમ છે.
 તેજ સમ્વિદાનંદ નામ કરીને વેદમાં કહ્યા છે. માટે શ્રી
 માહાપ્રભુજીએ પુરણ પુરશોત્તમનું નામ આ પ્રસાદમાં સ-
 વિદાનંદ સ્વરૂપ કહ્યું છે. તે પુરણ પુરશોત્તમ જો અક્ષરધા-
 મ છે. તેમાં પુરણપુરશોત્તમે પાતાના સતચીત અને આ-
 નંદ એ ત્રણ અંશ કરીને મુકલા છે. તેનું નામ અક્ષર
 બ્રહ્મ છે. તેથી અક્ષર બ્રહ્મ પણ સમ્વિદાનંદ કહેવાય
 છે. તે અક્ષર બ્રહ્મના ત્રણ અંશ જગતરૂપે થયા છે.
 શતાના અંશમાંહેથી પંચમાહાભુતજડ પદાર્થ થયું છે અને
 ચિતના અંશ માંહેથી ચૈતન્ય રૂપ જીવ નિકળ્યો છે.
 અને આનંદના અંશ માંહેથી પરમાત્મા જોને સાક્ષી રૂપ
 કહે છે તથા જોને અંતર્યામી કહે છે. તે નિકળ્યા છે.
 તે અંતર્યામી જીવની માંહે જુદા સ્વરૂપ ખીરાજો છે.
 એ રીતે અક્ષર બ્રહ્મના ત્રણ અંશથી આ જગત ઉત્પ-
 ન થયું છે. માટે આ જગતનું આધિ દૈવક સ્વરૂપ શ્રી
 કૃણ્ણ છે અને અજ્યાતિક સ્વરૂપ અંતર બ્રહ્મ છે.
 અને આધિ ભોતક સ્વરૂપ આ જગત છે. એ રીતે સુષ-
 અંશ કરીને આ જગત સાથે પુરણ પુરશોત્તમની એકતા
 છે. માટે આ જગત સાથે શ્રી કૃણ્ણનું એકૃત પણ છે. એક-
 ત એકલ વચમાં કાળમાયા કોઈ નહી કેવળ ભગવાન છે
 તેને એકૃત કહે છે અને સુષ પણ અંશ કરીનેજ
 એકૃત તેનેશુધા દીત કહે છે. આ માહા પ્રભુજીના મતનું નામ

સુધાકૃત છે એ વાત ઈપાક રાખવી એજ વારતા ગીત
તાજના પંદરમા અધ્યાયની ૧૪૭૩ને કહી છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ દ્વાવિમૌપુરુષૌલોકેક્ષરશ્ચાક્ષરમે ॥

॥ વચાક્ષરઃ સર્વાણિભૂતણિકૂટ ॥

॥ સ્થોક્ષરુચ્યતે ॥ ૧ ॥ ઉત્તમઃ ॥

॥ પુરુષસ્ત્વન્યમક્ષરાદપીચોત ॥

॥ મઃઅતોસ્મૌલોકેવેદેચપ્રથિતઃ ॥

॥ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૨ ॥ યોમામેવ ॥

॥ મસંમૂહોજાનાતિપુરુષોત્તમં ॥

॥ સસર્વવિતભજતિમાંસર્વ મા ॥

॥ વેનભારંતઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—આ લોકને વિશે જ પુરુષ છે તેમાં એક ક્ષર અ
ને બીજો અક્ષર તેમાં પ્રાણી માત્ર ક્ષર છે અને જોમાં
એ પ્રાણી માત્ર રહે છે તે અક્ષર છે એ બંને કરતાં
એક પૂરુષ અન્ય તે અક્ષર કરતાં પણ એક છે તે હુંકું
જોને એક સામને વિશે પ્રશિષ્ઠ પુરુષોત્તમ કરીને કહે

છે. માટે અત્તાન પણ મુશ્કેલીને જ્યવા પૂરશોત્તમ મને
જાણીને ને પૂરણ સરવ ભાવે કરીને મનેજ ભજ છે
તેને સરવ શાસ્ત્રના ત વનો જાણનાર સમજવો એ રીતે
અરણ્યુન પ્રતિ શ્રી કૃષ્ણ પાને કહ્યું છે—માટે શ્રી કૃષ્ણ
છે તેજ પૂરણ પુરશોત્તમ છે સરવ વેદનો સાર ગીતાજી
તેમાં એ રીતે કહ્યું છે તેજ રીતે શ્રી ભાગવતના પ્રથમ
સ્કંધને વિશે આવીશ અવતારના વર્ણનમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોકે. ॥

॥ एतेचांशकलापुंसोऽकृष्णस्तुभ ॥

॥ गवानखयं ॥

અર્થ શ્રી રામચંદ્રજી તથા નારાયણ તથા નરાસંહજી તથા
પ્રતીકલી જીગમાં પ્રગટ થાય છે તે કૃષ્ણ વામજી ઇત્યાદી
સરવ અવતારો પૂર્ણ કૃષ્ણના કોઈ અવતાર અંશ છે કોઈ
અવતાર કળા રૂપ છે શ્રી કૃષ્ણ છે તે સ્વયં ભગવાન
છે સ્વયં ભગવાન એટલે પોતેજ પોતાના સરવ એ સ્વરૂપા દી
કે કરીને પરી પુર્ણ છે જીજ્ઞ અવતાર ન છે તેને પૂરણ
કૃષ્ણના આપેલા એ સ્વરૂપ દીક ધરમ છે તેથી તે પૂર્ણ
ભગવાન કહેવાય છે પણ તે સ્વયં ભગવાન કહેવા તા
નથી એટલા સાદે આંહીઆં પ્રતીકુળ જીગ અવ
સ્થિત બારણ કરનાર કૃષ્ણ અને બજરૂપને અશમ

ગણાને પછી પુરાણ કૃષ્ણ પમોશમાં અધ્યાયમાં શુકેવ
 બુદ્ધા કહ્યા છે એટલા સારૂ શ્રી માહાપ્રભુજી એકતસ્ર
 સ્વત કલ્પનાં શ્રી કૃષ્ણને પુરાણ કહ્યા છે કારણ કે વેદ
 ને વરદાન પુરાણ પુરશોતમે આપ્યું હતું તેથી વેદનો
 મનોર્થ પુરાણ કરવા સારૂ પુરાણ કૃષ્ણ પ્રગટ પચ્ચા હતા તેની
 કથા અહિંમન પુરાણમાં કહી છે અંશ કૃષ્ણ શ્રી ભાગ
 વતના દ્વિતિય સ્કંધમાં ગણિલા છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ હરેરંજાવિહાગતૌસિતકૃષ્ણ ॥

॥ કેસૌ ॥

અર્થ-હરીના બે અંશ શામ અને સ્વેત કેશ કૃષ્ણ બળદેવજી
 એ બંને પૂર્ણમાં પ્રગટ પચ્ચા છે. ભુમીનો ભાર ઉતારવા
 સારૂ એ રીતે ભાગવતના દ્વિતીય સ્કંધમાં કહ્યું છે. અને
 ભાગવતના ચતુર્થ સ્કંધમાં કહ્યું છે કે નર નાર પાણને
 અવતાર શ્રી કૃષ્ણ અરજીનું છે. પાણ એ બંને વાત પ્રથ
 મ સ્કંધથી ઉલટી છે. અને એ બંને વાતના કેહનાર તે
 વ્યાસજી એક છે. તેથી વ્યાસજી એ અંશ કૃષ્ણ અને પૂ
 રણ કૃષ્ણમાં ભિદ્ધ છે એવું જાણાયું છે. ખીજા કલ્પમાં શ
 મચંદ્રજીના તથા રમા વૈકુઠવાસી શ્રી કૃષ્ણના તથા નાર
 પાણના અંશથી કૃષ્ણા વતાર પ્રગટ થાય છે એવું પુરાણ

મા કૃષ્ણ છે રમા વૃંદાવાસી કૃષ્ણની કથા કૃષ્ણ જન્મ ખ
કમા કહીધ આઠે પૂર્ણ કૃષ્ણ પાતે ત્રણ સ્વરૂપ કરીને ખીરા
જમાનછે શ્રી કૃષ્ણનું એક સ્વરૂપ રમા વૈકુંઠમાં ખીરાજ છે
અને ખીન્નુ સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં ખિરાજ છે તેની
કથા પુરશોતમ મારામાં કહી છે અને ત્રણ સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ
ધામમાં ગોલોક ધામ છે જેને પુરાણમાં યાચી વધકુઠ કહે
છે અને વેદમાં ગોલોક ધામ કહે છે તેમાં પુરાણ કૃષ્ણ ખિ
રાજ છે એ રીતે ત્રણ સ્વરૂપ કરીને ત્રણ ધામમાં શ્રી કૃષ્ણ
ખીરાજ છે શ્રી માહાપ્રભુજીના મારગમાં પુરાણ કૃષ્ણનું જ
જન સ્મરણ કરવું કહ્યું છે એ સર્વે પુરાણોની વારતાં ના જ
બુનાર શ્રી માહાપ્રભુજી છે. તે વેદ પુરાણની વાતના નિશ્ચય
કરીને એ વાત કહી છે તે સાડે શ્લોકમાં હી પદ કહ્યો છે
હી એટલે નિશ્ચય એક શ્રી કૃષ્ણ પુરાણ બ્રહ્મ છે. ખીન્ન કા
ઈ પુરાણ બ્રહ્મ નથી. કારણકે

વેદના ઉપનીશદમાં સર્વે દેવતાઓને પરબ્રહ્મરૂપ કહ્યા છે.
અને વળી પરબ્રહ્મતો વેદમાં એક જ કહ્યો છે. જે સરવે
પરબ્રહ્મ હોય તો વેદમાં એક પરબ્રહ્મ કહ્યું છે. તે વાત
માં વીરોધ આવે છે. જો અકલ્પરતી રાજ તો એક જ હોય
સરવે અકલ્પરતી રાજ કહેવાએ જ નહીં. કેમકે સદે સરદાર
કહેવાય ત્યારે સરદારપણું સંભવે નહીં. સરદાર કરતાં ખીન્ન
ઉતરતા હોય ત્યારે જ તેને સરદારપણું કહેવાય. વેદને વિ
શ્વેશ્વરપ્રભાદી શક્તી વીગેરે સર્વને પરબ્રહ્મ કહ્યો છે. પણ

તે સર્વેની ઉત્પત્તિ ભગવાનમાંથી કહી છે. માટે કૃતપન્ન
 કરનાર સઉના આપ એક ભગવાન છે. તેજ સઉથી મોટા
 છે અને સર્વેને હુંકમમાં ચલાવનાર છે. પણ અંગા અંગી
 ભાવે કરીને વેદમાં સર્વેને પરચ્ચમ કહ્યા છે. તેમ અંગનો
 એક ભાગ અંગી ને પુરૂષ તેના અંગ સાથે મળેલા છે.
 માટે અંગાઅંગી ભાવે કરીને અંગી સાથે એક રૂપ છે.
 એટલા સાડ વેદમાં સરવ દેવતાઓને પરબ્રહ્મરૂપ કહેલા છે
 પણ અંગનો એક ભાગ અંગી પુરૂષના હુંકમમાં છે. તેમ
 સરવ અવતાર તથા સરવ દેવતા પુરણપ્રજ્ઞ શ્રી કૃષ્ણના
 આત્મા કારી છે અને અંશ રૂપ છે. માટે દેવતાઓની ની
 દા ન કરવી. દેવતાઓની નીદા કરવી એ વાત શ્રી માહા
 પ્રભુજીના અંથથી વિરૂધ છે એજ રીતે પુરાણમાં કહ્યું છે.
 અને એજ રીતે શ્રી માહાપ્રભુજીએ અંથોમાં કહ્યું છે. પણ
 શેવા રમરણ કરવા યોગ એક પુરણ પુરસોતમ છે. ખીજા
 નથી તેથી ખીજાનો આશ્રય ન કરવો. તેને પાતાના રવા
 મી કરીને ન માંનવા એટલેજ ભજવામાં ભેદ રાખવો અન્ય
 મારગી લોકના માનવામાં અને આપણા માનવામાં એટ
 લેજ ભેદ છે કે અક્ષરબ્રહ્મનું એક સ્વરૂપ જગત રૂપ છે.
 ને ખીજું સ્વરૂપ જગતથી જુદું છે તેની પ્રજ્ઞાસ્તની ભિપાસ
 ના કરે છે અને પ્રજ્ઞાસ્તાનીને મુક્તિનું સ્થાન છે ને પુરણ
 તમને ખીરાજવાનું જ્ઞાન છે. તે સ્વરૂપ જગતથી જુદું છે.
 પણ આપણાદી એક શાસ્ત્રને ન માંનતાં પાતાની મનકલ્પ

નાથી એમ કહે છે કે માયાથી જગત ઉત્પન્ન થયું છે. પર
એશ્વર આ જગતના કરતા નથી, પરમેશ્વર તો કાશના
મુતગાની પેઠે કાઈજ કરતા નથી. અને કૃષ્ણ પણ આપતા
નથી. અને પરબ્રહ્મ નીરાકાર છે તે સરવઠેકાણે વ્યાપક છે. માટે
તેને રહેવાનું અક્ષર બ્રહ્મ ધામ પણ નથી આપ્યું જગત
તેને રહેવાનું ધામ છે એ ગીતે વેદ ગીતા ભ.ગરતથી ઉ
લટુ માને છે પણ શ્રી માહાપ્રભુજીનું જ્વાલવું કેવલ શાસ્ત્ર
પ્રમાણિત છે. એક અક્ષર પણ શાસ્ત્ર વર્ધ થી માહાપ્ર
ભુજીએ પાતાની મનકલ્પનાથી લખ્યો નથી તે સારૂ થી
માહાપ્રભુજીએ જે શ્રદ્ધાદ્ધમા કહ્યું તેને શાસ્ત્ર પ્રમાણ ક
હે છે ગીતાનો આઠમા અધ્યાય આઠમા અક્ષર પરબ્રહ્મ
ધામના વરણનને છે. તેમાં ભગવાને પાને કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः प्रभ ॥

॥ बन्त्यहरागमेराव्यांगमेविलीयं ॥

॥ तेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥ ૧ ॥ અ ॥

॥ व्यक्तोक्षरईत्युक्तस्तमाहुःपर ॥

॥ मांगतिमा॥यंप्राप्यननिवर्तते ॥

॥ તદ્વામપરમમમ ॥ ૨ ॥ પુરુષઃસપ ॥

॥ રઃપાર્થમક્ત્યાલમ્યસ્ત્વનન્વયા ॥ ય ॥

॥ સ્યાંતસ્થાનિભૂતાનિયેનસર્વમિદંતત ॥

॥ મ ॥ ૩ ॥

અર્થે અવ્યક્ત ને અક્ષર બ્રહ્મ તે થકી બ્રહ્માજી
ના પ્રાતઃકાળવિશે પ્રાણી માત્ર ઉત્પન્ન થાય છે અને બ્ર
હ્માજીની રાત્રીને વિશે તેજ અક્ષર બ્રહ્મમાં સરવ પ્રાણી
માત્ર લીન થાય છે ૧ અવ્યક્ત તે અક્ષરબ્રહ્મ જાણવું.
તેજસરવપ્રાણીની પરમગતી છે જેને પ્રાપ્ત થઈ પાછો પૃથ્વીમાં જ
નમન પામે એવું આરપરમ ધામ રૂપ છે અક્ષરબ્રહ્મ પૂરૂ
ષ જે છે તે સરવથી જુદું છે માટે હે અરજુન કેવળ અ
નન્ય ભક્તીવડે તે આ જીવને પ્રાપ્ત થાય છે. જેને વીશે
આસરવં પ્રાણીમાત્ર પ્રલયશમે રહે છે, અને રચીની ઉત્પ
ત્તાસમે સરવ પ્રાણી માત્ર જગત ને થકી ઉત્પન્ન થાય છે
એ રીતે અક્ષર બ્રહ્મ પરમેશ્વરનું ધામ રૂપ કહ્યું છે. તે
ધામમાંથી સરવ જગતની ઉત્પત્તી કહી. અને પ્રલય શમે તે
અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં પાછું સરવનું રેઢાણ કહ્યું અને અન
ન્ય ભક્તીવડે સાંખ્યમાને તેની પ્રાપ્તી કહીએ રીતે વેદનું
ક્ષાર ને ગીતા તેમાં કહ્યું. તે રીતે શ્રી માહર્ષ પ્રભુજીએ

તથા શ્રી ગુરુસાંધ જીએ કહ્યું છે. હવે જુઓ કે માયાવાદી
જગતની ઉત્પત્તિ માયા થકી કહે છે. અને ભક્તી મુક્તિને
એકલા જ્ઞાનવડે પ્રાપ્તી કહે છે. એ વારતા શાસ્ત્રથી કેટલી
ઉલટી છે? અને અંબકત અટલે અસ્પષ્ટ ને વસ્તુ લો
કાનું જોવામાં ન આવી શકે તેને અંબકત કહે છે. તેનો
અરથ નીરાકાર એવો ગીતાજીની ડીકા ને મુખાર્ધમાં છ-
પાઈ છે. તેમાં કરેલો છે એવા ઉધા અરથ કરીને માયાવાદી
પંડીતો, લોકાંકી બુધીને સજ્જ ઉ' જાવે છે અને એ અક્ષર 'સજ્જ'
ને પરમેશ્વરનું ધામ રૂપ કહ્યું છે ને માયા વાદી કહે છે કે
પરમેશ્વરને ધામજ નથી- એ રીતે શાસ્ત્રથી ઉલટું મન ક
હીત માને છે હવે જુઓ કે ને રીતે ગીતાજીમાં કહ્યું
તેજ રીતે ભાગવતપૂતીઅ સંધમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ દસોત્તરેધિકાયત્રપ્રવિષ્ટઃપરમાણુવત્ ॥

॥ લક્ષ્યંતેતર્ગતાશ્વાન્યેકોટિશોહ્યંડરાશઃ ॥

॥ યઃ ॥ ૧ ॥ તદાહુરક્ષરંબ્રહ્મસર્વકારણ ॥

॥ કારણંવિષ્ણોર્ધામપરંસાક્ષાતંપુરુષ ॥

॥ સ્યમાહાત્મનઃ ॥ ૨ ॥

અરથ આ પ્રહાસને એક એકથી કોટિશો આવરણ

છે એવા કાઠી બ્રહ્માંડોનો સમુદાય ને અક્ષર બ્રહ્મધામ
 માં પરમાણુની પેઠે રહેલા દેખાય છે પરમાણુ એટલે સુર
 જનો પ્રકાશ ને ધરના છીદ્રમાં પડે છે તેમાં જીણીજીણી
 રત્ન ને ઉડતી દેખાય છે તેને પરમાણુ કહે છે એ રીતે
 આ મોટા બ્રહ્માંડો નેમાં રહેલા દેખાય છે તેને અક્ષર
 બ્રહ્મ કહે છે. તેજ અક્ષરબ્રહ્મ સંરવેના કારણનું કારણ છે
 અને મહાપુરૂષ એવા ને શાસ્ત્રાત પુરણ પુરશોતમ તેનું
 પરમધામ રૂપ છે આ શ્લોકમાં કહ્યું ને સંરવ કારણનું
 કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે તેનો અરથ એ છે કે સંરવ જગત
 નું કારણ પ્રકૃતી અને પુરૂષ છે તે પ્રકૃતી પુરૂષનું કારણ ૫
 જ અક્ષરબ્રહ્મ છે માટે જગતનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ જ છે
 માયા નથી કારણ ને પ્રકૃતી નામ માયાનું છે તે માયાનું
 કારણ પણ અક્ષરબ્રહ્મને આ શ્લોકમાં કહ્યું છે અને પુર
 ણ પુરશોતમનું ધામરૂપ કહ્યું છે અને સંકેત બ્રહ્માંડોથી
 જુદું કહ્યું છે ને રીતે શ્રી ગોસાધીજીએ ટીકામાં કહ્યું છે
 એજ અક્ષરબ્રહ્મની ઉપાશના બ્રહ્મતાની લોક કરે છે તે શ્રી
 લીજીના પારમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અર્જુનઽવાચ ॥ એવંસતતયુક્તાયે ॥

॥ ભક્તાસ્ત્વાંપર્યુપાસતે ॥ યચાણ્યક્ષર ॥

- ॥ मव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १ ॥
 ॥ श्री भगवानुवाच ॥ मध्यावेश्वरम ॥
 ॥ नो वेमां नित्ययुक्ता उपासते ॥ श्रद्ध ॥
 ॥ या परयोपेता ॥ स्तमेयुक्ततमामताः ॥
 ॥ ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ॥
 ॥ सर्वत्र गमाचिंत्यं च कुटस्थमचलं ध्रुवं ॥ ३ ॥
 ॥ सन्नियम्येन्द्रियग्रामं सर्वत्र समबुध्यते ॥
 ॥ प्राप्नुवन्ति मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ ४ ॥
 ॥ क्लेशोधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेत ॥
 ॥ साम ॥ अव्यक्ताहिगतिर्दुःस्वन्देहव ॥
 ॥ द्विरवाण्यते ॥ ५ ॥ ये तु सर्वाणिक ॥
 ॥ माणिमयिसन्यस्यमत्पराः ॥ अन ॥
 ॥ न्येनैव योगनमाध्यावन्त उपासते ॥ ६ ॥
 ॥ तेषामहंसमुद्धर्तामृत्युसंसारसागरात् ॥
 ॥ भवाभिनचिरात्पार्थमध्यावेशितचे ॥

॥ તસામ ॥ ૭ ॥

અર્થ—અરજીન ભગવાનને પ્રગ્ન કરે છે, કેહુ ભગવાન, તમે મને જે અગીઆરમા અધ્યાયમાં શાકાર સ્વરૂપ દેખડાવ્યું અને તમે કહ્યું જે અનન્ય ભક્તિથી મારૂં હરસન થવાને સરવને ચોખ્ય છે. ખીજી સાધન એને નથી. એ રીતે નીરાંતર જે ભક્ત તમારા સાકાર સ્વરૂપની ઉપાસના કરે છે. અને કેટલાએક અક્ષર બ્રહ્મ જે જોવામાં આવી શકતું નથી તેનું ત્રીરાકાર સ્વરૂપ સમજીને તે નીરાકરની ઉપાસના કરે છે. એ બંનેમાં એટલું કાણ છે? તે મને કહેા એ રીતે પૂછ્યું. તેનો ઉત્તર હવે ભગવાન કહે છે. મારે ત્રીશે મન રાખીને મારી જે જીવ ઉપાસના નીત્ય થયા પૂર્વક કરે છે તેને હું એટલું કરીને માનું છું ન. અને જે જીવ અક્ષર બ્રહ્મની ઉપાસના કરે છે પણ તે અક્ષર બ્રહ્મ કેવું છે કે તે દષ્ટાંતથી ખતાવવામાં આવતું નથી જેમ સુરજનો પ્રકાશ કેવો છે તે ખતાવવાને દ્રવ્યંત છેજ નહીં-એમ જનજીવું અને તે અક્ષર બ્રહ્મ દ્રષ્ટીથી જોવામાં નથી આવતું સંસ્વત્ર વ્યાપક છે. અને તેનુંધ્યાન પણ પાછું થઈ શકતું નથી શરવ પ્રાણી માત્ર જેમાં રહે છે તે અચળ છે કદી અલાયમાં ન પ્રવ્રય કાળમાં થતું નથી કે એવા અક્ષર બ્રહ્મને સરવ ઇંદ્રીઓને નીચમમાં રાખીને સરવ જગતને ત્રીશે સમાન જીવો અક્ષર બ્રહ્મની રાખીને સરવ પ્રાણી માત્રના હિતને વી

શ્રી પ્રીત છે જોનો એવા જ પુરૂષ છે તેમને પામી છે ૪
 પણ એવી અક્ષર બ્રહ્મનો ઉપાસના કરવામાં આ જીવને ૫
 જિજ્ઞાસુ કલેશ ઉપત્તિ થાય છે કારણ કે તેનું સ્વરૂપ જોવામાં
 આવી શકતું નથી તેથી તેની ઉપાસના તથા આધ્યાત્મિક યજ્ઞ શ
 કતું નથી તેથી આ મનુષ્યને અક્ષર બ્રહ્મ પામતું જાણી જ
 કદાચ છે ૫ પણ જો પુરૂષ અને સરવ કરમનું અરપણ કરીને
 એટલે (આત્મનોવેદન કરીને) મારી શરણપૂર્વકે અન
 ન્ય ભક્તી વડે માંડે જ્યાં કરે છે. અને માંડે શેવન કરે
 છે ૬ એવા ભક્તોને હું આ કાળરૂપી સંસારથી હું થોડા
 એક કાળમાં સારી રીતે ઉદ્ધાર કરું છું કારણ કે તેણે મારે
 વીર્ય જીવિતનું આરોપ કરેલું છે એ રીતે ભગવાને પોતા
 ના સરકાર સ્વરૂપની ઉપાસના કરનારને એટલે કહ્યા છે અને તે
 એને થોડા કાળમાં જ પોતાની પ્રાપ્તી કહી છે, અને અ
 ક્ષર જોને બ્રહ્મતાની નોંધાર કરીને માને છે અને સાક્ષર
 સ્વરૂપની ઉપાસના કરતાં એટલે માને છે તેની ઉપાસના ક
 રવામાં અતીથે કલેશને દુખીઆ જીવને પામવું પડે છે અને
 તે અક્ષર બ્રહ્મની પ્રાપ્તી પણ મનુષ્યને એ રીતે થતી
 મુશ્કેલ કહી છે કદાચ કોઈએ કને થઈ શકે છે. એ રીતે
 નોંધારની ઉપાસના કરતાં સાક્ષર સ્વરૂપની ઉપાસનામાં મુ
 ખ્ય અને આ જ-મમાં જ ભગવાનની પ્રાપ્તી કહી છે. પણ
 અભાગીય જીવ જો છે તે સાક્ષર સ્વરૂપની ઉપાસના
 ને કનીષ્ઠ કરીને માને છે અને નોંધારની ઉપાસનાને એ-

૪ કરીને માને છે. અને આ જન્મથીજ પ્રાપ્તી થવી હો
 ડીને અનેક જન્મે કરી પ્રાપ્તી થવાની ઇચ્છા રાખે છે
 તે પ્રાપ્તી પણ અક્ષર બ્રહ્મની મુકતીપણ શાક્ષાત ભગવાનની
 પ્રાપ્તી નહીં. કેમકે પાંદરમા આધારમાં ભગવાને કહ્યું છે કે
 અક્ષર બ્રહ્મથીહું જુદોહું મેજહું અને પુરશોત્ત
 મહું માટે અક્ષર બ્રહ્મનો પ્રાપ્તી બ્રહ્મ જ્ઞાનીને ધાય છે તેસાજ
 ભગવાનના ભક્તોએ એવા લોકો ને સાચી ઉલટા મા
 નનારા છે તેનો સંગ તજવો. અને આપણા ગુરુએ ને સા
 ચોપ દેશ કર્યો છે તેજ અરે માનને ભગવાનનુ શેવન
 કરવું ભગવાનના શેવનને ને જીવ જડ રૂપ મુરતી કરીને મા
 ને છે તે કેવળ આશુરી જીવ છે. તેનો સરવથા સંગ તજ
 વો એ રીતે ત્રીજા શ્લોકનો ભાવાર્થ પુરો થયા હવે એ
 અર્થનો ચોથો શ્લોક શ્રી મહાપ્રભુજી કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અપરંતત્રપૂર્વસ્મિન્વાદિનોબહુ ॥

॥ ધાજગુઃમાયિકંસગુણંકાર્યસ્વતંત્રં ॥

॥ ચેતિનૈકધા ॥ ૪ ॥ તદંવૈતત્પ્ર ॥

॥ કારેણભવતીતિશ્રુતેર્મતમ ॥ ॥

અર્થ-અક્ષરબ્રહ્મનું ભેદસ્વરૂપ ને જગતરૂપ બધું છે

તે જગતને વાતીઓ ધણી પ્રકારથી કહે છે કોઈ કહેછે કે
આ જગત માયાનું કરેલું છે કોઈ કહેછે કે ત્રણગુણનું કા
પ છે કોઈ કહેછે કે સ્વતંત્ર છે કોઈનું કરેલું નથી આ
૨લોકમાં ચકાર કહ્યો છે. ચકારનો અર્થ એ છે કે બીજા
ધણી પ્રકારના મત જગત વિશે કહેછે ॥ ૪ ॥ પણ વેદનો
મતનો એજ છે કે અક્ષર બ્રહ્મ છે તેજ જગત રૂપ થ-
યું છે એ મુળ ૨લોકનો અર્થ

હવે એની ટીકામાં શ્રી ગુસાંઈજી કહે છે કે અક્ષર
બ્રહ્મ જ જગતરૂપ થયું છે તેને વિશે વેદથી જુદું મત ક
હેનારા જ છે તે કહીએ છીએ. તેમાં માયાવાદી તે એ
મ કહે છે કે, આ જગત માયાનું કરેલું છે. માટે માયા
નું રૂપ છે. અને સાંખ્ય શાસ્ત્રવાલા કહે છે કે, માત્રીક,
રાજસ, તામસ એ ત્રણ ગુણધર્મી આ જગત ઉત્પન્ન થયું
છે. માટે ગુણનું કાર્ય છે અને પરમાણુ ધર્મી આ જગ
ત ઉત્પન્ન થયું છે. એવું ન્યાય શાસ્ત્રવાળા કહે છે. અ
ને મીમંસાક શાસ્ત્ર વાળા કહે છે કે આ જગત સ્વતંત્ર
છે કોઈ આ જગતનો કરતા નથી ચકારે કરી વેદ વિરુદ્ધ
મત બીજા ધણા છે. તે પણ જાણવા એ રીતે શ્રી
ગુસાંઈજીએ ટીકામાં કહ્યું છે. પણ શ્રી માહાપ્રભુજી કહે
છે કે વેદનો મતનો એજ છે કે અક્ષર બ્રહ્મ છે તેજ જ
ગત રૂપ થયું છે. હવે એનો ભાવાર્થ કહીએ છીએ કે
શ્રી માહા પ્રભુજી તથા શ્રી ગુસાંઈજીએ ઉપજા સરવ

મતના લોકોને વેદ વિરુદ્ધ કેહેનારા કહ્યા છે. તે પોતાની
કલ્પનાથી કહ્યા છે કે શાસ્ત્રથી કહ્યા છે. એવી કાંઈ આ
શંકા કરશે તો તેનો ઉત્તર એ છે કે, વ્યાસજીએ પણ
એ મત વાદીઓને વેદ વિરુદ્ધ કેહેનારા કહ્યા છે. ૫૬મ
પુરાણના ઉત્તર ખંડને વિશે એવીસમા અધ્યાયમાં પારવતી
પ્રતી શોધેજીના વચન છે કે--

॥ શ્લોક. ॥

॥ પ્રથમં હિ મયૈવોક્તૃશૈવ પાસુપતાદિ ॥

॥ કં ॥ મહત્તયાવેશિતૈર્વિપ્રૈસંપ્રોક્તા ॥

॥ નિતતઃ પરં ॥ ૧ ॥ કળાદેન તુ સં ॥

॥ પ્રોક્તં શાસ્ત્રં વૈશેષિકં મહત્ ॥ ગૌત ॥

॥ મેન તથાન્યાયં સાંખ્ય તુ કપિલેન વૈ ॥

॥ ૨ ॥ બૌદ્ધશાસ્ત્રમસત્પ્રોક્તં નગ્ન ॥

॥ નીલપટાદિકં માયાવાદમસછા ॥

॥ સંપ્રછન્નબોદ્ધમુચ્યતે ॥ ૩ ॥

અર્થ--શૈવ અને પાસુપત શાસ્ત્રો મેં જ કર્યા છે.

અને મારી શક્તીના આવેશે કરીને પ્રાણશીઝ્મ પીઠનં
 પણ શીઝ્મા કર્યા છે. તેના નામં કેહે છે, કે કણાદ રૂપીઝ્મે
 વૈશેશીક મોટુ શાઝ્મ કર્યુ છે તેમ ગૌતમ રૂપીઝ્મે ન્યાય
 શાઝ્મ કર્યુ છે અને કર્પીલ રૂપીઝ્મે સામ્ય શાઝ્મ કર્યુ છે
 અને જૈાધ રૂપીઝ્મે અશત શાઝ્મ કર્યું છે નાગા અને ગ
 જોના લુગડાં પહેરનારા તેધરમમાં ચાલનારા છે અને મા
 યા વાદ અશત શાઝ્મ છે તે ઢાંકેલો જૈાધ મત કહેવાય
 છે એટલા શાઝ્મ વેદ પાર છે એ રીતે વ્યાસજીએ કહ્યુ
 છે અને ભાગવતની વેદ સ્તુતીમાં પણ વ્યાસજીએ ઉપલા
 મતના નામ કહ્યાં છે પણ હમણાંના કાલ્યા લોકો ને
 હિંદુશાઝ્મને જાટુ માનનારા તે લોકો એમાં આશંકા કર
 શે કે શીવજીને શુ એવી આવી પડી હતી ને તે રૂપીઝ્મા
 ના મનમાં પાતાની શક્તીનો પ્રવેસ કરીને વેદથી વિરૂદ્ધ મ
 ત ઉત્પન્ન કરાવ્યાં; તેનો ઉત્તર એ છે કે ભાગવતમાં ક
 હ્યું છે કે ભગવાનનો લીલા જગતને વિશે ત્રણ પ્રકારની
 સદા થાય છે. સાત્વીક રાજસ, અને તામસ, તેમાં સાત્વી
 કનો સમે આવે છે ત.રે ધરમની વૃદ્ધી કરાવે છે. અને
 અધરમનો નાશ કરાવે છે અને રાજસ તામસ સમે આવ
 વે છે. ત્વારે ધરમનો નાશ કરાવે છે. અને અધરમની
 વૃદ્ધી કરાવે છે. તે અધરમના સમેના વખતમાં તેવીજ
 સુદ્ધી લોકોથી થાય છે તે સમે તેવાજ શાઝ્મ લોક ઉ
 ત્પન્ન કરે છે. ને રીતે કાલ્ય યુગ, ત્રેતા દ્વાપર, એ ત્ર

જિં જીવ ગુણ ધરમના હતા અને કળજીવમાં અધરમનો ભાગ ધણી અને ધરમનો ભાગ થોડો તેમાં કેટલાએક હિંદુ લોકો અધરમનાં શાસ્ત્ર પ્રગટ કર્યાં કળજીવમાં તામસની લીલા મુખ્ય છે એ સરવ પ્રભુની ઇચ્છાથી થાય છે. એ રીતે પ્રભુની ઇચ્છાથી અશલ્યથી વેદ વિરૂધ કેટલા એક શાસ્ત્ર ચાલ્યાં આવે છે તેટલાં શાસ્ત્રોના સંજ્ઞાએ પુરાણોમાં વર્ણન કરેલાં છે તે રીતે શ્રી માહા પ્રભુએ કહ્યું છે હવે તેઓના મત વેદ વિરૂધ છે તે ખતાવીએ છીએ

વેદમાં કહ્યું છે કે હું એક છું-ને બહુરૂપ થાઉં એવી ઇચ્છાથી પ્રભુ બહુ રૂપ એટલે જગત રૂપ થયા છે ખીજી સૂત્રીમાં કહ્યું છે કે આ જગત છે તે નીચેય ક રીતે 'બ્રહ્મ' રૂપ છે શ્રીજી સૂત્રીમાં કહ્યું છે આ જગત છે. તે અખંડ કુળ સ્વરૂપ છે એથી સૂત્રીમાં કહ્યું છે કે આ જગત છે તે પુરૂષ રૂપ છે ન થઈ ગયા અને થાય છે અને થઈ તે સરવે પુરૂષ રૂપ છે એ રીતે મારે વેદ તથા શરવે ઉપની શદ્દોમાં આ જગતને 'બ્રહ્મ' રૂપ કહેવું છે 'બ્રહ્મ' રૂપ તે અક્ષર 'બ્રહ્મ' નામ છે એવું ગીતા જીનામ્નામાં અધ્યાયમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અક્ષરં બ્રહ્મ પરમં ॥

અર્થ--હે અરજીનું પત્ર તે અંગેર બ્રહ્મ
જ્ઞાત્રવે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ સર્વેપુરુષણ્વેદંભુતંભવ્યંભવચ્ચ ॥

॥ યતતેનેદમાવૃતંવિશ્વંવિતસ્તિમ ॥

॥ ધિતિષ્ઠતિ ॥

અર્થ--દ્વિતીય સ્કંધ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે આ
સરવે જગત છે તે પુરુષ રૂપ છે જે પદ્મિયા અને થા
ય છે. અને ઉત્પન્ન થનાર છે તે સરવ પૂરુષ છે
આખા જગતમાં વ્યાપક થઈને વેથભર શઉગી જિઆ
મ્રભુ રહ્યા છે એટલે વ્યાપક થઈને જુદે રૂપે શ્રી હરી
રહ્યા છે તે સરવેનું મુળ સ્વરૂપ છે ગીતા
જીના સાતમા અધ્યાયમાં ભગવાને કહ્યું છે

॥ શ્લોક ॥

॥ અહંકંત્સનસ્યજગતઃપ્રભવઃપ્રલ ॥

॥ યસ્તથામત્તઃપરતરન્નાન્યતર્કિં ॥

॥ ચિદસ્તિધનંજય ॥ ૧ ॥

(૫૪)

અર્થ—હે અરજીન હું સરવ જગતનો ઉત્પત્તી કરતા અ
ને પ્રલય કરતાં હું મારા વગરનો આ જગતને વિશે કાંઈ
પણ પ્રસન્ન નથી.

॥ શ્લોક. ॥

॥ બીજં માં સર્વ ભૂતાનં વિદ્વિપાર્થ ॥

॥ સનાતનં ॥

અર્થ—હે અરજીન સરવ જગતનું ખીજ અનાદી
કાળથી હું જ છું એવું તું નિષ્ણે કરી જાણ એ રીતે વેદ
ભાગવત અને ગીતાજી વિશે ભગવાનેજ આ જગતનું
ખીજ રૂપ કહ્યા છે. અને ઉત્પત્તી કરતા પણ ભગવાન
નેજ કહ્યા છે. આ જગતને જ્ઞાન રૂપ કહ્યું છે. હવે
જુઓ કે માયાવાદી તથા સાંખ્ય શાસ્ત્ર વાળા અને મીમાં
શક તથા ન્યાય શાસ્ત્રવાળા વેદ ગીતા ભાગવતથી વિરૂધ્ધ
ચાતાની મન કલ્પના કરીને કહે છે તે અશત છે
એ સાફ માલુમ પડે છે શ્રી માહા પ્રભુજી કહે છે તેજ
સત્ય છે અને એજ મત વેદનો છે એ રીતે ચોથા શ્લોક
નો ભાવાર્થ પુરો થયો હવે એમ્મંથનો પાંચમો શ્લોક
ક કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ દ્વિરુપંચાપિંગાવત્સેયંસાજલ ॥

॥ રુપિણી ॥ ૫ ॥ માહત્મ્યાસંયુ ॥

॥ તાનૃણાસેષતાંભુક્તિમુક્તિદા ॥ ૬ ॥

॥ મર્યાદામાર્ગવિધિનાતથાબ્રહ્મા ॥

॥ પિબુધ્યતાં ॥ ॥ ॥ ॥

અર્થ— તે અક્ષર બ્રહ્મના બે સ્વરૂપ છે ગંગાજીની ઘેરે એક એક આધિ ભાતક સ્વરૂપ જળ રૂપ છે તે વર પામાં વધે છે અને ઉનાળામાં ઘટે છે અને ખીણુ ગંગા જીનું સ્વરૂપ મહાતમ રૂપ છે તે તીરથ રૂપ છે તેમાં શા સ્ત્ર મર્યાદાની રીતીથી ને મનુષ્ય ગંગાજીમાં સ્નાન કરે તથા ગંગાજીનું પુજન કરે તેને ભાગ તથા મોક્ષ આપે તે અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે તે રીતે અક્ષર બ્રહ્મના બે સ્વ રૂપ એ મુળ શ્લોકનો અર્થ હવે શ્રીગુસંપ્રદીએ શ્રીકામાં ક હયું છે કે અક્ષર બ્રહ્મના બે સ્વરૂપ છે જેમ ગંગાજી જળ રૂપ છે તે વ્યવહારને ઉપયોગી છે અને વરષામાં વ ધે છે ઉનાળામાં ઘટે છે તેમ જગતને વિશે અક્ષર બ્રહ્મનું આધિ ભઉતક સ્વરૂપ જી તથા જીવ રૂપ છે તે સ રવ યેહેવારને ઉપયોગી છે અને જનમ મૃત્યું વાન છે અને જેમ ગંગાજી તીરથ રૂપ છે તેમ અક્ષરબ્રહ્મનું અ

બધાંતીક સ્વરૂપ છે તે બ્રહ્મ રૂપ છે તેની ઉપાસના બ્રહ્મ
સોની લોક કરે છે તે તેને મુક્તી આપે છે— હવે
સાતમા શ્લોકમાં ગંગાજીનું આદિ દર્શન સ્વરૂપ
કહે છે—

॥ શ્લોક ॥

॥ તત્રૈવદેતામૂર્તિર્ભક્ત્યાયાદ્રશ્ય ॥

॥ તેકચિત્ ॥ ગંગાયાંચવિશેષણ ॥

॥ પ્રવાહાભેદલુદ્ધયે ॥ ૭ ॥

અર્થ—જે પુરૂષની ગંગાજીના પ્રવાહ સાથે દેવતાની
અભિદ્યુતિ છે તેને તે ભક્તીએ કરીને ગંગાજીને વિ
શે તે દેવતાના સ્વરૂપના દરશન કોઈ એક સમયે થાય છે
તે દેવતા ગંગાજીનું અધિ દર્શન સ્વરૂપ છે એ મુળ શ્લોકો
કનો અર્થ હવે શ્રી ગુણાધીજી શ્લોકમાં કહે છે કે ગંગા-
જીના બે સ્વરૂપ આગલા શ્લોકમાં કહ્યા છે. તે કરતાં
દેવતારૂપ ગંગાજી જુદા છે તેના દરશનતો એક ભક્તી વ
ડેજ થાય છે. મર્યાદા મારગની રીતથી ઉપાસ વડે થતા
નથી. તે પણ કોઈ એક સમયે સ્વપ્રાપ્ત ભક્તીની વૃદ્ધિ ગં
ગાજીમાં થાય છે ત્યારેજ દરશન થાય છે પણ જેની બુ
ધ્ધિ ગંગાજીના જળસાથે તથા દેવતા સાથે અભિદ્યુતિ રૂપે

ભક્તીએ ફરીને થઈ હોય કે ગંગાજળ છે તેમાં દેવતા-
 છે. માટે દેવતા છે તેજ ગંગાજળ છે એવી બુદ્ધિ નેની
 થઈ હોય તો ગંગાજળના પ્રવાહ મધે દેવતા રૂપ ગંગાજી
 તેને પ્રત્યક્ષ રૂપે એટલે દેવતા રૂપ દરશન આપે એ દ્રષ્ટાં
 તે કરી જાણાવ્યું કે ભગવત રવરૂપની બુદ્ધિ આ જગત
 ને વિશે ભક્તને દરશન થવામાં ભગવાનને વિશે અતીશે
 સ્નેહે કરીને ભગવાન સાથે અને જગત સાથે અભેદ બુ
 દ્ધિ ભક્તની થાય તો તેજ ઠેકાણે ભગવાન પ્રગટ થઈને તે
 ને દરશન આપે એ રીતે આ ગુપ્તિજી કહે છે કે, આ
 માહા પ્રભુજીએ આ સ્તોત્રમાં કહ્યું છે. હવે એનો ભાવાર્થ
 કહીએ છીએ કે, સત્ત્વરકંઠ ભગવતમાં કહ્યું છે કે પ્રલાદ
 જીને જગતને વિશે ભક્ત રૂપ બુદ્ધિ થઈ હતી તેથી પ્રલા
 દજી નીરભય થયાહતા ને સરવ ઠેકાણે માહાપ્રભુ ખીરા
 નેજે હવે અને કોણ મારનાર છે એવું જાણીને ભગવાન
 ની ભક્તિ પ્રલાદે મુકી નહી હીરણ્ય કથપે પ્રલાદની ભક્તિ
 મુકવા સાડ ઘણું દુઃખગ્રીષ્ઠ છે વટે દઈતો પાશેથી તરવાર ભા
 લા મુદ્ગર વતે માર મરાવ્યો- પણ પ્રલાદજીની અ
 ભેદ બુદ્ધિ તરવાર ભાલામાં હતી ને એમાં માહાપ્રભુજી
 છે તો સરવે હથીઆર કુલ ખરાખર પ્રલાદને જાગ્યા અ
 ને સ્થાનમાંથી પ્રગટ થઈને ભગવાને દરશન આપાં એજ
 રીતે રંતી દેવ સભાએ આજ્ઞાણતયા શુદ્ધ તથા માંડાલ સર
 વને વીધે ભગવાન ખીરાનેજે એવી બુદ્ધિ રાખીને તેમ

ને જમાડયા અને પાને ભુખ્યારણ અને જગતને વિશે
અભેદ બુદ્ધી પડે તેજ ઠેકાણે ભગવાન પ્રગટ થઈ ને રં
તી દેવરાજને દરસન આપ્યાં એજ સિદ્ધાંત ત્રી માહાત્ર
ભુજાએ આ શ્લોકમાં કહ્યો છે કે જડ તથા જીવ તથા અં
તર પાત્રી રૂપે કરીને આ જગત રૂપ અંશ કરીને ભગ
વાન યોગે છે માટે ભગવાનની બુદ્ધી સરવ પ્રાણીમાં રાખી
ને તેના ઉપર દયા ઉપગાર શનમાન જીર હંસક પણ ભ
ગવાનનો અંશ જનણીને ને ભક્ત કરે છે—અને ભગવાનની
ભક્તી પ્રેમ સહીત કરે છે. તેને ભગવાનના દરસન આ
જગતને વિશે થાય છે એ રીતે આ શ્લોકનો ભાવાર્થ છે
એજ વાત કપીલ દેવે ત્રીતીયસ્કંદ ભાગવતના ઓગણ ત્રી
દશમાં અધ્યાયમાં કહી છે

॥ શ્લોક. ॥

॥ મહુળશ્રુતિમાત્રેણમયિસર્વગુ ॥

॥ હાશયેમનૌગતિરવિચ્છિન્નાય ॥

॥ થાગંગાભસૌબુધૌ ॥

અર્થ—મારા શુભનું સ્વાણ કરીને જેના મનની ની
રંતર ગતી મારે વિશે રહે છે. અને પ્રાણી માત્રમાં હું
ખીરાણુ છું એવું ને જાણે છે તે જવું ગંગાજનું સુખ
જ્યા છે તેવાતે ભક્ત સખ નીરજાણ જાણવા એ રીતે

જગતને વિશે અભેદ દ્રષ્ટી રાખનારને નીરગુણ ભક્ત કહે-
 યા છે હવે જગતને વિશે ભેદ દ્રષ્ટી રાખનારને કપીલ દે-
 વણ કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ આત્મનશ્વપરસ્યાપિયઃકરોત્યંત ॥

॥ શેદરમ્તસ્યભિનદ્રશોમૃત્યુર્વિ ॥

॥ દધેભયમુલ્બળમ્ ॥ ॥ ॥

અર્થ—જે પુરૂષ પોતાની આત્મા વિશે અને પારકા
 ની આત્મા વિશે જરા પણ ભેદ રાખે છે એવા ભેદ દ્રષ્ટી
 માળાને હું મૃત્યુનો ભય આપું છું. તે પુરૂષ કાળથી કદી
 નીરભય થતા નથી. એ રીતે ભગવાને કહ્યું તેનું કારણ
 એ છે કે આપણી આત્માને વિશે જડ એટલે પંચ મા-
 હા ભુત તે ભગવાનની સત્તાનો અંશ અને જીવ એટલે
 ભગવાનની ચૈતન્યતાનો અંશ અને અંતરજનમી એટલે ભ-
 ગવાનના આનંદનો અંશ એ ત્રણે અંશ શરવ પ્રાણી મા-
 ત્રમાં થરખા છે માટે પારકામાં અને આપણામાં જરા પ-
 ણ ભેદ નથી. એ રીતે અભેદ છતાં સામા માણસને પારકા
 માણસને તેના પેસા ધાલે છે તેની વસ્તુ ચોરી લે છે તે-
 ની દુઃખ દે છે તેની હિંસા કરે છે.

તેની સાથે દગલખાજી કરેછે તેને વિશ્વાસ ધાત કરેછે. પણ મનમાં સમજતો નથી કે એ કાળી સાથે કરેછું આ રામાં અને તેનામાં વસ્તુતોં એકજ છે તેથી નેટલું દુઃખ સામા માણસને કરે છું તેટલું દુઃખ મનેજ કરે છું એટલું સમજતો નથી. જેમ આપણો હાથ આપણા અંગ હિપર મારવાથી આપણને લાગે છે. તેમ સામા માણસને દુખ દીધાથી તે સરવે દુઃખ આપણને થાય છે તરતતોં તે દુખ આપણને થવું દેખાતું નથી. પણ કાળે કરીને નીચે થાય છે માટે ભગવાને કહ્યું કે ભેદ દ્રષ્ટી વાળાને કાળનો ભય હું આપુછું માટે શ્રીમહા પ્રભુજીએ કહ્યું કે જગતને વિશે ભગવાનનો ભાવ રાખીને જે ભગવાનની ભક્તી કરે છે. તેને આ જગતને વિશે ભગવાનના દરસન નીચે થાય છે એ રીતે સાતમા શ્લોકનો ભાવાર્થ કહીને હવે એ અંધનો આંધ્રો શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ પ્રત્યક્ષાસાનસર્વેષાંપ્રાકાશ્યંસ્યા ॥

॥ તયાજલેવિહિતાચ્ચફલાત્તદ્ધિ ॥

॥ પ્રતીત્યાચવિશિષ્યતે ॥ ॥ ॥

અર્થ—જાગાજીમાં જે દેવતાનું સ્વરૂપ છે. તેના

જ્ઞાન અધાને પ્રત્યક્ષ થતા નથી. કેવળ તેના પરંમ ભક્ત છે. નેનેજ પ્રત્યક્ષ થાય છે. પણ તે જગમાં રનાના દીકરેવાથી ફળ પ્રાપ્તિની વીધ તથા માહાતમના પ્રીત તીથી ગંગાજળ છે તે ખીલ સરવ જળ કરતાં એટ છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ

હવે શ્રી ગુતાંઈજી શિક્ષમાં કહે છે કે આપણું સરવ મન વાંછાત સ્વરૂપે કરીને સ્થાનત્વે કરીને તે જગ નું જ્ઞાન થવા થકી સરવન અર્નાધિધ પચેટ વહેવાર થાય છે એ પ્રાકાશનો અર્થ છે અથવા એજ રીતે કહેલો પ્રકાર ભગવાનના દરશનને વીશે એજ છે કે સરવ જગતને વિશે ભગવાનનો ભાવ રાખવો ભક્તીએ કરીને ગંગાજળના દરશન થયા પછી પ્રવાહ રૂપને વિશે પણ વિચીથી સ્વર્ગ અને મોક્ષ ફળ કરતાં વિશેષતા છે તે રીતે જગત વીશે જ્ઞાનરૂપ—અને જોને ગંગાજળ પ્રત્યક્ષ નથી તેને પણ તે જગને વિશે દેવતા રૂપ ગંગાજળ છે એવા સંબંધના અનુભવે કરીને તે જગને વીશે કામના રાખીને અધા પૂર્વક વ્યવહાર થાય છે કેમકે પૂરાણદીકને વિશે તે જગના દરશને કરીને જ ફળ થકું કહ્યું છે. તેના અનુભવે કરીને મોટા પુરૂષોના અંતરા કરણમાં પ્રતીત પણ છે કે તે જળ ખીલ જળ કરતાં એટ છે એ રીતે જોના જલ દયમાં ભગવાન સાન્નિધ છે તે ભક્ત ખીલ કરતાં એટ છે એજ કારણ માટે ભાગવતમાં ભગવાને કહ્યું કે મારા

ભક્તો મારા સ્વરૂપ નુંદરસન તથા સ્પર્શ તથા યુગ્મન કરવું એ
 ગોતે શ્રી ગુસાંઈજીએ દીકામાં કહ્યું તેનો ભાવાર્થ હવે
 કહીએ છીએ દીકામાં શ્રી ગુસાંઈજીએ કહ્યું કે આપણ
 મન વાંછીત સ્વરૂપનું જળને વિશે જ્ઞાન થવા પછી સારી
 પટે બપહવાર થઇ સકે એ રીતે કહ્યું તેનો અભીપ્રાય
 એ છે કે જમ ગંગાજળને ત્રીશ રવતા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થ
 વા પછી તે જળથી રસોઈ કરવી અને જળમાં પગ મુકી
 ને નાહાવું છત્પાદી નહીં ખની શકે તેમ જમન વિશે ભગ
 વાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવા પછી સ્વચ્છો પુત્રાદી વેવાર ત
 થા વૃક્ષા દીકને કાપવું કૃષ્ણાદીક ખાવા, કોઈની ઉપર તા
 મસં કરવો છત્પાદી વેવાર કેમ શીઘ્ર થશે? એની કોઈ
 આશંકા કરે તે ઉપર શ્રી ગુસાંઈજીએ કહ્યું કે અનિષ
 ધ યથેષ્ટ બપવહાર કરી શકાય છે કારણ કે જગત છે
 તે ભગવાનનું આવી ભઉતગ સ્વરૂપ છે. તેમ બપવહાર ક
 રનારા જે પુરૂષપણ ભગવાનનું આવી ભઉતક સંરૂપ છે.
 માટે વેદમાં કહ્યું છે ભગવાનજ કરતા છે
 અને ભગવાનજ સરવે વસ્તુના ભિકતા છે. એ કેકાણે કોઈ
 એમ કેહશે કે આ જીવ પાપ કરશે તેના પણ ભગવાન કર
 તા અને ભગવાન ભિકતા થશે એ જીવને માથે કાંઈ પાપ
 નથી એવું કુવરક કરશે તે ઉપર શ્રી ગુસાંઈજીએ કહ્યું
 છે અનિષિધ એટલે શાસ્ત્રમાં જે નિશીધ નથી એવો બપ
 વહાર થઇ શકે છે જમ જગત કરતા અને જગત રૂપ પોતે

છે તેમ શાસ્ત્ર પણ પોતાની આત્મા રૂપ છે તેદ્વારા નિર્લે-
ખ કરવાનું વરજીત કરેલું છે તેથી આ જીવ નિશિવ કરે-
તો તેનેજને દુષ્ણ ભગવતું પડે કેમકે ભગવત પટમ સ્કં-
ધમાં કહ્યું છે કે:

॥ શ્લોક ॥

॥ નારાયણ:સાક્ષાત્ ॥

અર્થ—વેદ છે તે શાક્ષાત ભગવાનનું રૂપ છે અને
ભગવાન છે તે સરવેનું મુળ સ્વરૂપ છે અને જગત છે
તે અંશ સ્વરૂપ છે આટે મુળ સ્વરૂપની આત્મા પ્રમાણે
માલવું એ એનો અભોપ્રાય છે. વળી શ્રી ગુણાધિપત્યે
કહ્યું છે કે જગતને નિશે ભગવત ભાવ રાખ્યો એજ
ભાવ વડે ભગવાનના દરશન થાય છે પણ જોને દરશન
અંગાજીના થયાં નથી તે પુરૂષ ગંગાજીનું માહાતમ શાસ્ત્ર
માં કહ્યું છે તે પ્રમાણે સ્નાન પુનન કરે છે તે ગંગાજી
દેવતા રૂપ જળમાં છે. એનું જાણીને કરે છે તેમ ભ-
ગવાનનો ભક્ત પણ જગતના પદાર્થની પાસંજાદીક મુરતી
નું પુનન શાસ્ત્ર આત્મા પ્રમાણે પ્રભુનું સ્વરૂપ જાણીને કરે
છે આટે ભગવતમાં ભગવાને કહ્યું છે કે—

॥ શ્લોક ॥

॥ મલ્લિગમદ્રક્તજનદર્શનસ્પ ॥

॥ ઈનાર્ચનં ॥

અર્થ—માગ ભકતે મારા સ્વરૂપનું દરશન તથા પરસ એટલે ચરાણ પરસ અને પુજન સદા કરવું, પાપાણા દીકની મુરતા છે એવું ભણીને નકરવું તેસાં આસ્વરૂપ મુર્તીને કહ્યું અને તેમાં ભગવાનનો શાક્ષાત ભાવ રાખીને તેનો પરશ તથા પુજન કરવું, કહ્યું પણ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ચાલનારા ભોલક તેને કેવળ જડપદાર્થનું પૂજન કરીને કહે છે અને તે પુજનને કર્મજ કરીને માને છે અને તે પુજન ના કરનારને ટાંગી કરીને કહે છે એવા ભોલકને ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી એટલાસાં શ્રી ગુસાંઈજીએ કહ્યું છે કે જોના -હૃદયમાં ભગવાનસન્નિધાન છે તે ભકત ખીલન કરતાં દ્રેષ્ટ છે જો ખીલન જળ કરતાં ગંગાજળ એટ છે.-

તેમજ સાતમા શ્લોકની ટીકામાં ભગવાનનું વચન કહ્યું છે તેમાં લખ્યું છે કે જોનું ચીત ગીરંતર મારે વિશે છે અને જગતને વિશે મારા જોને ભાવ છે. તે પુરૂષ સુધ ગંગાજળ છે તેને ગીરંતર જાણવો એજ રીતે શ્રી ગુસાંઈજીએ તે ભકતને જણાવ્યું છે એ રીતે આજ

માશ્વેકનો ભાવાર્થ છે હવે પ્રથમો નવમો શ્લોક
કહે છે.—

॥ શ્લોક. ॥

॥ યાથાજલંતથાસર્વેયથાસક્તાત ॥

॥ થાનૃહતયથાદેવીતથાકૃષ્ણસ્ત ॥

॥ ત્રાપ્યેતદિહોચ્યતે ॥ ૧ ॥ ॥

અર્થ—જેમ ગંગાજીનું જળ તેમ સરવ જગત છે.
જેમ શક્તી, યુક્તી, તીરથ, રૂપો ગંગાજી તેમ અક્ષર
બ્રહ્મ છે જેમ દેવતારૂપ ગંગાજી તેમ શ્રીકૃષ્ણ આત્મી કહી
વકે સ્વરૂપ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ હ
વે એનો ભાવાર્થ કહે છે.—

જેમ ગંગાજીનું જળ ગંગાજીના દેવતાનું આધિ ભ
ઉત્તર સ્વરૂપ છે તેમ આ જગત શ્રી કૃષ્ણનું આધિ ભઉ
તર સ્વરૂપ છે વળી જેમ ગંગાજીના દેવતાનું સ્વરૂપ તીર
થરૂપ છે તે તેમાં નાવાથી બ્રહ્મ હૃત્પાત્રિક પાપ મટાડે છે
તે ગંગાજીના દેવતાનું અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે તેમાં શ્રી
કૃષ્ણનું અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ છે તે અક્ષર
બ્રહ્મની જે ઉપાસના સોની કરે છે તેને અક્ષર બ્રહ્મની
યુક્તી આપે છે, જેમ ગંગાજીનું મુળ સ્વરૂપ દેવતા રૂપ
છે. તે આધિ કહ્યું છે એમ મુળ સ્વરૂપ છે. તેમ શ્રી કૃ

જણ આ જગતનું અને અક્ષર બ્રહ્મનું મુળ સ્વરૂપ છે એ
 રીતે જળ રૂપ તીરથ એ બંને સ્વરૂપ એક ગંગાજીના
 દેવતાનાજ છે. તેમ જગત તથા અક્ષર બ્રહ્મ એ બંને સ્વરૂપ શ્રી
 કૃષ્ણનાજ છે. જો રીતે ગંગાજીના જળ સાથે ગંગાજીના દેવતાનો
 અભેદ છે. તે રીતે જગતની વસ્તુનો શ્રી કૃષ્ણ સાથે અભેદ છે
 એટલાંજ કોઈ એવી આશંકા કરશે કે જ્યારે શ્રી કૃષ્ણનો
 સરવ જગતની વસ્તુ સાથે અભેદ છે ત્યારે સરવે વસ્તુનું
 પુજન કરવું ઘટે છે. ત્યારે વૈષ્ણવ મારગ વાળા શીવ
 તથા વિષ્ણુમાં ભેદ કેમ માને છે. તેમ અંશ કૃષ્ણ પુર
 જી કૃષ્ણમાં ભેદ કેમ માને છે એ રીતની કોઈ આશંકા
 કરશે તેનો ઉત્તર એ છે કે આધિ દર્શવક અધ્યાત્મિક
 આધિ ભૌતિક એ ત્રણ ભેદ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે. ભાગવત
 દ્વીતીય સ્કંધમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ આંધ્યાત્મિકોયંપુરુષઃ સો ॥

॥ સાવેવાધિદૈવકઃ યસ્તત્રો ॥

॥ ભયવિચ્છેદઃ સમૃતોહ્યધિ ॥

॥ ભૌતિકઃ ॥ ॥

અર્થ—આ પૂરૂષ અઘવાત્મિક છે. અને તેજ આ
 ધિ દ્વિવિક છે એ ખંનેમાંથી ને જીવુ થયું છે. તે આ
 ધિભઉતક કહેવાય છે એ ત્રણેમાં દ્રષ્ટાંત કહીએ છી
 એ તેથી એ ત્રણેનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવશે નેમ
 અગ્નીનો કુંડ એ આધિ દ્વિવિક એટલે મુળ સ્વરૂપ છે.
 ને કુંડમાંથી એક મોહોટો તણખો ઉડ્યો તે આ દ્વિત્તિ
 ક કહેવાય છે- તે મોહોટા તણખામાંથી ફાટીને જીણો ત
 જીણો નીકળ્યો તે આધિ ભઉતક કહેવાય છે એ રીતે
 મોહોટો તણખોઅને જીણો તણખો ખને અગ્નીનુંજ સ્વ
 રૂપ છે માટે અગ્ની સાથે અભેદ છે વસ્તુતાએ કરીને એ
 ખંને અગ્નીજ છે તેમ જગત ભગવાનનુંજ સ્વરૂપ છે
 પણ ને સામરથ અગ્ની કુંડમાં છે તે સામરથ મોહોટા
 નજીખામાં નથી કેમકે ને વસ્તુ અસી કુંડમાં પડે તે
 ખળી ભસ્મ થઈ જાય- અને મોહોટા તણખાથી તે વ
 સ્તુને તરત ખાળી શકાય નહી અને જીણો તણખો છે તે
 તેા રૂ નેવી પોચી વસ્તુ જરા ખાળી શકે ખીજી વસ્તુ
 તેથી ખળી શકે નહી એ રીતે ઉતરે તર એક ખીજીની
 સામરથમાં ભેદ છે. અને અસીપણે કરીને અભેદ છે.
 એ રીતે ને સમરથ શ્રી કૃષ્ણમાં છે તે સામરથ અક્ષર
 બ્રહ્મમાં નથી અને અક્ષર બ્રહ્મથી પ્રગટ થાય છે ને ના
 રાયણ તેમાં અક્ષર બ્રહ્મ નેટલી સામરથ નથી અને ના
 રાયણથી પ્રગટ થયા ને વિષ્ણુ શીવ બ્રહ્માજી તેમાં ના

રાખણ નેટલું સામરથ નથી અને શીવજી પ્રજ્ઞા નેટલું
 સામરથ ઈંદ્રાદી દેવતામાં નથી- અને નાના દેવતા નેટ
 લું સામરથ મનુષ્યોમાં નથી અને મનુષ્યો નેટલું સામરથ
 જનાવરોમાં નથી અને જનાવરો નેટલું સામરથ વૃક્ષોત્તી
 કમાં નથી એ રીતે ઉતરોતર સામરથમાં ભેદ છે પણ જ
 ક જીવ અંતર પામી એ ત્રણમાં ભેદ નથીએ ત્રણે સહ
 માં સરખા છે કારણ કે એજ મનુષ્ય કરમે કરીને વૃક્ષ
 થાય છે અને એજ મનુષ્ય દેવતા થાય છે અને એજ
 મનુષ્ય અક્ષર પ્રજ્ઞા ને ભેદીને પુરણ પ્રજ્ઞા પાશે જન્ય
 છે જ્યાંહાં ઈંદ્રાદીક દેવતા જઈ શકતા નથી માટે જન્ય
 તના સ્વરૂપ કરતાં પુરણા શ્રી કૃષ્ણમાં સામરથ સરવ કર
 તાં વધારે છે અને તેવીજ ભક્તી કરવાથી અક્ષર પ્રજ્ઞા
 ભેદીને પૂરૂષોત્તમ પાસે જવાય છે એ રીતે વેદ પુરાણ
 ગીતાજીમાં કહ્યું છે તે સારૂ શેવા સંમરણ અને ભક્તી પૂર
 ણ પુરૂષોત્તમનીજ કરવી પણ જગત વિશે અભેદ ભુખી
 તે પૂરૂષોત્તમનું અંશ રૂપ જાણીને રાખવી એવો વેદ શા
 અને શિક્ષા છે એટલા સારૂ એક વસ્તુનાં ત્રણ સ્વરૂપ
 ત્રણ ભેદ કરીને શ્રી માહાપ્રભુજીએ આ શ્લોકમાં કહ્યો
 છે એ રીતે નવમા શ્લોકનો ભાવાર્થ છે હવે દશમા શ્લોક
 ક એ અર્થનો કહે છે

॥ શ્લોક ॥

॥ जगतुत्रिविधंप्रोक्तंब्रह्मावि ॥

॥ षण्णशिवस्ततः ॥ देवतारु ॥

॥ पवत्प्रोक्ताब्रह्मणीत्थंहरिर्म ॥

॥ तेः ॥ ૧૦ ॥ ॥

અર્થ--જગત ને છે તે રાજસ સાત્વીક તામસ એ ત્રણ ગુણના ભેદ કરીને ત્રણ પ્રકારનો છે તેમાં ત્રણ ગુણના અધિષ્ઠા પ્રજ્ઞા વિશ્વનું શીવ આ ત્રણ ઉત્પત્તી પાલન અને સંહારના કરતા દેવતા છે પણ એ સરવે વ્યવહારે અક્ષર પ્રજ્ઞમાં છે એ પ્રકારે સરવનું આધિ દર્શનક સ્વરૂપનો શ્રી કૃષ્ણને શાસ્ત્ર વિશે કહ્યા છે એ મુળ પ્રસોકનો અરથ હવે શ્રીકામાં શ્રી ગુણધર્મ કહે છે ને ત્રી ગુણાત્મક સ્વભાવે કરીને પ્રગટાયા છે. તેણે કરીને તે ગુણના નિયામક પ્રજ્ઞા દીક ભગવાનેજ કરેલા છે એ શરવે અક્ષર પ્રજ્ઞનું સ્વરૂપ છે એ રીતે કહ્યું છે હવે એ નો ભાવાર્થ કહીએ છીએ ભાગવત દ્વિતીય સ્કંધમાં કહ્યું છે.

॥ श्लोक ॥

॥ सस्वरजस्तमइतिनिर्गुण ॥

॥ સ્થગુણાસ્ત્રયઃ॥ સ્થિતિસ ॥

॥ ગૈનિરોધેષુગ્રહીતામાયયા ॥

॥ વિમ્બો ॥ ૧ ॥ સૃજામિત ॥

॥ નિયુક્તોહંહરોહરતિતદ્વશઃ ॥

॥ વિશ્વપુરુષહપેણપરિપાતિ ॥

॥ ત્રિશક્તિધૃક ॥ ૨ ॥ ॥

અર્થ—નીરગુણ એવું જે અક્ષર બ્રહ્મ તેના સત્ત્વ રજ તમ એ ત્રણ ગુણ છે. તે પાલન ઉત્પત્તિ અને સંહાર કરવા સાથે ભગવાને પોતાની સામરથ વડે બ્રહ્મણ કર્યા છે બ્રહ્માણ નારદજી પ્રતિ કહે છે જે હું અજ્ઞાને જે અજ્ઞ છે તે ભગવાનની સામરથથી અને માહાદેવજી અજ્ઞોનો સંહાર કરે છે તે પણ હરીને વશ થઈને અને વિશ્વ અજ્ઞોનું પાલન કરે છે એ રીતે ત્રણ શક્તીનું કારણ કરનાર ભગવાન છે તેનીજ સામરથ વડે ત્રણ દેવતા ત્રણ કાંપ કરે છે એ રીતે દેહ છે હવે મંથનો અગ્નિ આરંભા શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ કામચારસ્તુલોકેસ્મિન્બ ॥

॥ હ્યાદિભ્યોનિવાન્યથા ॥ પ ॥

॥ રમાનંદરુપેતુકૃષ્ણેસ્વાત્મ ॥

॥ વનિશ્ચય ॥ ૧૧ ॥ ॥

અર્થ— લઉકીક કામનાની પ્રાપ્તિ તેતો આ લોકમાં
 બ્રહ્માદિક દેવતાઓથી પ્રાપ્ત થાય છે બીજો પ્રકારે થતો
 નથી અને પરમઆણંદ સ્વરૂપ ને શ્રીકૃષ્ણ છે તેમાંતો આ
 પણ સ્વરૂપનો અભિદ નીચે થાય છે. એ મુળ સ્લોકનો
 અર્થ છે હવે શ્રી ગુણાંધર ટીકામાં કહે છે કે ભગવાનના
 ને ભક્ત છે તેને તો પોતાના આત્માને વિશે આ લોક પર
 લોકને સોર શ્રી કૃષ્ણ સરવ કામનાના આપનાર છે. એ
 એનો અર્થ છે અથવા ભક્તના અતિશે સ્નેહ કરીને આ
 પછી આત્મા એજ પ્રભુ છે. એવું જ્ઞાન થાય છે એટલે
 સરવ અંશે કરીને પ્રાર્થના કરવી એ શક્ય થતી નથી એ
 પણ એનો અર્થ નીકળે છે એ રીતે શ્રી ગુણાંધર ઈચ્છે કે
 હું છે એનો ભાવાર્થ કહીએ તો આ લોકને વિશે લઉકીક
 કૃષ્ણ એટલે ધન સ્ત્રી પુત્રાદિ સુખ તથા સ્વર્ગ મોક્ષ ઇત્યા
 દી કૃષ્ણ એ લઉકીક કૃષ્ણ કહેવાય છે તેના આપનારા બ્ર-
 હ્માં શોવળ તથા વિષ્ણુ છે તે તેમના સરજાગત થએ

હા જીવોને ઇત્યાદી ફળ આપે છે પણ શ્રીકૃષ્ણ જે પુરણ
 પુરૂષોત્તમ છે તેનો પ્રમાનંદ સ્વરૂપ છે પરમાનંદ એટલે
 અગણીતા નંદ જેના આનંદનો ગતા કોઈથી થઈ શકે ન
 હી એવા શ્રી કૃષ્ણ છે તેનો પાતાના ભક્તના આત્મા
 છે. એવું જે ભક્તને જ્ઞાન થયું છે. તેનેનો શ્રી કૃષ્ણજી
 આ લોકનું સુખ અને પરલોકનું પોતેજ આપે છે. એ
 બ્રહ્માદીક દેવતા તેને આપતા નથી. માટે શ્રી કૃષ્ણજીના ભ
 ક્ત શ્રી કૃષ્ણને પ્રારથના કરશે ત્યારેજ શ્રી કૃષ્ણ તેને સ
 રવ સુખ આપશે એવી આશંકા મનમાં રાખવીજ ન
 હી તે પ્રભુ પાતાની ઈચ્છાથી પાતાના સરણ થએલા જી
 વોને મન વાંછીત ફળ પ્રારથના કરવા વગર આપે છે.
 એ રીતે શ્રી ગુસંતોષજીએ ટીકામાં કહ્યું તેનો અભો પ્રાપ
 છે એ ટીકાણે કોઈ એવી આશંકા કરશે કે મુગતા ફળને
 લઉકીક ફળ કેમ ગણાયું ? મુકતી ફળતો લઉકીક સંસાર
 મુકીને મળે છે. જેને સારૂ બધા જ્ઞાની તથા યોગી સં
 ન્યાશી તપશી તરસે છે. તેને પણ અનેક જન્મના સાધને
 કરીને કહાણતાથી મળે છે. માટે એ ફળ અલઉકીક છે. તે
 ને લઉકીક ફળ તમે કેમ કહ્યું ? ખીજી આ શંકા એ છે
 જે લઉકીક ફળ જે ધન્ય રાજ્ય ઇત્યાદી પાતાના ભક્ત
 ને પ્રભુ આપતા નથી એ રીતે દસમા સ્કંધ ભાગવતમાં ક
 હ્યું છે અને શ્રી ગુસંતોષ કેહે છે કે આ લોક અને પ
 રલોક બંનેનું સુખ ભગવાન આપે છે એ વારદા છે

સ્વથી ઉલટી છે? ત્રીજી આશંકા એ છે કે ભગવાન સંર-
વેના આત્મા છે માટે શરવેને સમાન સુખ આપતું જો-
ઈએ ? અને તમે કહ્યું કે જો ભક્તને એવું જ્ઞાન થાય
કે ભગવાનજી મારા આત્મા છે તેનેજ ભગવાન આ લોક
પરલોકનું સુખ આપે છે ખીજને આપતા નથી? એ ત્ર-
જી આશંકા તમારા કહેવામાં થાય છે. માટે એ
ત્રણનો ઉત્તર કહીએ છીએ ગીતાજીમાં ભગવાને
કહ્યું છે.—

॥ શ્લોક. ॥

॥ સમોહંસર્વભુતેષુનભેદ્વિષ્યો ॥

॥ સ્તિનપ્રિયઃ ચેભજંતિતુમાં ॥

॥ ભક્ત્યામાધવતેષુચાપ્યહં ॥

અર્થ—હું સરવ જીવોમાં સમાન્ય પણે ખીરાજીમાં
નહું માટે મને દ્રેષી નથી અને પ્રીતિ પણ નથી—પણ જો ભ-
ક્ત સ્નેહ કરીને મારે શેવન કરે છે તેને વિશે હું ખીરાજી
હું અને જો ભક્ત મારે વિશે રહે છે. એટલે ભગવાને ક-
હ્યું પણ એ શ્લોકમાં પરસ્પર વાક્ય વિરોધ આવે છે-
કારણ કે જેલે ભગવાને કહ્યું કે હું સરવેમાં સમાન્ય પ-
ણે ખીરાજી હું તેથી ભક્તમાં પણ ભગવાન ખીરાજી છે

એ શીખ્ય પદ ચુકું ફરી ભગવાને કહ્યું કે ભગતમાન
 ખીરાંતુ છું તે થશે ખીજાઓમાં ખીગળના નરા એવું
 સિદ્ધ થાય છે ત્યારે સમાન પદ સરવેનાં ખીરાંતુ છે
 એ શિદ્ધ થયું નથી ત્યારે ભગવાને પહેલે કહ્યું તે ખર
 કે પછે કહ્યું તે ખર એવો પ્રશ્ન એમાં ઉપજ છે તેનો
 ખુલાસો એ છે કે, ખને વાત કરી તે ખરી છે કેમકે
 ભગવાન સરવેપ સમાન પછે ઢાંકલા અતી પી થો ખી
 રાંતુ છે જોમ લોઢામાં તથા મકમકના પધરામાં ઢાંકલો
 અતી છે તેમ સરવેમાં ખીરાંતુ છે અને ભક્તમાં પ્ર
 ગટ અતીની થો ખીરાંતુ છે એટલેજ ભેદ છે ને ભેદ
 ભગવાને ખાતાંચો છે કારણ કે ભક્તોએ ભક્તી દ્વારા
 -હૃદય રી કાજનું મધન કરીને તેમાંથી અતીને પ્રગટ કર
 રીને પોતાના -હૃદયમાં ભગવાનને પધરાંયા છે ખીજા જીવો
 એ તેમ પધરાંયા નથી એ વાત એકાદસરકંદ ભાગવતમાંકહી
 છે. એજ વારતા ગળવાંતી નવમારકંદ ભાગવતમાં કહી

॥ શ્લોક. ॥

॥ ભક્તશ્વહૃદયમહ્યંભક્તાનાંહ ॥

॥ દયસ્ત્વહંસદન્યંતેનજાનં ॥

॥ તિનાન્યંતેભ્યોમનાગપિ ॥

અર્થ—ભક્ત છે તે માફ -હૃદય છે અને ભક્તનું
 -હૃદય હું હું એ રીતે શાસ્ત્રાત ભગવાનની સાથે ભક્તના
 -હૃદયની એકતા કહી માટે ભક્તના -હૃદયમાં શાસ્ત્રાત
 પ્રગટ રૂપે ભગવાન ખોરાજ છે વળી ભગવાને એ શ્લોક
 માં કહ્યું કે મારા ભક્ત મારા ઉપરાત કોઈને જાણતા
 નથી અને હું પણ ભક્ત ઉપરાંત જરા પણ કોઈને જા
 જાતો નથી એ રીતે ભગવાનના કહેવા થી શિષ્ય થ
 યું કે ભક્તનેજ ભગવાન જાણે છે. માટે મન પાંચાત કે
 જ ભક્તને ભગવાન આપેજ છે પણ ભક્ત લઉકીક ફળ
 ની જાણ રાખતા નથી ત્રીશ કામ પણ ભગવાનના શેવન
 ની જાણ રાખે છે પણ જોરાવરીથી રાજ વૈભવ તેને
 આપે છે જોમ પ્રલાદજીને જોરાવરીથી રાજ્ય વધભવ
 તેને આપે છે, જોમ પ્રજાદજીને જોરાવરીથી રાજ્ય આપ્યું
 વજીને આપ્યું પાંડવોને આપ્યું અંબીશને આપ્યું એ
 રીતે લઉકીક અને અ લઉકીક બંને પ્રકારનું સુખ
 ભક્તોને આપે છે અને બ્રહ્માદી દેવતાઓ થકી તે કેવ
 જ લઉકીક સુખ જ મળે છે અ લઉકીક સુખ મળતુ ન
 નથી કદાચ ધણું આપે તે પોતાના સ્થાનની મોક્ષ તેને
 આપે પણ તે મોક્ષનું સુખ જ્યાં સુધી બ્રહ્મા વિષયું
 ને શીવ એની આયુષ્યની અવધી શાસ્ત્રમાં કહી છે ત્યાં
 સુધી તે જીવ મોક્ષનું સુખ ભોગવ આંતે શીવ બ્રહ્મા
 વિષય અક્ષર બ્રહ્મામાં લીન થાય તેની સાથે તે જીવ પણ

લીન થાવ ફરી તેને જુદા રહીને કંઈ સુખ મળતુ નથી
 એટલા સાડ પાળખાધ ગ્રંથમાં એ ભોક્ષને લઉછોકે ભો
 ક્ષ કંઈ છે અને પુરાણ પુરૂષોત્તમના ભક્તોને મુક્તી કર
 તાં એજ ફળ ગૌભોજ ધામમાં પૂરૂષોત્તમનું શદ્દ શેવન
 દરસન મળે છે તે ગો લોક ધામનો કંઈ નાશ થતો નથી
 એવું અવીચળ ફળ પુરૂષોત્તમના શેવન કરનારને મળે છે.
 તેથી ભક્ત મુક્તીઓ લેવાની ઇચ્છા રાખતા નથી એ
 વું ત્રીતીય સ્કંધ ભાગવનમાં કપીલ દેવજી
 એ કહ્યું છે -

॥ શ્લોક ॥

॥ સાલોક્યસાષ્ટીસામીપ્ય ॥

॥ સારુણ્યૈકત્વમવ્યુત ॥દી ॥

॥ યમાનંન્યન્હંતિવિનામ ॥

॥ ત્સેવનંજનાઃ ॥ ॥

અર્થ--સાલોક તથા સાષ્ટી તથા સામીપ્ય તથા સૌર્ય
 એ ચાર પ્રકારની મુગતીઓ હું ભક્તને આપુ છું પણ તે
 ભક્ત મારા શેવન વગર એ મુક્તીઓને લેવાની ઇચ્છા રા
 ખતા નથી સાલોક મુક્તી એટલે વિશ્વના વૈકુંઠમાં અથવા
 અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં વાસ કરવો સાષ્ટી એટલે ભગવાનાનો

છ અઠીશ્વરીની ધર્મ તે જીવમાં આવે છે તેણે કરીને ભગવાનના ખરાખર તે સુખ ભોગવે છે સાતીય એટલે વિઠું લોકોમાં ભગવાનની સર્વધાન રહેવું નાણ એટલે ભગવાનના રૂપમાં મળી જવું એ રીતે એ મારે મુક્તીની અવધી છે તે પુરી થયે અમર ખલ્લ ધામમાં તે જીવ લીન થઈ જાય છે જેમ જળમાં જળ મળી જાય છે તે ને ફરી ભગવાનનું સુખ થતું નથી. એટલા શાસ્ત્ર ભક્ત મુક્તીએ લેવાની । મ્હા રાજાના નરસિંહ ભગવાનનું શેવન કરવાની ઈચ્છા આ લોકમાં અને પર લોકમાં રાજ છે એવું જાણીને ઈલા ભગવાનનું શેવનજ કરે છે માટે પદમ પુરાણના ભાગવત માહાત્મમાં નારદજીએ ભક્તીને કહ્યું છે કે-

॥ શ્લોક. ॥

॥ મુક્તિદાસીદદૌતુમ્યં ॥

અર્થ-- હું ભક્તી તને મુક્તી સરખી દાશો ભગવાને આપતી છે માટે તું ભગવાનને ધણી પ્રીય છે એ રીતે મુક્તીને ભગવાનની દાશો કરી છે અને ભાગવત દ્વીતીય સ્કંધમાં પણ કહ્યું છે કે ભગવાન ધણું કરીને આ જીવને મુક્તી આપે છે પણ ભક્તી આપતા નથી એ વચન અગાડી કહેલું છે માટે ઈલા જાણું નથી તેજ રી

તેભક્તોએ પણ કહ્યું છે. નરશી મેહિતાના પદમાં કહ્યું છે કે (ભક્તી ના આપિ નાથ ભક્તી નાથે) અને નંદ દાસજી તુળશી દાસના ભાષ્ય તેણે કહ્યું છે (નંદદાસતાએ મુક્તી લોન કાશોપાગી) ભક્તને મુક્તી લોણના પાણી સ્નાની પારી અગર લાગે છે એટલે આભગમતી લાગે છે. એ રીતે ભગવાનના શેવનનાં સુખ આગળ મુક્તીને શાસ્ત્રમાં ઠામ ઠામ તુરછ કરીને ગણી છે તેને અમાની માયાવાદી લોકો મોઢી કરીને ગણે છે; અને ભક્તને તુરછ કરીને મન કલ્પીતથી કહે છે એ ઉપરાંત ખીલ્લ અભાગીઆ તે કોણ હશે; અને એવા અભાગીઆના કહેવાથી સરવ અ અગ સુખને આપનારી એવી જ ભક્તી તેને મુક્તી દેશે એ વા પણ કોણ હશે; અને કદાશ ભક્તીને મુક્તશે તો તેને મુક્તી પણ મળનાર નથી એવું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કેવળ જ્ઞાનને ભક્તી વગર નિષ્ફળતા કહી છે. એ પણ અગાડી કહેલું છે માટે સરવ સુખના આપનાર ભગવાનજ છે. પણ પોતાના ભક્તને ધન તથા રાજ્યા મન ઉત્પન્ન થાય એવું હોય તો તેવા ભક્તને ધન તથા રાજ્ય આપતા નથી કારણકે રાજ્યને આંતે મદ કરીને નરક વાસ થાય છે એવું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે માટે પોતાના સરણ આવેલા ભક્તને પાતે નરકમાં હાથે કરીને નાંખવાની ઈચ્છા કદી ભગવાન કરતા નથી તે સોડ તેવા ભક્તને ધન તથા રાજ્ય આપતા નથી એવા દયાળુ પ્રભુ છે જમ

(૭૯)

તંબાળી પાનને સંભાળે છે તેમ પાતાના ભક્તને ભગવાન
સંભાળી લે છે એ જીતે એ શ્લોકનો ભવાર્થ પુ-
રો થયો. હવે એ ગ્રંથનો આરંભો શ્લોક ક-
હે છે:—

॥ શ્લોક ॥

॥ અતસ્તુબ્રહ્મવાદેનઋણેભુ ॥

॥ દ્વિવિધીયતાં ॥ આત્મનિ ॥

॥ બ્રહ્મરુપેનિછિદ્રાવ્યોમ્નીવ ॥

॥ ચેતના ॥ ૧૨ ॥ ॥

અર્થ—શ્રી કૃષ્ણજી પર પ્રજ્ઞ છે તેથી પ્રજ્ઞ વાદ કે
હેતાં વેદાંત શિષ્યાતને વિશે જો પ્રજ્ઞ નિરૂપણ કરેલા
છે તે શ્રી કૃષ્ણજી છે એવી સુધધી રાખ્યા જોમ આકાશને
વિશે મેઘ તથા રણ વડે અનેક છેદ દેખાય છે તેમ આ
જીવના અંતઃ કરણની અવિધા વડે અક્ષર પ્રજ્ઞમાં
અધતન રૂપ અનેક પ્રકારના જીવ દેખાય છે પણ વસ્તુતા
એ જોતાં એ સરવે એક અક્ષર પ્રજ્ઞજી છે. એ મુળ
શ્લોકનો અર્થ—એની ટીકા વિશે શ્રી ગુણાધીજી લખે છે
કે આ શ્લોકમાં જીવનું સ્વરૂપ તથા જીવને સંસારથી

છુટવાનો ઉપાય કહ્યો છે. આ જીવ છે તે આજીવ્યે
 લે અત્યંત સુખરૂપ સ્વરૂપ છે અને અક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ
 છે પણ એની બુદ્ધીને અવિદ્યાએ ઢાંકી રાખી છે તેથી
 જીવનું સ્વરૂપ જણાતુ નથી જેમ રાખવી ઢાંકેલો અસી
 જણાતો નથી તેથી કરીને જીવ પોતાના સ્વરૂપને જાણી શ
 કતો નથી માટે એને જન્મ મરણ વારંવાર થાય છે. તે
 એજ અવિદ્યા રૂપ ઉપાધી વડે થાય છે જીવ પણ કરી
 ને જન્મ મરણ પ્રાપ્ત થતુ નથી કારણ કે જીવનો સુખ બ્રહ્મ
 નો અંશ છે. જેમ આકાશને વિશે મેધાદીક વિકાર કરીને
 છેદ દેખાય છે તેમ જીવને વિશે તુલ્ય ધરમ અવિદ્યા વ
 ડે દેખાય છે એ રીતે ઓ ગુણાંશજીએ શ્રીક્રમાં કહ્યું તે
 નો ભાવાર્થ કહીએ છીએ ઓ ગુણાંશજીએ કહ્યું કે આ
 જીવ અક્ષર બ્રહ્મના સંધિતનતાનો અંશ છે માટે અક્ષર
 બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે પણ અક્ષર બ્રહ્મના ધરમ એ જીવમાં
 જોવામાં આવતા નથી તેનું કારણ એ છે કે અવિ
 દ્યા રૂપ ઉપાધી એને લાગી છે તે એ જીવની બુદ્ધીમાંથી
 અવિદ્યા ખસે તો એ જીવને પોતાનું સ્વરૂપ જણાય અ
 ને જન્મ મરણ પણ છુટે અવિદ્યા ખસ્યા વગર એ જી
 વનો ઉત્તાર થાય નહીં એ રીતે કહ્યું પણ માપાવાદી હો
 કે એ જીવનું સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મથી ભુદી રીતનું માને
 છે કાઢતો બ્રહ્મનું પ્રતી બીજ કહે છે કેટલા એક રીતવા
 હો કહે છે કે બ્રહ્મમાંથી જીવ ઉત્પન્ન થયો નથી એ જી

ય સદાપ બુદ્ધિ છે તેમ ભગવાન બુદ્ધિ છે વશિષ્ઠા દ્વિ-
ત વાની કહે છે કે પ્રજાના અંગમાં જીવ બુદ્ધિજ રહે
છે કદી એક થતો નથી એ વાણી સિધ્ધાંત વેદ શાસ્ત્રથી
વિરૂધ્ધ છે એ જણાવવા સારૂ આ માહાપ્રભુજીએ બ્રહ્મનું
અધતન્વાંશ અને આણું સ્વરૂપ અને પ્રજા સાથે એકૃત રૂ-
પ જીવનું કહ્યું એજ વાત શાસ્ત્ર પ્રમાણે છે- તે ભાગવત
સુતુરથ સ્કંધમાં કહી છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ एतं पंचविवेकं लिङ्गं त्रिज्जदत्तयो ॥

॥ दशविमृतं एष चेत्तनया युक्तो ॥

॥ जीव ईदृश्यमिधीयते ॥

અર્થ--એ પ્રકારે પંચ માહાભુત પૃથ્વી, તેજ, વા-
યું, આકાશ, વાણી ગુણ એટલે સાતીક રાજસ; તામસં સોડ
સ એટલે પંચ તન્માત્રા એટલે રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ શબ્દ
અને અગ્નિમાર છદ્મીઓ એ રીતે ઓવીસ તત્ત્વ અને એ
તનતા સહીત જ છે તેને જીવ કરીને કહે છે એ રીતે જી-
વનું અધતન્વા સ્વરૂપ કહ્યું છે. અને વાદી પ્રતીતીયા રૂપ
માને છે એ વાત પ્રગટ શાસ્ત્ર વિરૂધ્ધ છે વળી દ્વાદશ સ્કંધ
માં જીવને બ્રહ્મ રૂપ કહેલો છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ઘટેભિનેયથાકાશઃ આકાશ ॥

॥ જ્ઞાઃસ્થાવરથપુરુષેવંદેહમૃતે ॥

॥ જીવોબ્રહ્મતંપદ્યતેપુનઃ ॥

અર્થ—જેમ ઘડો નાશ થવાથી ઘડામાં જે આકાશ છે તે મહા આકાશમાં જીવને મળે છે તેમ વાસના તત્ત્વથી જ શરીરને નાશ થવાથી આ જીવ પાછો બ્રહ્મ રૂપ થાય છે જીવો કે દૈતવાદી તથા વિષેષ દૈતવાદી કે જે કે જીવ બ્રહ્મ રૂપ નથી તે શિષ્યાંત પાળ શાસ્ત્ર વિરૂધ્ધ છે એવ અધ્યાયમાં પરીક્ષીત રાજાને ઉપદેશ કરેલા છે કે જીવ વિશે બ્રહ્મ આવના રાખીને રહે છે—
હી:—

॥ શ્લોક. ॥

॥ અહંબ્રહ્મપરંધામંબ્રહ્માહંષ ॥

॥ રમંપદં એવં સમીક્ષન્નાત્મા ॥

॥ નમાત્મન્યાંધ્વાયનિસ્કલે ॥

અર્થ— હું 'બ્રહ્મ'નું પરધામ છે અને 'બ્રહ્મ' માં રૂપ સ્થાન રૂપ છે એથી ભાવના કરીને દેહાંત સમયે નિસ્કલંક એવા ને પર 'બ્રહ્મ' તેને વિશે આત્માનો આરોપ કરવો એ રીતે માહા પ્રલયના વરણનમાં પણ કહ્યું છે કે આ જીવ પર 'બ્રહ્મ'ને વિશે લીન થઈ જાય છે અને મરી સ મે જોમ અત્તીમાંથી અનેક તારુણ્યા નીકળે છે તેમ આ જીવો 'બ્રહ્મ'માંથી નીકળે છે. એ રીતે વેદમાં કહ્યું છે. એ પું શાસ્ત્રમાં કહે છતાં વાદીઓ કહે છે ને આ જીવ જો 'બ્રહ્મ' રૂપ જો હોય તો અત્તાની કેમ થાય ? નરકનું દુઃખ કેમ ભોગવે ઈત્યાદી આ શંકા લાવીને જીવને 'બ્રહ્મ' રૂપ માંનતા નથી તે વિશેદથી માહા પ્રભુજી કહે છે ને આ જીવમાં ને 'બ્રહ્મ'ના ધરમ દેખાતા નથી ને અવિદ્યા વડે દેખાતા નથી અવિદ્યાનો નાશ થયે જીવમાં 'બ્રહ્મ'ના સરવે ધરમ આવે છે જો જીવમાં 'બ્રહ્મ' ધરમ ભગવાને રૂ હવાદીધા હોત તો સરવે જીવ ભગવાન સરખા થાત ઉત્તમ અપ્યમ નથી તથા રાગ રાંક પણ ન થાત તેમ અસ્ત્રી પુત્રા દીક વિશે સ્નેહ પણ ન કરત ત્યારે જગતનું ર માણ ધણા કાળ ખાલી પણ શકત નહીં એવું જાણીને અદીક્ષમે ભગવાને પોતાના અર્ધતન્માંશ માંથી પોતાના છ અર્ધઅર્ધા દીક ધરમ ખંચી લીધા કોરો ચૈતન્માં શબ્દ રાખ્યો છે એ રીતે ભગવાનના દેવ સ્તુતીમાં કહ્યું છે—

॥ શ્લોક ॥

॥ જયજયજહ્નજામજિતદો ॥

॥ ષઘ્મિતગુણાંત્વમસિયહા ॥

॥ ત્મનાસમવિરુદ્ધસમસ્તભ ॥

॥ ગઃ ॥ અગજગદોકસામસ્થિ ॥

॥ લશત્કયવબોધકતેઽકચિદ ॥

॥ જયાત્મનાચરતોનુંચરેન્નિ ॥

॥ ગમઃ ॥ ॥ ॥ ॥

અર્થ—વેદ કહે છે કે હે ભગવાન તમે સદા ઉત્તર
 ૩૪ પછી ખીરાળો અને રથાવર જંગમ રૂપ જીવોના ર-
 હની અવિદ્યાનો નાશ કરે કારણ કે એ અવિદ્યા રૂપ
 રૂપ છે. તેથી જીવોના આનંદને આવરણ કરે છે. અને
 મોહ ઉપજાવે છે અને તમે કહેવા છે કે સમસ્ત અર્થ
 સ્વપાલીક ધરમ તમે તમારે વિશેષ રાખેલા છે તે ધરમ
 જીવોને આપેલા નથી. માટે એ જીવો અવિદ્યાનો નાશ
 કરવાને સમર્થ નથી માટે એ અવિદ્યા તમારાજ વથમાં
 છે તેથીજ નાશ કરે. અને જીવમાં અંતર જામી રૂપે ક

રીને મેત પીરાણે છે તેથી આ જીવને સરવ સાગર ધના
આપનાર પણ તમેજ છે. માટે જીવને સાનાદીક ધના
વિશે સ્વતંત્ર પણ નથી અને અશોની ઉત્પત્તિએ તમે
તમારી સામરથ પડે રમણ કરો છો તે લીલાતું વરાણન
વેદ કરે છે એ રીતે જીવમાંથી બ્રહ્મ ધરમ ભગવાને જ
આ લીધા છે એવું વેદમાં કહ્યું છે માટે બ્રહ્મ ધરમ જ
વમાં દેખાતા નથી પણ એ બ્રહ્મ ધરમ ભક્તી વડે તથા
બ્રહ્મ સ્વરૂપના જ્ઞાન વડે અવિદ્યાનો નાશ થવાથી પાછા
જીવમાં આવે છે તે વિશે વેદમાં પણ કહ્યું છે.
અને ભાગવત એકાદસ સ્કંધમાં ભગવાને પણ
કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ મકિલઘ્ધવવતઃસાધોકિ ॥

॥ મન્યદવશિષ્યતેમપ્યનંત ॥

॥ ગુણેબ્રહ્મણ્યાનંદાનુભવાત્મ ॥

॥ નિ ॥

અર્થ—હે ઉધવ મારી ભક્તી પ્રાપ્ત થવા પછી આ
જીવને શુ ફળ મળવું બાકી રહે છે સરવ ફળ તે જીવ

ને મળી ચુક્યું છે કારણ કે અનંત ગુણ રૂપ એવા ન હું
તેને વિશે ભક્તી થવા પંક્તી સાક્ષાત્ પ્રજ્ઞાના આનંદનો અનુ
ભવ હું તેની આત્મમાને કરાવું છું એ રીતે ભક્તી વડે
પ્રજ્ઞાના સરવ ધરમ જીવમાં આવે છે. તેથી જ એ જીવ
પ્રજ્ઞાંડ દ્વારીને અક્ષર પ્રજ્ઞા સુખી જાણ શકે છે એ જ જીવ
વ દેવતા થાય છે અને એ જીવ પ્રજ્ઞાના રૂપાંત સુખી જ
શકે છે એ સરવ સામર્યનુ પાંધારણ ભક્તી ઉપર રા-
ખેલું છે માટે ભક્તી વડે દેવતા પણ અને પ્રજ્ઞતા આ
જીવને પ્રાપ્ત થાય છે. અને અવિદ્યાનો નાશ પણ ભક્તી
વડે જ થાય છે એ રીતે શ્રી માહા પ્રભુજીનું જોલવું કે
વળ શાસ્ત્ર પ્રમાણે જ છે અને ખીજાનું જોલવું શાસ્ત્રના
એક પક્ષને લઈને છે શાસ્ત્રના સરવ પક્ષને લઈને નથી
તે વાત ભાગવત ગ્રંથમાં ન્યાયે વેદનો સાર કહેલો
છે તે ઉપરથી જ જાણાઈ આવે છે માટે વાદીઓના જોલ
વાને પ્રમાણ નથી હવે એ અંધનો તેરમો પ્રસાદ ક
હે છે--

॥ શ્લોક ॥

॥ ઉપાધિનાશો વિજ્ઞાનેન્નદ્વયા ॥

॥ તમસ્વાવર્તેધને ગંગાતીરસ્થિ ॥

॥ તોયદ્વદેવતાંતત્રપચ્યતિ ॥ ॥

॥ ૧૩ ॥ તથાકૃષ્ણંપરંબ્રહ્મ ॥

॥ સ્વસ્મિન્જ્ઞાનોપ્રપચ્યતિ ॥

અર્થ—ભગવાનના આપણી આત્મા છે એવું જ્ઞાપક રૂપ જ્ઞાન આપણે થાય છે ત્યારેજ અવિદ્યા રૂપ ઉપાધીનો નાશ થાય છે અને ગંગાજીના તટ ઉપર ઉભા રહેલો એ વા ને ગંગાજીનો ભક્ત નેમ દેવતારૂપ ગંગાજીને દેવ છે તેમ જી કૃષ્ણનો ભક્ત જી કૃષ્ણના સ્વરૂપને યોતાના નહિ દેવમાં સારી રીતે દેવ છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ હવે એની શીકામાં જી ગુર્મોહજી કેહે છે કે 'પ્રજ્ઞા પરમ જીવમાં દેખાતા નથી તે ગુરુ ઉપદેશ કરીને જ્ઞાપક રૂપ જ્ઞાન વડે ને પ્રકારે પ્રભુનો પ્રકાશ જીવોમાં થાય અને જ્ઞાન ને પ્રતિબંધ કરતા અવિદ્યાનો નાશ થાય ત્યારે પ્રભુનો અનુભવ અને પ્રભુના આત્મી ભાવની યોગતા જીવમાં થાય છે અને પ્રભુના દરશન તેને સારી રીતે થાય છે હવે એનો ભાવાર્થ કહીએ છીએ ગુરૂંદરા એવું જ્ઞાન થાય કે આ જગતનું છે તેભગવાનનું આંશ રૂપજ છે. આ ૭ ભગવાન મારી આત્મા છે એવું જગતનું રૂપ ભણીને જગત સર્વે વહેતે અને જગતનું મુળ ભગવાનને ભણીને

મો કુશલની ભક્તી કરે ત્યારેજ એ અવિદ્યા જીવની
 બુદ્ધીમાંથી ખસે અને અવિદ્યા ખસે ત્યારે આ જગતને
 વિશેષ ભગવાનના શાક્ષાત દરશન આ જીવને થાય છે.
 એ રીતે આ આહા પ્રભુજીએ કહ્યું તેજ વાત ભાગવત
 માં કહી છે કે સપ્ત સ્થાન નારદજીના ઉપદેશથી પ્રભાદજીને
 થયું હતું તે સરવેમાં બ્રહ્મ રૂપતા જોતા હતા હીરાણ કસ્ય
 પે ભગવાનની ભક્તી છોડાવવા સારૂ પ્રભાદજીને ખડું કુખ
 દીધું પણ પ્રભાદજીને એવું સ્થાન શિષ્ય થયું હતું કે સરવે
 ઠેકાણે મારા પ્રભુ છે તરવારમાં ભાલામાં વીરામાં સરવેમાં
 પ્રભુ ખીરાજી છે તેથી મને એ શું કરવાનો એ રીતે ની
 રભય થઈને ઘડા દહત્યોએ પ્રભાદજીને તરવારથી ભાલાથી
 ધણી માર માર્યો પણ તે સરવે કુલ ખરાખર લાગા અ
 ને પ્રભાદજીના શરીરમાં એકેશહસ્તને ધા પડ્યોનહી એજ
 રીતે રંતદિવ રાઠનને પ્રભુના સ્વરૂપનું સ્થાન જગત વીશે
 થયું હતું તેથી બ્રહ્માણ તથા શુદ્ર વગેરે માંગલ સંસ્કારને વિ
 શે ભગવાન ખીરાજી છે એવું જાણીને પોતાનું સરવ અ
 ન તેઓને આપી દીધું અને પોતે લુપ્તયાજ રહ્યા તેથી
 કરીને તેજ વખતે રંતદિવ રાઠનમાંથી અવિદ્યા ખસી ગઈ
 એટલે તેજ ઠેકાણે ભગવાનના શાક્ષાત દરશન રંતદિવ રા
 ઠન થયા માટે જગતના જીવ વિશે ભગવાનનો ભાવ રા
 ખીને તેજ ઉપર દયા રાખવી પડેપકાર કરવો, માન આ
 થયું કામ રાખવી, સ્નેહ રાખવો હાંશા ન કરવી નીંહ.

ન કરવી ચોરી જગલખાજી, વિસ્વાસ ધાત જગદીન કરવી
 કારણ કે જગતના જીવમાં ને આપણામાં જરા પણ ભેદ
 નથી જોડેલા ભગવાનના અંશ તેમાં છે તેટલાજ આપ
 òણમાં છે પારકું જનણીને જે તેની સાથે અધરમ ગીતે ચાલે છે
 અને સામાને જોઈયું કુખ દેહે તેટલું કુખ તેને પોતાનેજ
 ભોગવવું પડે છે જેમ કે આપણા અંગને આપણે પારકું
 જણીને તરવારનો ઝટકો મારીશ તો તે ઝટકાનું કુખ
 આપણનેજ થયે તેમ સામા માણસને કુખ દેનારને તેટલું
 કુખ પાછું ભોગવવું પડે છે એટલા સારૂ ભક્તોએ જગત
 માં ષ્ઠ્ઠ ભાવ રાખીને ચાલવું જોને જગતમાં બહુ ભા
 વ નથી તેને ભગવાનના દરસન જગતમાં થતા નથી કારણ
 કે તે એમ જાણે છે તે જગતમાં ભગવાન નથી એવો
 ભાવ તે ભક્તોને છે તેથી જ જગતમાં ભગવાન તેને
 દરશન આપતા નથી જે જગતમાં ભગવાનનો ભાવ રૂપ
 અને ભગવાનનો ભાવ સરવ ઠેકાણે રાખીને જગત સાથે સુ
 ધરમ ગીતે ચાલે અને ભગવાનની ભક્તી કરે તો નીશચે
 ભગવાનના દરશન એને થાય છે એ ગીતે શ્રી માહા પ્ર
 ભુજીએ કહ્યું છે માટે જોને દરશનની ઇચ્છા રૂપ જોણે શ્રી
 માહા પ્રભુજીના કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું જ ભક્ત ચાલ્યા છે
 તેને દરશન થયા છે તે વારતાઓમાં પ્રશિક્ષક છે અને
 હાલમાં પ્રભુનો અનુભવ ભક્તને થાય છે પણ માયા
 વાદી લોક એમ કહે છે કે ભગવાનનાં દરશન જીવને કદી

થતા નથી એ વાત શાસ્ત્ર વિરૂધ છે પ્રહલાદજીએ આદેશ
ધીને ધાણાને થયા છે એને ગીતાજીમાં પણ ભગવાને
કહ્યું છે કે--

॥ શ્લોક. ॥

॥ ભક્ત્યાત્વનન્યયાસક્યઅહં ॥

॥ મેવંવિધોર્જુનજ્ઞાનુંદ્રષ્ટુંચત ॥

॥ ત્વેનપ્રવેષ્ટુંચપરંતપઃ ॥

અર્થ—હું અરજુન મને જાણવાને તથા મારા દરશ
ન થવાને તથા મને પ્રાપ્ત થવાને કેવળ અનન્ય ભક્તી
વડે આ જીવ શક્ય છે જીવે પ્રકારે નથી એ રીતે અન
ન્ય ભક્તી વડે દરશન થાય છે એ રીતે ભગવાને કહ્યું
છે માટે માયાવાદીની વારતા શાસ્ત્રથી ઉલટી છે તે મા
નવી નહીં એ લોકની અધી મનની કલ્પના છે એ મન
ની કલ્પનાને પ્રમાણ શું? કાંઈજ નહીં આ માહા પ્રભુજી
નું જ્ઞાનવું કેવળ શાસ્ત્રાકત છે તેજ અરૂ છે હવે એ ગ્રંથ
નો અઉદ્દેશો શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ સંસારીયસ્તુભજતેસદુરસ્થો ॥

॥ યથાતથા ॥ ૧૪ ॥ અપેક્ષિ ॥

॥ તજલાદીનાંભાવાતત્રંદુઃખ ॥

॥ ભાક ॥

અર્થ—જે કોઈ સંસાર વાસના વાલો ભગવાનનું ભજન કરે છે, તે જોમ દુર રહેલો ગંગાજીનો ભક્ત ગંગા જીનું ભજન કરે છે તેમ જાણવો ૧૪ જોમ દુર રહેલા ભક્તને ગંગાજી દીકની પ્રાપ્તિ થતા નથી તેથી તે દુઃખ ભોગવે છે તેમ સંસાર વીશે જે ભક્ત આશક્ત છે તેને ભગવાનનો અનુભવ થતો નથી તેથી સંસારમાં દુઃખ પામે છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ હવે શ્રી ગુસાંધજી એની ટીકા માં લખે છે જે પુરૂષને એવી ભાવના છે કે સરવ સ્વરૂપ એક શ્રી હરીજ છે હરીવગર પીગ્નુ કાંઈજ નથી અને શે વા પયોગી વસ્તુની અપેક્ષાને વિશે પણ પ્રભુએ કરીને સરવ શિષ્ય થશે એવી જોની ભાવના છે તેતો કોઈ કાળ માં દુઃખી થતો નથી તે જાણવવા સારૂ દ્રષ્ટાંત કહે છે કે જે જીવ સંસારને વિશે આશક્ત છે અને ગુરૂ ઉપદેશ માત્ર ભજને કરીને સંસારની વૃત્તિ થવાનું કારણ જાણીને પ્રભુને ભજે છે પણ જગત વિશે પ્રભુ ભાવ રાખીને ભજતો

નથી અને પુરુષોત્તમના આ વીર ભાવ સંહીત જે ભક્તના થી તેને ગંગાજીથી દુર દેશમાં રહેતો જાણવો તે દુર દેશમાં રહેલા ગંગાજીને ભજે છે તે કાશિ તેને ગંગા જળની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી મનમાં દુઃખી થાય છે.

તેમજ પોતે ભક્તી મારગમાં રહેલો છે પણ ભગવાનના શાક્ષાત સંબંધ વિના તે દુઃખી થાય છે પણ ભગવાને અગીકાર કર્યો છે તેથી ત્યાગતો તેનો નફો કરે પણ જન્માંતરાગ્રે કરીને તેને ભક્તીનું ફળ સિદ્ધ થશે એ રીતે શ્રી ગુણધર્મજીએ કહ્યું છે તેનો ભાવાર્થ એ છે કે શ્રી પુત્રાદીકેને વિશે આશક્તી રાખીને વેપાર વિશે ઉલ્લાસ કરમ કરે છે વેપારને અરથે દગલ ખાજી, વીસ્વાસ થાત, લોકના પર્થસા લઇને ખાઈ જાય છે એવા જીવ છે એમ ઉલટું કરતાં જરા પણ ભય પામતા નથી તેનું કારણ એ છે કે તેઓને જગત વીશે ખસ ભાવ નથી પણ ભક્તીતો ભગવાનની કરે છે એવા જે ભક્ત છે તે ગંગા જીથી દુર દેશમાં રહેનારા જાણવા જેમ ગંગાજીથી દુર દેશમાં રહેનારા ભક્તને ગંગાજીનાં દરસન તથા જળની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેમ અધરમરીતે ચાલનારા ભક્તોને ભગવાનના દરશન તથા ભગવાનનો અનુભવ થતો નથી. તેથી અનેક જનમનો અંતરાય થાય છે તેથી દુઃખ પામે છે માટે મુખરમ રીતે જગતમાં ખસ ભાવને રાખીને

આજીવું અને પ્રેમ સહીત આદર પુસ્તક હરીનું શેવન કરવું તેથી ભગવાનનો અનુભવ આ જગતમાં જ થાય છે. એ એનો ભાવાર્થ છે હવે પંદરમો તથા શોભનો શ્લોક તે અંથનો કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ તસ્માતશ્રીકૃષ્ણમાર્ગેસ્થો ॥

॥ વિમુક્તઃસર્વલોકતઃ ॥ ૧૫ ॥

॥ આત્માનંદસમુદ્રસ્થંકૃષ્ણમે ॥

॥ વવિચિંતયેત્ ॥ લોકર્થીચે ॥

॥ દ્રજેત્કૃષ્ણંક્રિષ્ટોભવતિસ ॥

॥ વૈથા ॥ ૧૬ ॥ ॥

અર્થ—માટે શ્રી કૃષ્ણજીના મારગ વિશે રહેલાને ભ ક્ત છે તેણે સંસારની આશક્તી મુકીને આપણા સ્વરૂપાં નંદ સમુદ્રમાં ખીરાભાન એવા ને શ્રી કૃષ્ણ છે તેનું જ ચીતન કરવું લઠ્ઠીક કામનાસાર ને જીવ ભગવાનને ભજ શે તે જીવ નીરવ્યે દુખ પામશે એ મુજ શ્લોકનો અર્થ હવે એનો ભાવાર્થ કહે છે કે ભગવાનનું ચીતન કરવાથી ભ

ગવાન સહિ આપે છે એવી ભગવાનની પ્રતિજ્ઞા છે-તથા
 પી પોતાનો ભજનાર કંદાપી રાજઅથવા ધન પા દીકની
 ઇચ્છા રાખીને ભગવાનનું ભજન કરે પણ રાજ્ય ધન આ
 પવાથી તે જીવને મદ ઉત્પન્ન થાય અને તે મદ કરીને
 ગુરુ તથા મહંત પુરૂષની અવજ્ઞા જીવ ખુદિધથી કરે અ
 થવા સ્ત્રી આદીકના સુખમાં પડીભય તેાં અંતે તેને નર
 કુભોગવયું પડે એવો જો જીવ હોય તેા તેને પ્રભુ રાજ
 લક્ષમી આપે નહીં કેમકે તે જીવને પોતાની પ્રાપ્તિ આપ
 વાની ઇચ્છા ભગવાનની છે-અને તે જીવને નરકમાં પ
 ડવાની ઇચ્છા છે એ વાતને એ જીવતો જાણતો નથી પ
 જા ભગવાનને તેા જાણે છે માટે તેને લઉકીક વસ્તુ આ
 પતા નથી તેથી તે જીવ મનમાં ઘણુ દુઃખ પામે છે એ
 એનો ભાવર્થ છે હવે એ ગ્રંથનો સતરમો શ્લોક
 કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ક્રિષ્ણોપિવેદ્મજેત્કૃષ્ણંલોકો ॥

॥ નરયતિસર્વથાજ્ઞાનાભાવે ॥

॥ પુષ્ટિમાર્ગીતિષ્ટેત્પુજોત્સર્વા ॥

॥ દિષુ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ--ભગવાન તે જીવની જોગતા જોવા વગર તેને
 લઉકીક ફળ આપના નથી તે ઉપરાંત હઠ કરીને લઉકીક
 કામના સાડ ભગવાનને ભજ છે નો જ લઉકીક તેનું હોય
 છે તે પણ સરવથા નાશ પામીજાય છે માટે બ્રહ્મ સ્વરૂપ
 નું જ્ઞાન ન હોય નો પણ પુણી મારગી જીવ હોય તેણે
 ભગવાનના શેવન તથા ઉછવ કથા અવજ્ઞા દીકમાં સદા ર
 હુંજી મુખ શ્લોકનો અર્થ હવે એનો ભાવારથ કહું છે જો
 કદાશ તે જીવને લઉકીક વસ્તુ ભગવાને ન આપી હોય
 અને તે વસ્તુ તે હઠ કરીને ભગવાન પાશેથી તે જીવ મા
 જો અને તે વસ્તુ ભગવાન તેને ન આપે તે ઉપરથી તેનો
 વિસ્વાસ ભગવાન ઉપરથી કદાશ ઉઠી જતો હોય તો કદાશ તે
 વસ્તુ તેને ભગવાન આપે છે પણ તે વસ્તુ લઈને તે જીવ
 મુખ પામતા નથી તે વસ્તુ ઉપરથી ભગવાન તેનું મન એ
 વું તો આકર કરાવી નાંખે કે ફરી તે જીવની પ્રીત તે
 વસ્તુ ઉપર રહેજ નહીં એવા દયાળુ ભગવાન પોતાનો
 ભક્ત ઉપર છેદમ કેસંસાર વાશનાથી જન્મ મરણનું કુપ્પ
 સદા રહે છે એવું પોતાનો ભક્ત જાણીને તેને જન્મ મર
 ણ કુપ્પમાં પડવા દેતા નથી તે વસ્તુ આપીને પાછી તે
 વસ્તુમાંથી મન કદાવીને પોતાનામાં મનને રખાવે છે જન્મ દા
 મોદરદાસની સ્ત્રી ને પુત્રનું મન હતું તેથી પુત્ર આપીઓ
 પણ મલેચ બુધિ શરણ પુત્ર આપીઓ તેથી બહી બ

હીઆહીનું મન પૂત્રમાંથી નીકળી ગયું અને પાછું ભગવાન માંજ આશક્ત થયું માટે પ્રભુ પોતાની ઇચ્છા થકી ને આપે તેમાં આર્જુન રાખવો પણ હક કરીને ભગવાન પાસેથી કાંઈ પણ માગવું નહીં અને લઉકીક સાફ ભકતી કરવી નહીં ભકતી કરવી એજ દાસનો ધરમ છે એવું બ્રહ્માને ભકતી કરવી તેથી સઉ મજે છે એ એનો ભાવારથ છે કદાચ જગતમાં પ્રજા જ્ઞાન ન થાય તો પણ પુષ્ટી મારગી જીવને સદા ભગવાનની શેવામાં તથા ઉછવ કીરતનમાં રહેવું હવે એ અંધનો અધારમાં પ્રસાદ થશે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ મર્યાદાસ્થસ્તુગંગાયાંશ્રી ॥

॥ ભાગવતતત્પરઃ ॥ અનુગ્રહઃ ॥

॥ પુષ્ટિમાર્ગેનિયામકઙ્ગતિસ્થિ ॥

॥ તિઃ ॥ ૧૮ ॥

અરથ--જે મર્યાદા મારગી જીવ છે તેણે ગંગાદીક તીરથમાં રહેવું અને ભાગવતાદી શાસ્ત્ર મવણમાં તત્પર રહેવું ભગવાનના અનુગ્રહ વગર પુષ્ટી ભકતી ઉત્પન્ન

નહી થાય એ વાત નીચે કરીને જાણીથી એ મુળ શ્લોક
નો અર્થ હવે શ્રી ગુણાધ્યક્ષીકામાં કહે છે કે પૂછી બ
કલને રહેવામાં દેશની જેમ નથી અને વિધિની પામક ન
થી વિધી તે સાધનગીપામક નથી કેવળ પ્રભુનો અનુભવ
ની પામક છે કદાચ મર્યાદા મારગી ભક્ત ઉપર ભગ
વાન અનુગ્રહ કરીને તેને પૂછી ભક્તી પણ આપે છે
જેન ઉધવજી પ્રેમ લક્ષણા જે પૂછી મારગી ભક્તી તે
ગોપીજન પાસેથી ભગવાને અપાવી અને અક્ષાજીએ સાક
હનર વરષ સુધી તે સાક તપ કર્યું પણ તેને ન આપી
માટે પ્રેમ લક્ષણા ભક્તીતો ભગવાનનાજ હાથમાં છે તે
પ્રેમ લક્ષણા ભક્તીનું સ્વરૂપ શ્રી ભગવાને એકા દસ રક
ધ ભાગવતમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ વાગદ્વદાદ્રવતેયસ્યચિતં ॥

॥ રુદત્યંભીક્ષણંહસંતિકાવિ ॥

॥ લજઝદ્વાયતિનૃત્યતેવમદ્ર ॥

॥ ક્તિયુક્તોભુવનંપુનાતિ ॥

અર્થ-- મારા સ્વરૂપનું સમરપણ કરીનેજનું આકૃ

આણીની પેઠે દ્રવીભુત થઈ જાય અને કંઈ જદ જદ થઈ
જાય તેથી માત્ર સ્વરૂપ તેને તે વખત દેખાય છે તે
જોઈને હશે અને માત્ર સ્વરૂપ તેની દ્રષ્ટી થી અંતર ધા
ન થાય કે રહવા લાગી જાય અને કાંઈવાર એવો આનં
દ તેને ઉપજે કે સહિતી બદન મુકોને ગાયન કરવા મંડી
જાય અને નાચવા લાગી જાય તે વખતે તેના મનમાં હું
શીવાયખીજે કાંઈતેની પાંચેજે નહીં એવું હેલાંનું સાધન
તે ભુતી જાય છે એવા મારે વિશે સ્નેહ સહિત જ ભ
કત છે તે અહિં ભુવનને પચીત કરે છે અને તે પોતે
તો પચીત હોય તેમાં નવાઈ શું એ શીતની પેઠે
ક્ષણ ભક્તતા કેવળ સંસાર શક્તી છુટતી પછી થાય છે
એવાનો અંગીકાર આ જન્મે છે એવું શાસ્ત્રમાં કહ્યું
છે એવી ભક્તતા સંસારમાં કુળી રહેતી! જીવેને ક્યાંથી મ
જે જો કદાચ ભગવાન કૃપા કરીને એવી ભક્તી આપે તો
જ મજે માટે પુષ્ટી ભક્તી દુરજાલ કહી એજ ભક્તીનું
નામ શુદ્ધ પુષ્ટી ભક્તી છે હવે એ અંધનો આગણીશો
શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ઉભયોસ્તુક્રમેણૈવપૂર્વોક્તૈ ॥

॥ વફલીપ્યતિજ્ઞાનાધાંકા ॥

॥ ભક્તિમાર્ગએવંતસ્માનિરુ ॥

॥ પિતઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—ભગવાન જ્યારે અનુ ગ્રહ કરશે તારે મર્યાદા મારગી જ્ઞાની તથા ભક્ત એ બંનેને પૂર્વ કહીને પુણી ભક્તી ફળ રૂપ તે પ્રાપ્ત થશે—કેમકે મર્યાદા મારગમાં જ્ઞાન કરતાં પુણી મારગી ભક્તી એટલે એ પ્રકારનો કૃમ શાસ્ત્રમાં નીરૂપણ કરેલો છે એ મુળ સ્ત્રોતનો અર્થ છે હવે એની શીકામાં શ્રી ગુણધર્મ કહે છે કે જ્ઞાની તથા ભક્તનો અંગીકાર કરાશ ભગવાન મર્યાદા મારગમાં કરવાની ધર્મશાસ્ત્ર કરે તારે તો બંને એ મારગવાલાને મુક્તિ જ ફળ મળે છે માટે જ્ઞાનનું ફળ મુક્તિ અને ભક્તીનું ફળ ભગવાનની પ્રાપ્તિ એ રીતે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે માટે જ્ઞાન મારગ કરતાં ભક્તી મારગને શાસ્ત્રમિષ્ટતાં કહી છે પણ હાલના કેટલાએક સોડો ભક્તી કરતાં જ્ઞાનને ફળ રૂપ માને છે તેને તો મુક્તિ એજ ફળ થશે એવું શરવ શાસ્ત્ર કહે છે તે જ્ઞાન મારગમાં જ્ઞાન છે તે બધા સાથે પાતાની આત્માની એકતાનુ જ્ઞાન છે કે મારી આત્મા જ છે તે બધા છે પણ બધા છે તે અક્ષરનું સ્વરૂપ છે અને પુરુષોત્તમ અક્ષર થકી જુદે સ્વરૂપ છે માટે

તેનો સંબંધ ધણી દુર છે કારણ કે ગીતાજીનક પદરમાં
અધ્યાયમાં પૂરણોત્તમને અક્ષર તોત કહેલા છે અને ગી
તાજીના પારમાં અધ્યાયમાં અરજીને અક્ષર અક્ષરની ઉ
પાસના તથા પુરણોત્તમની ઉપાશનામાં તારતમ્ય પૂછ્યું છે
અને પાંચેની ઉપાશના કરનારમાં એટલા અર્થ પૂછ્યું છે
તે ઠીકાણે ભગવાને પાતાની ભક્તી કરનાર એટલા કહી છે
અને ગીતાજીના ત્રણ સ્વરૂપ આગળ કહી આ પા છે તે
માં દેવતાસ્વરૂપ જીવુ પતાંયું માટે પંદરમો અ-
ધ્યાય ગીતાજીનો તેમાં પણ ભગવાને પાતાનેજ ભજવા
નું એટલું કહ્યું છે કે-

॥ શ્લોક ॥

॥ યોમાંમેવસંમૂઢોજાનાતિ ॥

॥ પુરુષોત્તમંસર્વવિત્ભજ ॥

॥ તિમાંસર્વભાવેનભારત્ ॥

અર્થ—અ રીતે મુઢ ગણ મુઢીને એવા પુરુષોત્તમ
મને જાણીને સરવ ભાવે કરીને ન મને ભજ છે તેનેજ
સરવ તત્વનો જાણનાર સમજવો એ રીતે પુરુષોત્તમને ભ
જનારને શેઠ પણ ભગવાને આ શ્લોકમાં કહ્યું છે-
અને વળી કહ્યું કે મુઢ પણ મુઢીને ભજવું તે મુઢે પણ

નો હારદ એ છે કે જ્ઞાન મારગી લોક એમ મા છે
 કે ભગવાન સરવ ક્રકાણે સમાન રૂપ છે વ્યાપક થઈને ર
 હયા છે જુદુ સ્વરૂપ નથી તેથી ભક્તો કરવાનું પ્રયોજન
 નથી જ્ઞાન માત્ર રાખવું જ્યાં સુધી ન સમજે ત્યાં સુધી
 ભક્તો કરવી જ્ઞાન મગચા પછી ભક્તો કરવાનું પ્રયોજન ન
 થી એ રીતે ને કહું છે તે વાત શાસ્ત્ર વીરૂધ્ધ કહું છે કે
 મકે પૂરેશો તમને વેદ ગીતા ભાગવતમાં સઉથી
 જુદા કહેલા છે અને તેની ભક્તો સદા કરવી કહી છે ને
 વાત નથી માનતા માટે આ સ્લોકમાં ભગવાને
 તેઉને સમજાવુંને મુઠ પાણીની સમજાવું કહી હેલી છે એ રીતે
 મુઠે પાણી મુકીને એવા પુરેશોત્તમ ને અક્ષરાતીત છે તેને
 સરવે ભાવે કરીને ભજવા એ રીતે કહું છે અને
 જ્ઞાન મારગ કરતા ભગતી માર શેષ છે તે ઉપર રગુવેદની
 મૃતી લખી છે અને તેનો એક એક પદનો અર્થ ટીકા
 માં લખ્યો છે પણ અમે તે ખાખન આંધ લખેલું
 નથી તે રીતે ભક્તો મારગને જ્ઞાન મારગ કરતાં વેદ પુ
 રાણી માંતાં શેષતા કહી છે માટે ભક્તો કરવી શેષ છે
 હવે એ અંધનો ૨૦ મો સ્લોક કહું છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ભક્ત્યભાવેતુતિરસ્થોયથા ॥

॥ દુષ્ટૈઃસ્વકર્મભિઃ ॥ અન્યથા ॥

॥ ભાવમાપન્નસ્તસ્માત્સ્થા ॥

॥ નાચ્છનશ્યતિ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ--જેમ જળને કાંઈ ઉભો છે પણ જાણી વગર
પોતાનાં દુષ્ટ કરમનાં વશથી ધાસથી ઢંકાએલું જળ છેતેને
નથી જાણી શકતો; અને ફક્ત ધાસ જોઈને ત્યાંથી આદ્યો
જળ છે અને જળથી તરશે મરે છે તેમ આ
નંદરૂપ ભગવાન વ્યાપક છે પણ દેહાદિકે ઢંકાએલા છે તેને ભ
કતી વગર કોઈ જાણી શકતો નથી, અને પામી શકતા ન
થી અને સંસારના સુખને સાડ પોતાના દુષ્ટ કરમના વશ
થી અનેક પ્રકારની યોગીઓમાં જન્મ મરણ પામતો થકો
દુખજ પામે છે એ રીતે મુળ સ્વરૂપનો અરથ હવે એનો
ભાવારથ કહે છે આપણી દેહને વિશે આનંદ રૂપ ભગવાન
અંતર જામી રૂપે જીવની માંહે ખીરાજ છે પણ તે
નાં દરશન આપણે થતાં નથી તે દરશન ભગવાનની ભક્તી
વડે આપણે થાય છે એ રીતે શ્રી માહા પ્રભુ જીએ
કકે પણ જ્ઞાન મારગના લોકો એમ કહે છે કે બ્રહ્મ
જ્ઞાન વિના ભક્તી નકામી છે પણ એ વારતા તેવો
ની શાસ્ત્ર વીરૂધ્ધ છે તે ભાગવત દશમા સ્કંધમાં ભગવાને
કહી છે-

॥ શ્લોક. ॥

॥ નસાધયંતિમાયોગો નસાં ॥

॥ સ્વયંધર્મઃ સદ્ધર્મઃ ॥ નસા ॥

॥ ધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો યથા ॥

॥ ભક્તિમમાર્જિતા ॥ ૧ ॥ ॥

॥ ભક્ત્યા હમેકયાગ્રાહ્યશ્રદ્ધ ॥

॥ યાત્મા પ્રિયસતાં ॥ ॥

અર્થ યોગ વડે શાખ્ય એટલે જ્ઞાન વડે સ્વા-
ધ્યાયવડે, તપ વડે ત્યાગ તડે પ્રાપ્ત થતો નથી મારી
સ્નેહ પુરવડે થવા કરવાથી પ્રાપ્ત થાઉં તથા ભ-
ક્તી વડે જ હું પ્રાપ્ત થાઉં એ રીતે ભગવાને ભગતી વ-
ડે જ પોતાની પ્રાપ્તી કહી છે ; કેવળ શ્રદ્ધ જ્ઞાન વડે
કહી નથી કારણ કે દશ પ્રકારની ભક્તી વડે ભગવાનનો
વાસ મનમાં થાય છે તેથી મનને વિશે રહી એવી જ અ-
વિદ્યા તે ખરો છે અને અવિદ્યા અસ્થા પછી આનંદ
રૂપ ભગવાન જીવની માંહે ગુપ્ત પણે ખીરાતો છે તે પાં-
તાના આનંદ સ્વરૂપનો પ્રકાશ ભક્તી વડે પ્રસન્ન થઈને ક-
રે છે તે રીતે આનંદ સ્વરૂપનો પ્રકાશ કેવળ જ્ઞાન વડે થ

તો નથી સાંન વડે પણ અવિદ્યાતો અશે છે પણ અવિદ્યા અરુપા પછી આનંદ-સ્વરૂપ ભગવાન રૂઢ્યમાં પ્રગટ થતા નથી એનું કારણ એ છે કે સાતી નીરાકાર સ્વરૂપ ભગવાનનું જાણે છે માટે શાકાર સ્વરૂપનાં દરશન કરવાની તેની ઇચ્છા નથી સાંની કહે છે કે જોટલા શાકાર સ્વરૂપ છે તે માયાનાં કરેલ છે માટે નાશ વંત છે એ રીતે શાસ્ત્રી હેલટુ માને છે તે સાથે સાંનીને દરશનની ઇચ્છા નથી માટે ભગવાન તેને દરશન આપતા નથી ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું છે કે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ યેયથામાંપ્રપદ્યંતે તાંસ્ત ॥

॥ યૈવમજામ્યહં ॥ ॥

અર્થ—જે મને જો ભાવે જો સ્વરૂપ ભજે છે તેનેહુતેજ રીતે રૂઢ આપુધુ અને ગીતાજીના અગીઆરમાં અધ્યાય માં પણ ભગવાને કહ્યું છે કે મરાં દરશન એક અનન્ય ભક્તી વડેજ થાય છે જીને પ્રકારે થતાં નથી એ કારણથી મો માહા પ્રભુજીએ આ શ્લોકમાં કહ્યું કે આપણા દેહ માં ભગવાન છે પણ તેનાં દરશન ભક્તી વગર થઈ શકતાં નથી અને દેહમાં ભગવાન છે એવું એ જીવ જાણતો નથી તે સાથે સરવ સાથે અધરમ રીતે આસે છે કાઈની આ

રી કરે છે હીંગા કરે છે, નીંદા કરે છે, તેને દુખદે છે. તે ના પછાતા ધાસે છે એવા દુષ્ટ કરમના વશથી અનેક પ્રકાર ના જીવ જાત પરવત વૃક્ષ, પશુના દેહ પામીને તેનું રીણ ચુકાવી આપે છે પણ તે જીવ કદી સંસારના જન્મ મરણથી છુટતો નથી તે સાડ્ ભગવાનની ભક્તી રાત દહાડો કરવી અને ધાનાની દેહમાં તથા શરવેની દેહમાં ભગવાન ખીરાજ છે એ રીતે ભગવાનનો ભય માખીને સુધરમની રીતથી આલપું એ રીતે એ શ્લોકનો ભાવારથ છે હવે આ ગ્રંથનો એકવીશમો શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ એવંસ્વશાસ્ત્ર સર્વસ્વં મયા ॥

॥ તુ વિનિરુપિતં ॥ એતદ્વદુ ॥

॥ ધ્ધા વિમુચ્ચતે પુરુષઃ સ ॥

॥ વં સંશયાત્ ॥ ૨૩ ॥

શ્રી માહા પ્રભુજી કહે છે ને એ પ્રકારે અમારા કહેલો વેદ શાસ્ત્રનો સાર અમે તો નીરૂપણ કર્યો તે એટલા સાડ્ કે એને જાણીને પુરુષ સરવે શંકાયથી છુંડી જશે એ મુળ શ્લોકનો અરથ હવે એનો ભાવારથ કહે છે ને શ્રી માહા પ્રભુજીએ કહ્યું કે અમારા શરવ શા

ઝનો સાર અમે આ ગ્રંથમાં કહ્યો તેનો હારદ અ છેક
 વેદની સૂતીઓમાં અર્થ કરવા વિશે જે ટુકાણે શબ્દો ર
 હે છે અને તેનાં બે ત્રણ અર્થ થાય છે એવી શ
 દ્વે સહીત સતીઓ છે તેનો અર્થ શી રીતે છે તે નાન
 જવ સાડે વ્યાસજીએ વ્યાસ સુત્ર કરેલાં છે તેનો ટીકા
 શી માહી પ્રભુજીએ કરેલી છે જેને વ્યાસ સુત્રનું ભાષ્ય
 તથા આણભાષ્ય કરીને કહે છે પણ તે ટીકા પાંડોતોને
 સમજવી પણ કઠણ છે એકું જનજીને તેનો સાર નીચાં
 ગ્રંથમાં સંક્ષેપથી કહ્યો છે તથાવી તે ગ્રંથમાં પણ બિંધ
 અર્થ છે તેની સમજ નહીં પડે તે સાડે થોડાં એક શ્લોકો
 ક્રમાં આ શીયાત મુકતાવળી મેંથ કરીને પોતાના મારગી
 પર્ષદને વેદના જ્ઞાન કાંડનો સાર જે હતો તે કહ્યો
 છે તે કહેવાનું કારણ એ છે કે માયાવાદી-તથા સંન્યા
 વાદી-તથા મીમાંસિક તથા ન્યાય શાસ્ત્રવાળા તથા દ્વૈતવાદી
 તથા કેવળા દ્વૈત વાદી તથા વીશીષ્ટા દ્વૈત વાદી એ રીતે
 સાત પ્રકારનાં વાદી પુરણુ પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ અને જગતનું
 સ્વરૂપ અને અક્ષર બ્રહ્મનું સ્વરૂપ માયાનું સ્વરૂપ તથા
 કરમનું સ્વરૂપ વેદનાં જ્ઞાન કાંડ વીશે વેદમાં જે રીતે વ
 રણન કરેલું છે તેને મુકીને પોતાના મનની કલ્પનાથી વે
 દ વીરૂધ્ધ વરણન કરે છે તેથી પૂજી મારગી ભક્તનાં
 મનમાં કદાશ સંદેહ ઉત્પન્ન થાય તે સંસપ ટાળવા સાડે આ
 ગ્રંથમાં વેદના જ્ઞાનકાંડનો નિષ્કે પાતે કરીને પોતાના ભક

તેને જાણાવેલા છે કે તેઓનો શીક્ષાંત વેદ વિરૂદ્ધ છે કે
 નથા પાછો સંશય મનમાં ન રહે એની ટીકા શ્રી ગુણાંબ
 જીએ સંક્ષેપમાં કરી છે તે પણ એમાં લખી છે અને
 વાલીઓનું ખાલવું શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ છે તે પણ શાસ્ત્રના
 વચનથી અને આગ્રંથમાં ખતાવ્યું છે એ રીતે આ ગ્રંથ
 બેળણવો ઉપર કૃપા કરીને બી માહા પ્રભુજીએ કર્યો છે
 માટે વેદબોધે ચીત રાખીને વાંચવું ને સારી રીતે સમ
 જવું એ સમજવાથી વેદ વિરૂદ્ધ ખાલનારના વચનથી આ
 પત્રિકા ભક્તી મારગ વિશે ભરમ નહીં ઉપજે મારગી
 ને બેળવોના મનમાં જે ખમ ઉપજે છે તે કેવળ અન્ય
 મારગી પંડીતોના સંગતથી તથા જોગી શન્યાશોગી સંગત
 થી તથા મીઠ્યા સાગીઓની સંગતથી ઉપજે છે એટલાનો
 સંગ ભક્તી મારગી વધાર્યોને ભક્તી મારગથી દુર કરાવે
 છે માટે એવા લોકોનો સંગ શરવધા ન કરવો કદાચ સત
 સંગ ન મળેતો નેમ પૂરવક મારગનાં ગ્રંથ વાંચવાને ભગ
 વાનનું નામ સ્મરણ કર્યા કરવું તથા ભગવાનની શેવા ક
 રવી અને સુધર્મ રીતે ચાલવું કોઈની નીંદા ન કરવી
 એ રીતે રહેવું એ થકી ભગવાન કૃપા કરીને પાતાનો અ
 નુભવ ભક્તને જાણાવશે તેથી કરીને દેહાંત સુધી ભક્તોનો
 નાશ થવા નહીં પામે— દીવસો દીવસ ભક્તી વધતી જશે
 હવે આ ગ્રંથની સંપૂર્ણતા કરતે મને શ્રી ગુણાંબ
 કેહે છે—

॥ શ્લોક. ॥

॥ ઇતિશ્રીપિતૃપાદાબ્જ પ ॥

॥ રાગરસસિક્તહૃત્ ॥ શ્રી ॥

॥ વિઠ્ઠલસ્તત સિદ્ધાંત વા ॥

॥ હંમાલાંહૃદયેદધૌ ॥ ॥ ॥

અર્થ—અમારા પીતા જે શ્રી માહા પ્રભુજી તેમના અ-
રાજ કમળની પરાગ, એટલે રજ તેના રશે રચીને શીંચ્યું
જે રદય જેનું એવો હું શ્રી વીઠલ તેણે આ શીષ્યાંત્ર
રૂપી વાડમાળા રદય વીશે ધારણ કરી તે રીતે શરવ બદ્ધ
તોએ ધારણ કરવી એ રીતે શ્રી ગુણાંધજીએ કહ્યું

એ રીતે આ મંથની ટીકા ગુજરાતી ભાષામાં સંપૂર્ણ.

જાહેરખબર

સરવે સંગ્રહનોને ખખર આપવામાં આવે છે કે
આ નીચે લખેલાં પુસ્તકો ત્રણદરવાઘનના મેંદાન
માં અમારી હાશીસમાંથી તથા કીકાભટ્ટનીપાળમાં ૨૬
બાસ ઘર આગળથી મળશે.

પેનલકોડ સને ૧૮૬૦ નો ૪૫ મે.

કીમીનલકોડ સને ૧૮૬૧નો ૨૫ મે પ્રશીશીષ્ટ સુધ્ય
સુધારેલો.

કીસ્કીકટ પોલીસ સને ૧૮૬૭ નો ૭ મે.

બામની પોલીસ સને ૧૮૬૭ નો ૮ મે.

નમુનાયુક દીવાની કામ ખાળત.

મુસંજમાની સરેહ.

ટાટથાસ્ત્ર જોનુંનામ અપૂર્ત્ય શાસ્ત્ર કહેવાય છે તે

અમાણ શાસ્ત્ર

પાકશાસ્ત્ર

દ્યારામ કૃત્ય

રમુજી ગાયન સંગ્રહ

મુખધનો સને ૧૮૭૩નો આકર ૬ મે

ગાયકવાડ કમીસન કેસ

એ રીતે કાપદાઓ તથા કેટલાંક પુસ્તકો વેચાય છે.
દેશાવર વાળાઓ એટપાલ ખરચ બનતી મોકલવું.

સંકી ઉમેદરામ હરગોવીંદ.

